200517

Din Scrierile lui

Joan Popu Reteganul.

NOVELE și SCHIȚE

Volumul I. — Broș. 1.

Cuprinde: Biserica pocăinții pag. 5.
Blândocul . . . „ 26.
O inimă nobilă „ 36.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Broșura II.:

Nenea Alec pag. 49 Salvina . . . . pag. 77
Popa Toma » 55 Susana cea nebună » 106

GHERLA
Tipografia „Aurora“ A. Todoran
1898.

O broșură separată costă **40** cr. — **1** franc.

Volumul întreg 10—12 broșure plătite înainte costă **3** fl. — **8** frcĭ.

Abonamintele se fac numai la autorul Joan Popu Reteganul in Retteg (Transilvania.)

In semn de pios domnului Grigore Goțu,
379

NOVELE ȘI SCHIȚE

scrise de

Ioan Popŭ Reteganul.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

GHERLA
TIPOGRAFIA „AURORA“ A. TODORAN.
1898.

Precuvêntare.

De vre-o dóuĕdecĭ şi cincĭ de anĭ scriu şi eu, ca multă lume, ce mĕ taie capul, când am vreme. Am scris din gura poporului poesiĭ şi povestĭ, şi am scris din capul meu unele lucrurĭ şi întêmplărĭ din viĕţa poporului nostru, după cum le vĕdui cu ceştĭ doi ochĭ, şi după cum biată le putui. Mai mult am privit la ânima şi mintea poporului nostru, dar' nu prin razele cutărui neamţ învĕţat, ci am privit'o din faptele ce sevêrşesce, bune, rele, cu cap orĭ fără cap, după cum le sevêrşesce. Am fost cu băgare de sémă pe ce căi devine poporul nostru la stare şi védă, şi pe ce căi pierde aceste odóre. Aceste sunt lucrurile ce mi-au făcut spargere de cap şi pe aceste le-am pus pe hârtie. Acum le adun la un loc, căcĭ mi am dîs: dar' de cumva s'a afla câte unul din buniĭ cetitorĭ, care sĕ pótă învĕţa ceva şi din ele. Şi dĕcă în adevĕr ar fi aşa, aşĭ fi cel mai voios.

Reteag (Retteg, Transilvania) Octombre 1898.

Ioan Popu Reteganul.

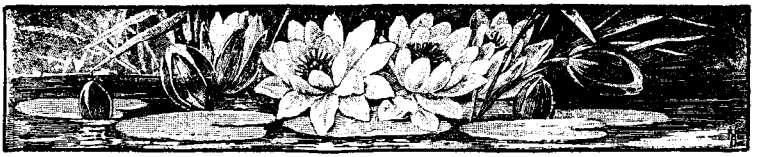

Biserica pocăinţii.

Dumneḑeu când e cu tine
Duşmanii cad cu ruşine!

Se apucasĕ bietul Vila din mai nimica la stare bunişóră. Avea vite frumósĕ, locşor destul, copiĭ buni, şi tóte-i mergéu bine. Dar' lumea-i rea; îl pismuiau veciniĭ şi neamurile şi streiniĭ; îĭ scoteau feluri şi feluri de nume slabe, şi hule multe aruncau pe capul lui. Veḑĭ că Vila era omul aşeḑat şi muncitor; n'avea grija nimărui, îşĭ păzia lucrul şi era cruţător, şi astfel înaintá în avere, vĕḑênd cu ochiĭ. Pe el nu-l vedea nimenea în crişmă nicĭ chiar' în sĕrbătorĭ, necum în ḑile de lucru. Lucrurile şi le împlinea tóte la termin, astfel că nu i-sĕ îngrămădeau câte dóuĕ peste olaltă, cum se întêmpla la ceialalţĭ sătenĭ. La el în ogradă nu aflai gunoi, că, care cum se făcea, îl ducea pe loc. Sâmbăta îĭ erá numită pentru ducerea gunoiului, ce se făcuse preste sĕptămână.

Vite nu ţînea multe, dar' câte ţînea, se cunoscea dintr'a altor ómenĭ, că erau grase şi frumóse şi n'ai fi vĕḑut pe ele o balegă, pentru cât bine-i în lume. — Ogórele lui erau gunoite şi lucrate omenesce şi la timp, astfel că bucatele lui erau mai frumóse şi mai sloboḑitóre (spornice) ca ale vecinilor lui. Fênul şi-l cosia tênĕr, îndată după Rusale, astfel că el avea pentru vite tot fên tinĕr şi pe lâng'acea, fiind cosite de vreme — liveḑile lui făceau şi otavă mai multă. Pre când veciniĭ mai în tot anul se plângeau — colo de cătră primăvĕră — că nu li-sĕ ajunge nutreţul, că şi care l'ar avea, e rĕu şi nu-l mai mânâncă vitele, pe atuncĭ Vila avea fên orĭ otavă întreţătóre, din care scotea banĭ frumoşĭ.

Tóte aceste lucrurĭ erau spinĭ în ochiĭ sătenilor.

E strigoiŭ, ḑiceau uniĭ, strigoiŭ pe ţarină, că dóră vedeţĭ că nóuă de abia ni-a dat claia o mĕsură de grâu, ér' lui i-au dat tot câte dóuĕ-trei mĕsurĭ claia.

E strigoiŭ, spuneau alţiĭ, strigoiŭ pe viĭ, că pre când noi n'avurăm struguri numai de dor, el stórse de pe viuţa lui preste 40 de ferii de vin.

Da, adăugeau alţiĭ, e strigoiŭ pe vite, că n'are numai o ciológă de vacă şi-ĭ dă mai mult lapte de cât la alţiĭ 2—3 vacĭ.

Ast-fel merse vestea şi povestea din gură-n gură că Vila îĭ strigoiŭ.

Uniĭ spuneau că l'ar fi vĕḑut spre ḑiua de St. George călare pe furcă ocolind satul.

Alţiĭ spuneau că spre ḑiua de Ispas l'ar fi vĕḑut prin holde călare pe măturoiŭ luând mana dela holdele altora şi punêndu-o la holdele lui.

Alţiĭ spuneau că şi-a legat viile şi holdele de nu le mâncă paserile şi tóte paserile strică numai holdele şi viile altora, ér' ale lui, ba.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Veḑĭ bine ast-fel de vorbe se povestiau în crişmă, ér' de aci treceau în sat şi la móră, de unde se respândiră în tot ţînutul. Acum toţĭ sciau că Vila-i strigoiŭ pe holde şi pe viĭ şi pe vite.

După ce toţĭ sciau lucrul acesta, începură şi a se teme de el, dar' şi cercau tot modul sĕ se pótă mântuí de el, într'o formă orĭ într'alta.

— Mĕ, sĕ lăuda unul, sĕ-l prind eu la vacile mele, când le ia laptele, chiar' în inimă i-aşĭ împlânta furca cea de fier, apoi fie, ce va fi.

Ba eu sĕ-l aflu la mine-'n holdă, când ia „mana," l'aşĭ lua de după cap şi până-'n hîlbóna cea dela móră nu m'aşĭ oprí cu el, acolo aşĭ face cu el huzdup: na drace un strigoiŭ!

Toţĭ rîdeau de laudele ĕstora, dar' nu prea tare, că se temeau se nu audă cumva Vila, c'atuncĭ e rĕu de ei, că orĭ cum, dar de un strigoiŭ cui nu i-a fi frică?

— „Ar' trĕbui se-i facem şi noi barĕ-mĭ una, că vai multe ne-a făcut el nóuă!" Aşa ḑîsĕ un beţiv ce-şĭ zălogise tótă moşia.

— Se-i facem „cocoş roşu“ în vêrvul casei!

— N'ar strica, dar' atunci ard şi vecinii, care, orĭ cum, îs creştinĭ cucernicĭ, nu-s strigoi ca el!

— Bine ḑîcĭ. Dar en' staţĭ, am eu ac de cojocul lui, ḑise un becisnic, care-şĭ vêndu-se mai tótă moşia.

— Ce-i face? îl întrebară câţi-va ortacĭ, póme bune ca şi el.

— Iţĭ vedea voi, numai: pst! de-şĭ rĕcesce care-va gura, apoi vede pe dracul.

Acesta, care vorbia aşa era o lefârdaie de om cu capu amână, care-şĭ beuse tot ce avuse, apoi trăia din minciunĭ şi din furăturĭ. De el se temea tot satul; chiar şi ortacii lui cu care bea ḑî şi nópte, sĕ îngroziau de bazaconiile ce le nĕscocea el.

Era în postul Crucii. Ómenii carĭ erau ceşi ceva-şĭ cu socotélă-n cap gătase de arat şi de sĕmânat grâele şi sĕcările de tómnă. Prindeau la culesul cucuruzului, ba care avusĕ-se cucuruze în ogóre, şi acele erau culese, că în ogóră se cóce mai curund cucuruzul de cât în mălăinĭ.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Vila gătase şi cu aratul şi cu culesul cucuruzului. Acum ducea tótă ḑiua gunoiŭ, cum căpăta mai de pomană dela cei prăpădiţi, şi venind cătră casă căra din câmp bostanĭ, fasole, mai câte un căpiţ de otavă dela cele capete de mălăinĭ, şi din pólele viilor.

Intr'o séră îşĭ lăsà vitele în ogradă, că era cald şi bine, ér' el sĕ duse la móră, că-i dăduse morariul rênd pe nóptea acea. Când plecà, ḑisĕ lelea Irină: dar' óre se bag vitele-n grajd, că nopţile-s lungĭ, tu te mirĭ când viĭ, se nu se scóle cumva dela o vreme şi se strice pórta grădinei şi se între, se-ne mânce tot curechiul! Dar' Vila-i rĕspunse: Ba tu dă bună pace la vite, că eu minten îs acasă. Un sac de grâu iute ésă de pe móră şi vin şi le scot la păşune.

Aşa vitele rĕmase în ogradă culcate, rumegând. Şi erau vite frumóse şi scumpe: doi boi marĭ ca cei grofesci, doi juncĭ de 3 anĭ cât şi boiĭ de marĭ, şi o vacă négră şi borhănósă ca o bivoliţă. Numai viţelul vaciĭ era în staur, ca se nu o tot sbată tótă nóptea cu suptul.

Vila se dusĕ dar' la móră şi căpătà rênd cum ajunse, că nu prea erau mulţi ómenĭ la móră, ér' morariul îĭ era cumnat. Dar' nu trecù ca jumĕtate măcinişul şi numai vĕdură că stă móra în loc. Te mirĭ ce se stricase. Acum până treḑiră pe morariul, până mocoşí el aşa buigat de somn cum era de puse móra la rênd bun, trecù dóră un ceas bun, de nu şi mai bine. Destul că până se iésă grâul lui Vila de pe móră, era trecut de mult mieḑul nopţiĭ, sĕ mai omiḑia de ḑiuă. De lună se vedea ca ḑiua. Aşa merse Vila acasă se iésă cu vitele. Dar' vitele nu erau în ogradă; le căutà în grajd, grajdul era gol. Atuncĭ ca un şerpe rece-i trecù prin sên şi alergà la pórta grădinei. Acea era trântită la pămênt, ca de vreme grea, cu tóte că el o lăsa-sĕ bine înţepenită cât nu-i vinea a crede că vitele sĕ o fi putut sîngure rĕsturná dela locul ei. Alergà aţă în fundul grădinei, unde avea otavă de lucernă tînĕră de mare. Vai de mine, vitele mele, strigă Vila, când le vĕḑu pe tóte resturnate în lucernă, umflate ca buţile, cât nu puteau sta nicĭ pe picióre, nicĭ nu puteau rumega. Cerca sĕ le scóle; nicĭ vorbă sĕ se pótă rĕdica. Alergà la feréstra casei: Sculaţĭ, borésă şi copiĭ, şi haidaţĭ în grădină că tóte ne plesnesc vitele, au întrat în lucernă şi au mâncat până nu mai pot sta pe picióre!

Sar cei din casă toţĭ spăriaţĭ şi fug plângând spre fundul grădinei şi acolo-şĭ frâng mânile şi ţipotesc cât îĭ ia gura: Vai de noi şi de noi, boiĭ noştri şi juncĭĭ noştri şi vaca nóstră! Ce a fi, vai de capul nostru? Alérgă care-'n cătrău pe la vecinĭ sĕ le vină într'ajutor; dar' gândiţĭ că a sărit cineva numai decât? Ferĭ Dómne! Unul rĕspundea: stăi că merg numai se mĕ-'ncalţ, că-i róua rece şi mĕ pot bolnăví. Altul: „D'apoi de ce nu legaţĭ vitele ca botezaţiĭ? Altul: Écă merg numai se-mĭ aflu pipa. Şi aşa numa-'ntr'un tĕrḑiu se ivia câte unul păşind a lene, şi când erau 3—4 vecinĭ adunaţĭ — vĕḑ că crépă vaca, ér' un bou se lungise cât erá de lung şi scósesă limba gemând de durere. Bietul Vila îşĭ pierdu-se capul, nu sciá ce se încépă. Uniĭ-l sfătuiau se taie repede grumaziĭ la tóte cu sĕcurea, ca baremĭ de carne se

BCU Cluj / Central University Library Cluj

nu rĕmână de pagubă. Dar' ce ar fi făcut rogu-te şi cu carnea, că era în postul Crucei! Aşa se uitară la ele până plesniră, una după alta. Când rĕsăria sórele erau 5 vite crepate în grădina lui Vila. El sta rĕdimat de un prun; Vilóia îşĭ smulgea pĕrul şi plângea cât o luá gura; copiĭ ţîpotiau de se auḑia în tot satul. Atuncĭ nimerí şi părintele, care auḑîse de întêmplare şi le ḑîse aşa: Nu vĕ amărîţĭ, din samă-'n afară, dragiĭ mei. Domnul a dat, Domnul a luat, fie numele Dlui binecuvêntat. Mulţămiţĭ lui Dumneḑeu că nu sunteţĭ voi bolnavĭ; la vite ér' vĕ veţĭ apuca, că Dḑeu nu lasă pe omul de omenie. Acum luaţĭ pieile, şi hoiturile le îngropaţĭ în gropĭ afunde în pământ şi vĕ întăriţĭ în fire, că dóră nu sunteţĭ copiĭ. De-i pedépsă dela Dḑeu pe capul vostru, mulţămiţĭ sfinţiei Sale că nu va certat mai rĕu, că pĕcătoşĭ şi nimernicĭ suntem, vai de sufletele nóstre; de cumva însĕ mână pĕcătósă v'a făcut acésta daună şi supĕrare, se sciţĭ că Dumneḑeu va pedepsí pe cel fără-de-lege, éră pe voi va miluí cu darul sfinţiei Sale.

CC-BY-NC-ND Babeş-Bolyai University Library Cluj

Mângăiaţĭ ast-fel bieţiĭ creştinĭ, petrecură pe părintele lor cel bun cu ochiĭ lăcrămaţĭ până se iésă din ogradă. Când era la pórta cea căḑută a grădinei, pe unde întrară vitele la lucernă, stătură se judece: de au potut'o rĕsturna vitele cu capul, orĭ dóră mână pĕcătósă le făcù lor acel lucru? Adecă aflară că-i tăiat cu toporul gânjul cu care fusĕ-se legat amnarul porţiĭ cătră stêlp. — „Mână varvară şi pĕcătósă a făcut acest lucru netrebnic!“ ḑîsĕ preotul vĕḑênd gânjul tăiat; „mână de om blăstămat! Mângăie-te, Vilă, că nu din lenea ta s'a întêmplat acest lucru, nicĭ spre pedépsă dela Dḑeu, ci din ura ómenilor rĕi. Pe aceia i-va desvălí Dḑeu, că scris este: *„Fără de veste judecătoriul va venĭ şi ale fiesce-căruia fapte se vor descoperí!“*

Când rostí preotul vorbele aceste, o piétră căḑù de pe inima lui badea Vila şi ḑîsĕ oftând:

Şi ne iértă Dómne pĕcatele nóstre, precum iertăm şi noi a greşiţilor noştri. Apoi începù: Dḑĕu te ţînă părinte, vorbele sfinţiei tale sunt vorbe de aur. Domnul mi-au dat vituţele, Domnul le-au luat, fie numele lui bi-

necuvêntat. Cine mi-a făcut acésta, judece-l Cel de Sus, că eu nu sunt vrednic. Mulţămesc lui Dḑeu că barĕ-mĭ am apucat de mi-am gătat lucrul câmpului şi viţĕlul e mare de n'a tênjí şi fără lapte. Il vênd, din preţul lui şi din al pieilor ér' îm cumpĕr o văcuţă şi — bun e Dḑeu — de om fi vrednicĭ în câţĭ-va anĭ ér' avem ograda plină de vite!

Veḑĭ aşa Vilă, — îl mângâie preotul — întăresce-te în fire şi fi bărbat; ér' D-ta lele Irină, nu te mai bocí, mergĭ în lăuntru şi te înbracă şi fă de prânz şi mâncaţĭ ca şi cum nu vi s'ar fi întêmplat nimic. Dumniata Vilă, dute şi trage pieile de pe vite şi veḑĭ de îngrópă afund hoiturile, sĕ nu le tragă cânii.

Tot satul avea acum de ce vorbí, care cum îĭ trăgé inima, mai mult rĕu de cât bine.

In crişma jidanului era sfat mare, ca şi la móră şi ca şi pe la casele omenilor.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

— Vedeţĭ bătaia lui Dḑeu, începù unul; acésta-i pentru că-i strigoiŭ, nu l'a mai putut rĕbda Dḑeu se ne iee laptele dela vacĭ şi mana dela holde!

— Şi era îngâmfat! — rĕspundea altul. — Acum de câţĭ-va anĭ încóce cu noi nu mai sta nicĭ de vorbă, numai atuncĭ îĭ eram buniĭ, când ne chema la lucru. Apoi şi atuncĭ, ce mâncare ne da? Mămăliga numai cât o spurca cu brânza cea iute ca hreanul, pe păzîtură nu vedeai o steluţă de grăsîme, de era şi-'n dulce ca-'n post.

— „Amu i-a rĕsplătit Dḑeu, că cumpĕra mai de pomană holdele dela cei prisosiţĭ, i-a arĕtat că-l póte bate şi mai tare, pentru câte a făcut.“

— Şi la şi bate — adăugea alt beţiv. Ce gândiţĭ, l'a lăsat inima se iee şi dela mine fênaţul cel scump numai cu dóuĕ sute bune! Apoi şi aceia cum mi-ia plătit? In 50 de zloţĭ mi-a dat o ciológă de vacă, de nu era vrednică 30!

— Aşa? îşĭ vîrî jidanul nasul in vorbă, şi dumitale nu ţi-a fost pĕcat sĕ mi-o dai mie în 95?

— Nó, nó, jupâne, ţi-am dat'o în 95 de zloţi, îi drept, dar' datumi-ai barĕmĭ o piţulă (libră) de stréng? Nu s'a sciut în dĕtoriă?

— Ei, şi apoi dĕtoria nu-s banĭ? Orĭ eu fur bĕutura şi tăbacul şi heringiĭ şi câte le vedeţĭ în boltiţă?

— Nó, nó, jupâne, trécă ducă-sĕ, mai adă o litră de vinars, că pe d-ta nu mi-ĭ ciudă, d-ta cel puţîn nu eştĭ strigoiŭ, nu ne iei laptele dela vacĭ şi mana dela holde.

— Eu, ferésca Dḑeu! Dḑeu se bată la mine de sciu eu face farmece! Trăesc cu muncă dréptă, dau celor nĕcăjiţĭ şi pe aşteptare, până pot face rênd de banĭ; dau ce am şi pe bucate, şi fac cum pot ca se trăim toţĭ la olaltă cum a rênduit Dḑeu.

De cătră séră merse badea Vila la preotul. Acela chiar' era afară, umplu-se un car cu porţiĭ de otavă, sĕmn că se gată la târg.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

— Bună séra părinte, te gaţĭ la târg?

— Séra bună Vilă, mĕ gat că aşĭ cerca dóră voiŭ poté vinde boii cei surĭ că sunt cam grei şi nutreţ am cam puţîn. Oiţele nu le-aşĭ prăpădí, că nu prea au preţ, juncaniĭ ceia încă nu i-aşĭ da, că se iernéză lesne. Póte că şi din vacĭ o se dau pe bătrâna cea ciungă, şi Dómne bună-i de lapte, dar' mai avem dela Dḑeu dóuĕ mai tinere, una mânzată, fată colo după Crăciun, şi una-i cu viţel mic.

— Şi dî, vinḑi pe ciunga şi boiĭ cei surĭ?

— I-aşĭ vinde Vilă, de mi s'a-'mpăré, ce voiŭ căpăta pe ei.

— D'apoi atuncĭ nu te mai ostení la târg. Hai se facem noi târg, de ni-om puté ajunge din preţ, că eu, precum vĕḑu-şĭ, rĕmăseiŭ fără boi şi fără vacă. Din târg, nu mai scie omul ce ia, dar' dumniata sciu că nu mi li-i vinde, de-i gândí că nu-s de mine.

— Bucuros Vilă, bucuros le dau la om din poporul meu, că sciu că mi-a mulţămí. Boiĭ îĭ sciĭ, trag bine, sunt tarí ca fierul, numai vin cam grei, că sunt boi de

8 anĭ, şi mâncă cam mult, ér' eu nu mĕ chibsuesc din nutreţ se-i mai ţiu.

— D'apoi îţĭ rĕmân cei 4 juncĭ, cu aceia poţĭ lucra destul.

— Pot, şi apoi acum cu aratul şi căratul am gătat. De acum până la primăvĕră, étă, o mână de gunoiŭ, câte vre-o dóuĕ lemne, atâta mi-i tot lucrul cu ei.

— Da vaca bĕtrână-i rĕu?

— D'apoi acea nu-i tînĕră, ḑeu acea, că numai eu o ţîn de vre-o 10 anĭ, dar' când am cumpĕrat'o — drept şi mai drept — că nu era numai cu al doilea viţel.

— A fi dară vacă cam de 13—14 anĭ.

— Póte, dar' are toţĭ dinţiĭ-'n gură; drept că cam tociţĭ, dar' se satură ca şi o junincă de doi anĭ, apoi de lapte — nu-mĭ da Dómne vacă mai bună, şi are o viţălucă bălţată, — hai sĕ ţi-o arĕt!

A dóua ḑî satul era plin de târgul ce făcu-se popa cu badea Vila. Veḑĭ bine în crişmă se auḑí mai întâiŭ despre târgul lor.

— Ce i-se cunósce sgârcitului de strigoiŭ paguba cu vitele? ḑîcea un beţiv pismatăriţ. Dóră o sîmte ceva? Nu vedeţĭ că popa i-a dat numai decât boiĭ cei marĭ şi vaca cea lăptósă? Dóră i-a dat vr'un ban pe ele? Ferĭ Dómne! Las că nicĭ n'avut de unde da banĭ, dar' au ei multe mestecuşurĭ la olaltă, te mirĭ, póte că la olaltă ieu laptele dela vacĭ şi mana dela holde.

— Acum pricep eu pentru ce ei tot la olaltă erau, de gândiai că-s fraţĭ de cruce! adăogea altul. La ospeţe tot lângă olaltă, la pomene tot lângă olaltă, la plug tot de odată, la căratul de pe câmp tot la olaltă! Dóră Vila, când era de cărat fênul şi grâul numai mergea la popa: Părinte, cărăm al D-tale întâiŭ orĭ cărăm al meu? Odată cără tot ce avea unul, câte cu 4 cară, dóuĕ a lui Vila şi dóuĕ a popiĭ; apoi se punea şi aduná cărătura celuialalt.

— Dar' printre holde nu i-am vĕḑut pe amêndoi în mai multe rênduriĭ? Nu cred că nu-i şi popa strigoiŭ ca şi Vila, rĕspundea alt beţiv.

— Destul că acum era și popa în vorbe nu numai Vila. Veḑĭ bine numai în gurile beţivilor, dar beţivĭ erau cei mai mulţĭ și numai puţinĭ erau de cei cu frica lui Dḑeu, care sĕ gândéscă că ce scot din gură.

Și mult se mirau ómenii că badea Vila în vecĭ nu sĕ căia de paguba cea mare, ce o avusĕ-se cu vitele cele scumpe; în vecĭ nu era supĕrat, dar' nicĭ nu-șĭ eșa din piele de voios; erá tot cel tăcut și gânditor, îșĭ păzia lucrul și cerceta sânta biserică. Nicĭ lelea Irină nu sĕ mai văetá; chiar' décă o căia vr'o femeiă, ea rĕspundé ca muere cu minte: D'apoi tóte-s în mâna lui Dḑeu, și avere, și sănătate, și tóte; Sfinţia Sa ni-le dă, Sfinţia Sa ni-le póte lua într'o minută, de s'a-'ndura.

Colo tómna târḑiu au prins ploile cele marĭ și au ţînut câte-va săptămânĭ. Sĕ umfla-sĕ văile de-șĭ eșiau din ţĕrmurĭ, ér' de tină le era gróză se ésă ómenilor din case. Că véra și de plóuă dóuĕ-trei ḑile, de-i numai un ceas vreme bună, gândesci că n'a plouat din vecĭ; dar' tómna de plóuă un ceas, îĭ trĕbue 3 ḑile de vreme bună ca sĕ se sbicéscă. Dar' acúm ploua-sĕ vre-o dóuĕ sĕptămânĭ închiate, ḑî și nópte. Văile prindeau a da preste ţĕrmurĭ și a duce cu ele, ce aflau în calea lor. Așa au dus și din Curmătura — că de acolo era badea Vila — mai multe cotețe și clăi de fên de a ómenilor, ce le pusĕ-se pe ţĕrmurele văliĭ. Drept și mai drept că nu apucase rêndul acel de ómenĭ așa vĕrsărĭ marĭ de ape, că alt-cum de erau păţîţĭ îșĭ sciau mai bine ferí ceea ce aveau, se nu le ducă apa.

Biserica din Curmătura încă era aprópe de vale, pe un podereiŭ frumos la capĕtul din jos al satului. Era o bisericuţă de lemn rĕmasă din vremile cele vechĭ, dar' era încă destul de bună, și cum ómenii din Curmătura nu erau prea bisericoșĭ, numai la Pascĭ și la Rusale se sîmţia că-i prea strîmtă, altcum peste an era încă prea largă. Apoi dóră pentru dóuĕ ḑile într'un an numai nu și-or sfărma capul nișce ómenĭ cu socotélă ca cei din Curmătura, sĕ-șĭ facă biserică mai mare. Popa cu diacul și cu cele câte-va babe și câţĭ-va viiĭ aveau destul loc

BCU Cluj / Central University Library Cluj

în ea. Apoi că cam suflá vêntul printre bârne — cui nu-i plăcé, nu era silit se mérgă. Că încă glóbă (pedépsă) pentru cel ce nu merge la biserică, n'a venit asupra satului. Apoi fără glóbă şi musaiŭ puţine lucruri făceau Curmăturenii.

Acum cu ploile cele multe şi cu vĕrsările de ape suferí Curmătura o daună mare, daună care nu sciu cum o vor puté repará. Le mână într'o nópte valea drăguţa de biserică de nu-i auḑiră nicĭ de nume.

Acum erau Curmăturenii puşĭ pe gânduri. — „Ce amarul nostru ne vom şci face fără biserică? Rĕmânem fără cóḑă de vită la case, până sĕ ne facem alta nóuă, ba ne şi înglodăm în dĕtorii, de nicĭ copii de copiii noştri nu s'or descurca din ele.“ Aşa ḑiceau cei câţi-va cucernicĭ; dar' cei rĕtăciţi, învĕţaţi de jidanul, aveau alte vorbe: „Ne-a face vlădicul, ḑiceau ei, că dóră de acea-i vlădică; de nu — ne dăm la legea unguréscă, că vlădica cel unguresc sciu că ne face. Apoi tot un Dḑeu este, sciu că Dḑeul Românilor nu-i mai cu córne de cât al Ungurilor şi de cât al Jidovilor.

Vorbele aceste ajunsĕ-ră până la urechile părintelui, care chiar' chema-sĕ pe toţi poporenii la el în şură se véḑă ce-i de făcut?

Acésta era la vre-o 6 ḑile după ce dusĕ valea biserica, era Sâmbăta, ér' valea dusĕ-se biserica Duminecă nóptea.

După ce poporul fú adunat în şură, preotul se rîḑică pe un scaun sĕ-l véḑă şi sĕ-l auḑă toţi şi le vorbí ast-fel:

Dragiĭ mei poporenĭ!

Pedépsa care a venit preste capetele nóstre, o sciţi şi vedeţi toţi, o sîmţim toţi de o potrivă. Pedépsa însĕ nu-i prea aspră, încă-i prea domólă, că suntem rĕi, dragiĭ mei, rĕi din cale-'nafară; în loc sĕ mergem la sfânta biserică, mergem în vecinĭ, orĭ in crijmă; în loc se ascultăm sluiba lui Dḑeu sfântul, ascultăm minciunile şi vorbele cele slabe ale ereticilor şi ale varvarilor. De acea Dḑeu, vĕḑênd că sfânta biserică, care ni-o făcu-sĕ părinţiĭ noştri în ḑilele cele crâncene ale robiei, noi nu o mai

BCU Cluj / Central University Library Cluj

cercetăm, ni-o luà, ni-o dusĕ apa, că vĕḑú sfinţia sa că nu suntem vrednicĭ se-o mai avem, că nu-o căutăm, nu ne rugăm, eram rĕi şi rĕtăciţĭ, credeam numai în strigoi şi-'n basaconiĭ, ne umpleam capul de bĕuturĭ spurcate şi sufletele de pĕcate, de acea ni-a dus'o.

Dar' Dḑeu ne cércă şi Dḑeu ne şi mângăie. Pe cei bunĭ Dḑeu îĭ scóte din nĕcaz; când este nĕcazul mai mare, atuncĭ este mai aprópe mâna cea tare a sfinţiei Sale, de omul cucernic. Pĕcătosul, care se pocăeşce, este tot atât de drag sfinţiei Sale, ca şi dreptul care n'a greşit în vecĭ. De acea, dela voi atêrnă ca de aḑĭ într'un an se avem o biserică pompósă, care se fie fala satului şi mângăierea creştinilor; dela voi atêrnă, dela voinţa vóstră, se începem la lucru cât de curund, şi pe Sântă Măria mare se fim cu biserică ca cea vlădicéscă de frumósă.

Sciţĭ că dumineca nóptea ni-a dus valea biserica şi când fù joi scia tótă ţara de asta întêmplare, că luni diminéţa am şi scris în gazete, care merg în lume şi-'n ţară. Acum toţi Românii sciu de pedépsa ce a trimis Dḑeu preste capul nostru, dar' sciu şi acea că rĕi suntem şi necredincioşĭ. De acea s'a aflat un om al lui Dḑeu sfântul, om avut şi cucernic, care erĭ a şi venit la mine şi mi-a spus aşa: Părinte, spune poporenilor d-tale se lese căile cele rĕtăcite, se scótă afară pe sătana dintre ei, că de scot pe sătana afară, eu le pun tóte cheltuelile până-şĭ fac biserica; eu voiŭ cumpĕra varul şi tigla, eu voiŭ plătí toţi măestriĭ sĕ-o facă, eu voiŭ plătí şi pe zugravul, sĕ-o zugrăvéscă cât se fie ca o mănăstire de frumósă, ei n'au de cât se adune în éstă iérnă piétra şi se scótă pe vecĭ pe diavolul din sat. De se învoesc, eu le fac biserica, de nu s'or învoí însĕ, atuncĭ nu pot, nu mĕ lasă sufletul se fac casă lui Dḑeu într'un sat, din care ómeniĭ nu vor se scótă pe diavolul.

Aşa mi-a spus creştinul acela, acum voi ce ḑiceţĭ, iubiţĭ creştinĭ? Primiţĭ sĕ ne pună cheltuiala la facerea bisericiĭ, orĭ chibsuiţĭ sĕ nu primim de nicăirĭ ajutor şi sĕ-o facem din puterea nóstră?

Atunci sĕ rĕdică un moşnég cinstit şi ḑisĕ aşa:

Cinstite părinte şi ómenĭ de omeniă!

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Pre cât am priceput eu, creştinul acela, care a vĕ-ḑut nĕcazul ce a căzut pe capul nostru şi care vrea sĕ ne miluéscă, este trimis dela Dḑeu, drept acea, orí ce or cere dela noi, sĕ împlinim, că bine va fi nóuă. Eu unul ḑic, că dintru cât este în puterea mea, ca un moşnég neputincios ce sunt, voiŭ ajuta se scótem pe diavolul din sat, numai sĕ ne spună sfinţia Sa unde se află?

La aceste vorbe toţi strigară: Da, sĕ ne spună părintele unde se află, că numai de cât îl scótem din sat, că dóră un sat de ómenĭ ce nu póte face, décă stau umĕr la umĕr? Dar' apoi sĕ se ţină de vorbă: sĕ ne facă biserica şi se nu facă arunc pe popor.

— Nu va face nime pe popor nicĭ un arunc, numai singur piétra vom avea sĕ-o adunăm noi, de care avem destulă, dar' alt-ceva nimic, că tot pune el dela sine, după ce va vedea că aţi scos pe sătana din sat.

— Il scótem părinte, numai se scim unde este.

— Bine, dragiĭ mei! Acum se vĕ spun eu cine este sătana: Este spurcatul de vinars jidovĕsc care-l bem, că el ne turbură mintea de înjurăm şi vorbim lucrurĭ spurcate, el ne slăbesce trupul, ne trântesce prin şanţurĭ şi pe sub garidurĭ, el ne caliceşce, de rĕmânem ca vai şi amar de capul nostru. Nu trĕbue sĕ vĕ spun pilde, că sciţi d-vóstră ca şi mine de bine. Decĭ: Juraţi-vĕ că nu veţĭ mai bea vinars nicĭ nu-l veţĭ suferí la casele vóstre nicĭ pentru voi, nicĭ pentru lucrătorĭ, nicĭ în ḑile de lucru, nicĭ în sĕrbătorĭ, nicĭ la ospeţe, nicĭ la pomene; puneţĭ jurĕmênt în faţa mea şi a lui Dḑeu sfântul cu mâna pe sfânta Evangeliă, şi ţineţĭ acel jurĕmênt, atuncĭ sătana va eşi singur din sat, satul va rĕmânea curat, ómenĭĭ trejĭ la minte şi buní la ânimă; holdele vor rodí mai bine, vacile vor da mai mult lapte, ér' biserica ni-sa face singură, fără nicĭ o cheltuială.

La aceste vorbe în mulţîme se auḑí un zuzăt ca de albine, un murmur de neîndestulire. Puţinĭ de tot erau care ḑiceau că drept are părintele, că bine ḑice, cei mai mulţĭ se depărtară înjurând. Dar' au rĕmas totu-şĭ mulţişorĭ şi dintre ei sĕ apropie badea Vila de preot şi ḑisĕ: Părinte, eu pun jurĕmênt cu tótă casa mea, cum că vi-

nars nu vom folosí nicĭ decât, câte ḑîle vom avea dela Dumneḑeu.

De abia apucà a ḑîce Vila vorbele aceste şi câţĭ-va ómenĭ din mulţîme strigară: Şi eu, părinte, mĕ însĕmn se pun jurămêntul. — Şi eu; şi eu!

Indată erau însĕmnaţĭ vre-o 12 bărbaţĭ, cum că ei cu familiile vor pune jurămênt se nu bee vinars în vecĭ.

Vestea sĕ lătí prin sat. Vorbă multă se făcú despre acest lucru, mulţĭ înjurau, dar încet cu încetul îşĭ veniră în fire că ḑĕu vinarsul nu le aduce nicĭ un bine, numai pĕcate sufletului îşĭ fac cu el, numai la calicie, la bóle şi la pĕcate-i duce. Drept-aceea numai vedeai cólea pe-'nsĕrate în fie-care ḑî câte doi trei întrând la popa: Părinte, se facĭ bine se mĕ scrií şi pe mine între cei ce nu mai béu vinars. Ér' preotul îi însĕmna pe o hârtie şi le ḑîcea: Dḑeu se vĕ ajute ca se vĕ puteţĭ ţînea dela spurcata de otravă jidovéscă.

Din numele celor ce se lăsau de beutură făcù preotul un pomelnic şi pomelnicul acela îl cetia în tótă dumineca la slujbă — că-şĭ înciripase o casă unde se facă slujba. Şi minunea minunilor! Ómenií âmblau la ruga lui Dḑeu, ér' când începea popa a ceti pomelnicul: Pomeneşce Dómne pe robiĭ tĕi carĭ au alungat pe diavolúl dintre ei s'au lăsat de spir: Iuon cu casa lui, Petre cu casa lu, Vila cu casa lui . . . atunci tot poporul ḑicea lin, dar' totu-şĭ destul de tare, cât se putea auḑi: Dómne miluesce, Dómne miluesce.

Când fu pe la Crăciun nu erau dóră mai mult de cât 5—6 poporenĭ, care se nu fi părăsit vinarsul. Jidanul era ca turbat de nĕcas, că nu-i mai calcă pragul de cât cei cinci-şese rĕtăciţĭ, care însĕ nu prea aveau pe ce bea, ér' dĕtorĭ erau până după urechĭ. Era însĕ vesel preotul.

In ḑiua de Crăciun după ce gătà serviciul dumneḑeesc, preotul spuse poporenilor o predică potrivită, cam cu următórele vorbe:

Iubiţĭ ascultătorĭ!

Astăḑĭ este ḑiua întru care s'a născut Domnul nostru Is. Christos pentru mântuirea sufletelor nóstre din robia

celui viclean. Prunc mic s'a făcut cel necuprins, ca pre noi se ne ducă la fericirea cea cerească, care este menită dreptilor şi sfinţilor. Ingerii cântă „mărire întru cei de sus lui Dḑeu şi pre pământ pace şi-'ntre ómenĭ bună voire.“ Pace a adus la tótă lumea, dar' cu deosĕbire la poporul din acésta comună Pe diavol l'a alungat dela noi, ca se nu ne mai amăgéscă la păcate. Vĕḑênd cel unul născut fiul lui Dḑeu bărbăţia cu care noi am alungat diavolul din acésta comună creştinéscă, ni-a trimis pe creştinul milostiv, care se ne stee într'ajutor la facerea unei biserică nalte şi luminate, în care se ne adunăm şi se mulţămim lui Dḑeu că ce s'a îndurat de a alungat pe diavol dela noi. Creştinul acel milostiv a şi adus şi mi-a pus în palmă ḑece mii de florinĭ, cu care se ne apucăm la primăvĕră de facerea sfântului locaş al lui Dḑeu; şi mi-a spus că déca s'ar găta aceştia, ni-a mai da, numai noi se fim blânḑĭ şi cucernicĭ şi se nu lăsăm sĕ se încuibeze cumva ĕră-şĭ diavolul între noi. Dreptaceea acum vom îngenunchia jos şi vom mulţămí lui Dḑeu pentru darurile Sale cele bogate şi-l vom ruga se ne întăréscă în credinta cătră Sfinţia Sa şi în ura cătră diavolul.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Apoi poporul a îngenunchiai jos cu preot cu tot şi preotul s'a rugat cu glas înalt, ér poporul încet după el: Mulţămimu-ţĭ ţie Dómne Dḑeul nostru, care pentru noi prunc te-ai făcut, în iesle te-ai culcat, în scutice te-ai înfăşiat, numai pe noi se ne mântuéscĭ din robia celui viclean. Dă-ne Dómne putere şi cuget curat, ca pururea se ne închinăm numai Ţie, se urmăm numai căile Tale, se facem numai voia Sfinţiei Tale şi ne păzeşce Dómne se nu mai cădem în cursa diavolui, că a ta este împărăţia şi puterea şi mărirea în vecĭ; amin!

Poporul era alt popor. Mai blând, mai milostiv, mai cruţător, mai muncitor. Afacerile lui mergea mai bine. Acum nu mai era ca până-'ntr'acea, ca vitele se zacă în gunoiŭ şi flămânde, ér' ómenii se stee la crişmă şi prin vecinĭ în minciunĭ; acum trebile casei fie-căruia mergea altfel. Nu mai erau certe şi bătăi, că omul treaz este blând, ér' cel beat e ca un câne turbat. Acum nu se mai

căiau muierile că strigoiĭ le-au luat laptele dela vacĭ, că décă vacile erau grijite bine, da lapte mult şi bun. Darul lui Domneḑeu se vedea cum se varsă preste poporul cel pocăit. Prin familiĭ se vorbia numai despre creştinul cel milostiv care pune atâta potop de ban, ca se le facă lor biserică. Tot se gândiau: cine póte acela fi! In urmă toţĭ se unia la una: că adeca acela nu este altul de cât vlădica.

A treia ḑi de Crăciun ḑîse Vila cătră poporeniĭ ce ce eşiau dela vecerne aşa: Dragiĭ mei, banĭ se ne facem biserică ni-a dat Dḑeu, dacă a vĕḑut pocăinţa nóstră, acum noi se prindem a aduna piétră, ca se nu fim siliţĭ a ne pierde la primăvéră ḑîlele cele de plugărit, cu adusul pietriĭ. Afară de acea, atuncĭ sunt drumurile desfundate; vitele trag mai greu, pe cară nu putem pune ca acum pe sanĭĭ. Se ne apucăm de mâne, fie-care se aducem pe ḑi numai dóaă sanĭĭ de piétră; mergând în colo putem duce gunoiŭ şi venind în cóce aducem piétră; cu o cale facem dóuĕ folóse.

Babeş-Bolyai Central University Library Cluj

Bine ḑicĭ, îi respunsĕră ómenii. Şi începând de a patra ḑi de Crăciun erau ómenii mai învăluiţĭ, de cât în alţĭ anĭ în dricul verei. Tótă ḑiuliţa nu mai vedeai de cât sanií eşind din sat încărcate de gunoiŭ şi intrând în sat încărcate de piétră. Drumurile se făcuse ca glaja de luciĭ de atâta âmblătură ce era pe ele.

In postul Paşcilor erá mare zarvă în sat. Jidanul se gătá se părăséscă satul la Sân-Georz, dar' până nu eşí din sat, vedea se-şĭ adune ce avea pe la uniĭ ómenĭ ce beusĕră pe contău.

„Păcatele nóstre", ḑîceau cei dĕtorĭ; „asta numai popa ni-a făcut'o, că de nu nebunia ómenii se nu mai bee vinars, jidanul nu se găta de ducă şi nu ne strêngea în curele aşa în pripă, acum când n'avem nimic." Şi erau mulţĭ dĕtorĭ la jidan, uniĭ mai mult, alţiĭ mai puţin. Cu deosĕbire vre-o patru înşĭ erau înglodatĭ până după urechĭ. Acum ce erá de făcut? Rugară pe jidan se nu mérgă că la véră-i vor plătí omenesce. Dar' jidanul le răspunsă: Ce se stau aicĭ de-a fetea? Rupeţĭ legătura cu popa, apoi m'oiŭ mai socotí; décă nu — vĕ arăt la judecată

că nu-mĭ plătiţĭ dĕtoria şi scot esecuţie pe ce aveţĭ, că păgubaş nu mĕ pot lăsa.

La aceste ameninţărĭ ale jidanului începù poporul a se clătină. Ce se facă? De unde se iee banĭ?

Preotul audí despre acest lucru, că dóră şi el era 'n sat ca ómenii. Decĭ se cugetà: ce-i de făcut? Sĕ sfătuí despre acest lucru cu Vila şi adunà poporul la olaltă şi întrebà pe fie-care, cât este dĕtor la jidanul?

Şi ómenii prinsĕră a spune: Pe mine mĕ cércă de 2 fl. şi 13 cr., pe mine de 5 fl. 65 cr., pe mine de 1 fl. 46 cr., pe mine de 10 fl. închiaţi ş. a. m. d. Şi preotul tot scriá, şi află că din 96 de gazde ce are în parochiă, mai bine de jumĕtate sunt dĕtorĭ la jidan, şi că întréga lor dĕtoriă ajunge aprópe la o mie fl. Dar' aceştia erau numai cei pocăiţĭ, că de cei 5—6 pĕcătoşĭ nu ţînù sémă, că aceia nicĭ nu veniră la adunare.

Acum se sfătuí cu ei ce-i de făcut? Şi eşi din sfatul lor aşa, că popa se pună la jidan pentru ei banii din cei meniţĭ pentru facerea bisericei, ér' ei îi vor întórce colo la cea vară, orĭ la tómnă. Aşa popa merse el cu barba lui şi plătí pentru ómenĭ la jidan şi ast-fel îĭ scóse din ghiarele satanei, ér' ómenii erau mângăiaţĭ şi-i iertau din pĕcate că i-a mântuit de „uciga-l crucea!“

Din cei nepocăiţĭ unul erá cu deosĕbire mai mult dĕtor, că era aprópe la 100 fl., cu drept şi fără drept, destul că-i era dĕtor şi trĕbuia sĕ-i plătéscă. Acela erá „husariul,“ căcĭ fusesĕ cătană la husarĭ şi de atuncĭ aşa i-a rĕmas numele. Husariul nu avea nimic de cât o casă slabă pe o grădină mare chiar peste drum dela casa parochială. Moşia tótă o vêndusă şi o dăduse pe gâtlan la vale. Acesta erá rĕu nĕcăjit, că avea o dróie de copiĭ şi acum jidanul îl amenința că-l scóte din casă, de nu-i face banii. Dar de unde amarul lui i-a sci face?

Atuncĭ îşĭ face códa colac şi merge la popa, el, care nu fusĕ-se p'acolo nicĭ de ḑece anĭ. — Bună ḑiua părinte!

— Sĕ trăescĭ fiule, dar' ce veste ne aducĭ?

— Nu prea bună, domnule părinte, că uite hăramul de jidan stă sĕ-mĭ scótă sufletul pentru nesce sĕrăcie de

BCU Cluj / Central University Library Cluj

dĕtoriă. Nu m'ai puté d-ta folosí din baniĭ bisericiĭ, până una alta?

Ba putea, Petre — că aşa erá altc-cum numele husariului — ba putea, numai nu sciu ţie plăce-ţĭ-va orĭ ba învoiala, cu care-ţĭ pot scăpa capul de necaz.

— Mi-a plăcea, domnule părinte, fac ce ţicĭ numai mĕ scapă, se nu mĕ scótă jidanul în uliţă cu muere cu copiĭ cu tot, vĕdu-l şperlă de hoţ!

— D'apoi uite Petre: Intâiŭ şi mai întâiŭ de tóte se laşĭ în trăznet beutura; a dóua: se dai grădina ta se punem biserică pe ea. Atuncĭ te scăpăm de dĕtoriă şi-ţĭ facem casă cinstită colo pe grădina bisericiĭ din jos de sat, scii de unde ni-a dus valea biserica. Aceea grădină e mai mare de cât a ta; ér' a ta-i mai potrivită de pus biserica pe ea, că-i în mijlocul satului. De-ţĭ place aşa — atuncĭ te înţelege cu femeia şi eu strîng epitropii la olaltă şi facem schimbul cum am ţis. Dar' eată-ţĭ spun: mai întâiŭ de tóte părăsesce beutura, apoi vorbim de celelalte.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

— Se părăsesc de tot beutura, par' că nu s'ar putea, domnule părinte; îmĭ şi place, nu-i vorbă, dar' mai mult o béu de leac, nu din plăcere, apoi o béu şi de nĕcaz, se mai ameţĕsc, în pĕcate, se uit atâtea nĕcazurĭ, ce au dat preste capul meu.

— Apoi, décă nu poţĭ lăsa beutura, n'am ce-ţĭ face, nu te pot ajuta. Tu mergĭ şi mai bea, de ai pe ce, apoi cu jidanul te împacă după ce-i ţepení odată . . .

Cu aceste vorbe părăsi preotul pe husariul, care se duse drâmboiat şi mânios.

— „Ioiŭ face eu popiĭ, că-i aşa rĕu la inimă de nu mĕ ajută chiar' acum, când îs mai nĕcăjit; nu i-am mai călcat casa, dar' nicĭ nu i-oiŭ mai călca-o; de a mea grige crĕscă-i iérbă verde-'n tinda, că eu sciu că nu i-oiŭ încălci-o!“ Aşa-şi gândí mergând dela preotul.

Ajuns acasă înjură pe muere, se rĕstí la copii, căuta prin casă ca un smintit, apoi eşi ér' la uliţă îngândurat. Merse aţă la Vila: Mĕ Vilă, tu-i fi avênd ceva bani, orĭ de n'ai — poţĭ face lesne din vite, şi ai şi o căsuţă colo lângă móră. Mĕ, dă-mĭ căsuţa aia şi plătesce pe jidanul,

da-ul dracului sĕ-l dau, că-ţĭ dau ţie grădina mea cea scumpă; mi-i mai da câte-va mĕsuri de bucate, că mi s'au ciuntat. Aşĭ vrea se mĕ mântuesc de hăramul de jid, că tot pe cap îmĭ stă, ba acum m'a amenințat că mĕ dă in judecată, ca şi când eu aşĭ fi nebunit ómeniĭ se nu-i calce casa, nu popa!

— D'apoi, frate Petre, la una ca asta nu m'am gândit. Fără, décă tu chiar' voescĭ, mergĭ de te sfătuesce cu muierea — că-i dela tată-so grădina — şi apoi haidaţĭ se ne înţelegem.

Preste câte-va ḑile erá husariul în căsuţa cea de lângă móră pe un petec de grădină cât o arie de şură, dar' erá plătit de jidan şi avea 2 sacĭ de cucuruz. — „Tot nu m'am rugat la popa! ḑîcea el; tot nu m'am jurat ca cei nimernicĭ! Omul, care-i om, scie când îi de beut şi când îi de postit şi de nu s'a jurá ca nimernicii!"

Satul credea că Vila va face casă pe grădina dela husariul, că are o dróie de copiĭ, şi de acea a luat'o. Dar' mult se mirară în dumineca Florilor, când venĭ protopopul se sfinţéscă locul de biserică şi vĕḑură că Vila dăruesce acea grădină pentru de a se zidí biserică pe ea şi nu poftesce pentru ea nicĭ un ban dela popor orĭ dela biserică. Husariul înholbà nesce ochĭ marĭ şi-şĭ gândí: Tot din banĭ de a bisericiĭ mi-a dat şi Vila, că dóră-i epitrop, una-i el cu popa, da-ui dracului pomană! Nu-i nimic, bine că nu m'a pus dracul se jor şi tot m'am mântuit de jidan!

Când iĭ ḑîcea câte cineva: Ui, mĕ Petre, mai gândit'ai tu că pe grădina ta s'a face cândva o zidire sfântă ca asta? El rĕspundea îngâmfat: Anume am dat'o mai de pomană, ca se fie de sufletul socrului, firear al dracului se fie, p'acolo pe unde-i de strigoiŭ, că a 'ngropat comóra de nicĭ dracul n'o mai află, în loc s'o dee la copiĭ lui s'o foloséscă!

Se vorbia adeca că socrul husariului se fi îngropat, te mirĭ unde, o ólă de banĭ de argint, după ce vĕḑú după ce odor de om şi-a măritat pe Anuţa, pe singurul lui copil. Drept erá, orĭ ba, nu se scie, atâta ţineau toţĭ în minte că socroso fuse cel mai mare bocotan în vre-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

mea lui și că după mórtea lui tot a rĕmas la husariul, care se jurá în ce-i stă capul *„că bani uscați nu i-a lăsat socruso, numai nește ciologe de vite slabe și nisce oi călbăjite, lângă hîra cea de moșie rea.“*

Locul bisericei fù sfințit; locul temeliei fù însĕmnat și măestriĭ începură a lucra. Poporeniĭ numai cărau piétra dela grădina bisericéscă cea veche, aci la-'cést cumpĕrată.

Cât țînù săparea fundamentului, preotul cu doi epitropi fù tot de față; numai țiganiĭ singurĭ, un minut nu fură lăsați, se sape de capul lor. Și făcură un fundament ca de un metru de gros și ca de doi metri de afund în pămênt.

O parte a fundamentului trecea chiar preste nesce rĕdăcinĭ gróse a unui mĕr mare, ce-l tăiase harnicul de husariŭ odată, când nu mai avea ce pune pe foc.

Săpând țîganiĭ se scótă rĕdăcinile afară și se pótă afundí și lărgí fundamentul, eata dau de un bolovan, cam ca o plétră de rîjniță de mare. Par' că și semănă cu pietrile de rîjniță. „Aci vor fi îngropați banii Nuțului,“ dîse un om rîdind, că Nuțŭ chemase pe socrul husariului. Dar gluma fù aievea! Când rîdicară bolovanul, aflară o găletă, de cele în care se smulg oile, și în ea câte tóte deasupra: o căciulă mâncată de molii, dóuĕ clopoțele sleite, un amnariŭ cu cremene și cu iască într'o pungă, ér' în fundul găleții banĭ de argint în preț de vre-o dóuĕ miĭ de fl. și câți-va galbinĭ dóră 20—25.

Preotul și cu epitropiĭ luară găleata și scóseră tot ce erá în ea în fața celor ce erau de față. Apoi dădură muncitorilor câte 1 fl. la fie carele și dusĕră găleata la epitropul, de o încuiă în lada bisericei.

Indată fù satul plin că s'a aflat sub rĕdăcina mĕrului un milion de talerĭ și un întunerec de galbinĭ!

Când audí husariul de una ca asta, odată roșí ca focul, apoi albestrí și în urmă se făcù ca păpădia de galbin și se scărpină în cap. Apoi începù la muere: Așa, prăpădită și urîtă ce eștĭ tu, că lotrul de tată-to mai bine a'-gropat binele-'n pămênt, de cât se ni-l dee nóuă, bage dracul lemne 'n el de tălhar bĕtrân! Mĕ duc și-l

scot din grópă şi împlânt furca cea de fier în el, strigoiul şi tălhariul!

Muerea prinse a plânge: Fi bun, Petre, dă-'n mine, bate-mĕ, batjocoresce-mĕ, dă însĕ bună pace morţilor, că nu ţi-au greşit nimic. Nu ne-a lăsat tătucul destulă blagă (avere) dar' décă . . . n'am avut noroc, tótă s'a dus!

— „Tacĭ strigóie, că mintenĭ te decùl! Merg la popa şi de nu-mĭ dă barĕmĭ jumĕtate din banĭ, nicĭ un pĕr nu-i las în barbă, tótă i-o ciupelesc, cum ciupescĭ puiĭ de pene, firear al dracului de ţap, se fie, cu tóte cărţile lui cu tot"! Şi plecà înjurând şi crîşnind în dinţĭ de gândiai că mórte de om v'a face unde-a ajunge. Toţĭ îi făceau loc.

Când da se între în drumul cel mare, ce trecea prin mijlocul satului, audí mai multe gurĭ strigând: feriţĭ, e turbat, e turbat!

El gândí că de el ḑîc că-i turbat şi se înfuriă şi mai rĕu şi înjurà: voiŭ arĕtá eu cine-i turbat, firea-ţĭ ai dracului se fiţĭ! Şi nu vĕḑù că spre el mergea aţă un câne cu limba scósă şi cu códa-'ntre picióre. Şi se loví unul de altul, cânele cel turbat de husariul cel turbat de mânie. Şi cânele-i sărí oblu-'n faţă şi-l apucă cu gura de buze şi de nas. Numai odată l'a strîns, şi husariul a căḑut jos şi de durere şi de spaimă, ér' cânele s'a dus mai departe. Husariul se rĕdicà tot sânge, tot încruntat şi tremurând ca varga. Nicĭ vorbí nu putea, numai borboşiá vorbe neînţelese, până-'ntr'un tĕrḑiu, atuncĭ ḑise limpede de-l putù pricepe orĭ cine: Se mĕ ducă primariul la spital, că mintenĭ turb!

Şi l'a pus pe o căruţă şi l'au legat ca se nu se-'ntêmple se-l prindă *jitruiala* pe drum şi l'au dus la spital, unde a dóua ḑî şi prinse a buiguí şi a-şĭ descoperí tóte pĕcatele, ér' a 9-a ḑî murí în durerile cele mai crâncene.

„M'a bătut Ḑḑeu", ḑîcea el, „că am fost plecat de-acasă gata se sugrum pe popa, de nu mi-a da banĭ cei îngropaţĭ de socrul; eu am fost un stricat ca nime-'n lume! Eu am omorît şi vitele lui Vila, că eu le-am băgat în lucernă, după ce am tăiat gânjurile dela pórtă. Furat'am si făcut'am câte rele tóte, dar' acum m'a bătut Ḑḑeu!"

In sat toţi se îngrozîră, când auḑiră de cele descoperite de husariul. Ér' epitropii bisericii hotăriră că din banii aflaţi în fundamentul bisericii nici un ban se nu ţină, fără, pentru amărîta de văduvă rămasă după husariul cu o droie de copii, se cumpere pe toţi banii loc dela jidanul, care căutá cumpĕrătorĭ că se mută din sat, şi se-i facă rênd şi de o vacă cu lapte. Şi aşa făcură.

In ḑiua de S.-tă-Măria mică erá gata biserica cea nóuă ca o mănăstire de frumósă. Lume multă se adună în acea ḑî în Curmătura, că vinea chiar' vlădicul se-o sfinţéscă.

Fost'au dóră 40 de preoţi tineri şi bĕtrâni, şi popor ca la 5 mii de suflete. Spus'a atunci episcopul o predică cum numai vlădicii sciu spune, când vréu. Ér' după slujbă fù mésă mare în curtea bisericii. La mésă se închinară păhară de vin în sânătatea împĕratului, a vlădicului, a preoţilor şi a poporului. Ér mai în urmă se sculà preotul din loc şi grăí aşa:

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Sfinte Părinte Episcop, fraţi preoţi şi iubit popor!

Eu voiŭ se vĕ spun în câteva vorbe, cum s'a făcut acésta biserică pompósă ce o vedeţi. Acésta a făcut'o singur Dḑeu sfântul, că cu un an doi înainte de a începe la facerea ei, nu erá dóră pe apele aceste popor mai beţiv şi mai prăpădit de cât acesta. Pân'acolo merse rĕutatea lor, cât un poporan băgà nóptea tóte vitele unui creştin de aci în lucernă de tóte crepară. Dar' chiar prin acésta se făcù minunea. Că acesta, săpând acolo în fundul grădinei grópa se îngrope hoiturile dela 5 vite marĭ şi scumpe — dă de o comóră, îngropată acolo de pe vremile Curuţilor şi a Lobonţilor. Din comóra aceea se înciripéză creştinul, ba putea sĕ se facă ca un grof de avut, că era mare comóra ce aflase. Intr'acea dă Dḑeu şi se umflă valea şi ne mânà bisericuţa cea de lemn. Atunci ḑîce creştinul meu — se-i ḑîc acum pe nume, Vila, că mulţi îl cunóşceţi, şi-l puteţi toţi cunósce, că-i epitrop Sf. bisericii; ḑice dar' atunci Vila aşa cătră mine: „Părinte, scóte beţia din sat, că dau banĭ de o biserică, şi de a fi se mĕ suie până la dóuĕḑecĭ mii de fl.“ Am

cercat, şi bunul Dḑeu a adus la pocăinţă pe întreg poporul, şi aşa ş'a putut face acésta frumósă clădire spre mărirea lui Dḑeu, că ni-a scăpat se sătana. Un rĕtăcit n'a voit sĕ se pocăéscă, dar' mânia Ceriúlui l'a ajuns. Acum Dḑeu sĕ-l ierte.

Atâta am vrut sĕ se scie şi mai voiŭ sĕ se scie şi aceea, că de când acest bun popor s'a pocăit, tóte trebile-i merg mai bine. E numai un an de când au alungat pe diavolul din sat, şi tot poporul se cunósce, că-i mai bine hrănit, mai bine îmbrăcat, nu face dĕtorii, ér' ţérina-i cu totul alta, după cum erá în alţi anĭ, e mai îmbelşugată in róde de tot felul şi darul Domnului e cu noi.

De aceea doresc ca acest sfânt locaş sĕ se numéscă

„Biserica pocăinţiĭ"

Şi aşa se numesce până-'n ḑiua de aḑĭ.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Blândocul.

Ḑice popa din altar şi cântă diecii din strană: „Fericiţĭ cei blânḑĭ, că aceia vor stăpâni pământul." Şi aşa ar trĕbuí se fie, că dóră popa şi dieciĭ cântă din cărţile cele sfinte şi am băgat şi eu de sémă, că blândul stăpânesce pământul; ba şi ḑicala nóstră ḑice, că mielul blând suge dela dóuĕ oi. Şi totuşĭ nu tot-déuna e aşa! Că cine mai este om blând ca Chifor Cârlan dela noi, căruia dóră şi porecla-ie *„Blândocul"*; unde veḑĭ om mai de omenie ca el? Unde-ţĭ trĕbue un lucrător mai bun de cât el? Şi nu-l vede nime beat în vecĭ, în părĭ încă nu âmblă, cu om pe lume cuvênt legănat n'a avut, şi tot nu-i Dómne ajută, tot nu-i se adaug de dóuĕ de dóuĕ! Ba nicĭ suman bun în spate nu are. Par' că numai mâncă şi dórme, atât e de rĕu îmbrăcat şi atât e de gol pe lângă casa lui. Nicĭ purcelaş de Crăciun nu are, nccum se mai aibă văcuţă cu lapte ca alţi botezaţi.

Şi minunea minunilor! Scie tot lucrul şi nu fuge de lucru; şi el şi muerea lui şi fata lui sunt pururea la lucru, mai pe séma lor, mai mult însĕ pe la alţiĭ pe banĭ. Şi tot nimic se cunósce din lucrul lor, spor nu au în nimic. Apoi nicĭ nu poţĭ ḑice, că dóră au păgubit cu vitele, că de acele n'au avut nicĭ când, apoi, ce nu ai, nu poţĭ pierde. Cum vine dară, de la el nu se mai adauge nimic? Că casă are, o leacă de locşor încă are, mai lucréză şi

în parte și pe bani și, cum ḑic, nimic se alege din munca lui? Ba par' că-i și dător cu bani la bancă!

Trĕbue că este o pricină și aci, că fără nicĭ o pricină numai n'ar fi el așa fără noroc, cum e. Și pricină este. Uitați-vĕ cum stă lucrul:

El din firea lui a fost bun și blând și harnic și cruțător. Drept, că din ómenĭ sĕracĭ a fost, dar' din ómenĭ de omenie. Ca slugă s'a treḑit și a slujit până a scăpat de cătănie. Atuncĭ s'a însurat, a luat pe Irina Natului. Natu i-a dat un petec de grădină sĕ-și facă casă și 3 locurele la câmp, dóuĕ de arătură și unul de fênaț. Și și-a făcut căsuța atuncĭ, îndată ce s'a însurat, mai cu banĭ ce-i avea de pe slugit, mai cum îl ajută unul și altul, dar' se mai adaugă de atuncĭ ceva, ferĭ Dómne.

Incă până acum haine bune avea pe el, dar' acum gol e și el și Irina lui, de par' că ei ar fi cei mai becisnicĭ din sat.

Până le erau copiĭ micĭ, se mirá omul și nicĭ prea, că nu pot adăuga câte ceva, dar' acum feciorĭ sunt în slugit, fata le lucră tot lucrul și ei tot nu au nimic, ba sĕrăcesc vĕḑênd cu ochiĭ.

Unĭ omenĭ ḑic, că nu li-i casa în loc bun. Alțiĭ ḑic, că-s amêndoi născuțĭ în planetă nenorocósă, ér' alțiĭ mai bĕtrânĭ ḑîc așa: De n'a zîdí Domnul casa bunătăților, înzĕdar ne ostenim.

Și bĕtrâniĭ au drept. La Chifor Cârlan n'a zîdit Dumneḑeu casa bunĕtăților, deci înzĕdar se ostenesce. I-a dat trup tare și sânĕtos, i-a dat muere harnică și bună, dar' lui nu i-a dat minte destulă, l'a făcut prea creḑĕtor, pe Irina lui asemenea, și fiind-că pre cel lesne creḑĕtor toți îl înșélă, așa trĕbuì se pățéscă și bietul Chifor Cârlan.

Când lucrá încă la casă, n'avù ce lucrá un moșnég drăcos, ci ḑîsĕ, că în locul, unde își pune Chitor casa, sunt banĭ îngropațĭ. Atâta i-a fost de ajuns lui Chrifor și Irinei lui. Din minuta aceea ei tot comorĭ viséză și comorĭ cércă. Umblând nóptea după comorĭ își frâng ósele, își strică hainele și-și mâncă tótă agonisita de ḑiuă.

Și acésta ține acum de dóuĕḑecĭ de anĭ!

Când sunt numai ei amêndoi, n'au de dóuĕḑecĭ de anĭ altă vorbă, de cât numai de banĭ, ce sunt îngropațĭ la ei în ogradă, póte chiar sub casă. Și cércă mereu în câte feluri aumai aud, că se cércă acest lucru, dar' fără alt folos, de cât că-și mânâncă agonisita și-și frămêntă mintea înzĕdar. Un opșitar sfătos se lăudă odată în prepănație, că el și-a adus din cătane 13 cărțĭ, unde sunt tóte farmecale pământului, chiar și farmecul, cum se scot comorile. Vestea se lățì prin cel sat și venì și la urechile Irinii. Ea se sfătuí cu Chifor și aflară lucru cu cale, ca Irina se facă un blid de plăcinte, se frigă o găină, ér' el se aducă o litră de vinars și zăhar se-l îndulcéscă și se cheme pe opșitar la omeniă, dóră, déca s'a șumeni, li-a spune și lor taina scosului de comorĭ.

Cum se sfătuiră, așa făcură. Merse Irina și cumpĕrà fărină de grâu și brânză și unsóre și repedì un stog de plăcinte, încât puteai bate cósa la umbra lui. Și tăià o găină buclată ca un snop de grea și făcù din ea mâncărușă bună. Ér' Chifor adusĕ o litră de vinars și de ḑece creiţarĭ miere. Apoi se dusĕ se dee de opșitarul. Și îl aflà curênd, că erá la prepănaţie. — Hai o leacă afară, că am se-ţĭ spun ceva! Și eșí opșitariul afară și Chifor, cam rușinos cum este el și cam sfiindu-se, ca de un om atât de învĕţat și de umblat în lume, cum este opșitarul, îĭ spusĕ așa:

Uite, Criste, că așa-l chiémă pe opșitarul, — uite de ce te-am chemat afară, se facĭ bine se ostenescĭ până la noi acasă, suntem și cam neam de departe și fiind-că te-a adus Domneḑeu în pace din cea focuită de străinătate, se petrecem o séră împreună. Ne-am gătit câte cu ceva, ca omul când aștéptă neamurĭ.

Cristea opșitarul, om belit de pe dracul, pricepù numai decât, că de pe Blândocul póte trăi bine din când în când, decĭ rĕspunse cu glas lin și prefăcut: N'am bătut ţĕrile, frate Chifore, sĕ-mĭ fie rușine de ómenĭ de omenie din satul meu. Pute-am rĕmâné acolo, că au plâns tisturile după mine, dar' n'am mai vrut; mi-a fost dor de satul meu și de prietiniĭ mei din copilăriă. Destul am stat 12 anĭ încheiaţĭ prin străinĭ. Acolo am învĕţat multe de tóte, numai *cărţĭ* am adus 13, cât nicĭ un popă nu scí mai multe de cât mine. Din ele voiŭ se dau povețe la toţĭ ómeniĭ de omeniă din satul meu, ca se mergă vestea și povestea, că Cristea nu înzĕdar a bătut ţĕrile!

— Apoi sĕ mergem dară, frate Criste!

— Mergem, dar' nu grăbí tare, că te ajung. Numai béu glaja acea de vinars, ce am cerut'o dela Jidan și dau o raita p'acasă sĕ-mĭ iau o carte-dóuĕ cu mine se vĕ ţîn de poveste.

— Se iai și cartea ceea cu comorile!

— Las' pe mine!...

* * *

Preste un ceas era voiă bună în casa lui Chifor Cârlan, cum n'a fost nicĭ când s'a însurat. Vinarsul cel dulce se scurgea în păhăruţ și din păhăruţ în gură, după el plăcinte bune și fripturiţă de găină, — se tot trăescĭ, se nu mai morĭ!

Cristea scurgea păhar după păhar, îmbucă plăcintă după plăcintă și spunea la *pologeniĭ* de prin cătunie, că erá opșegos de sa-i mai cauţĭ părechiă în șepte ţărĭ. Chifor cu Irina lui stau cu gura căscată și se miuunau de *tricoḑenile*, ce spunea Cristea, ér' el, vĕḑênd, că cu cine are de lucru, le spunea și mai cu ponturĭ.

„Mĕ, frate Chifore," începù el, „mĕ, din câţĭ feciorĭ au mers în cătane de-odată cu mine, nicĭ pe unul nu l'a ţînut cât pe mine; pe toţĭ i-au sloboḑit după 2—3 anĭ, dar' mie nu da Dumneḑeu se-mĭ mai dee drumul. Ce ne-om face fără tine, ḑicea căpitanul, cine sĕ ne învețe rĕgutele? Cine se ne ţiie de urît? Nu te lăsăm,

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Christe, nu te putem lăsá; te facem şarge, îţĭ dăm „ţugul“ pe mână, se facĭ ómenĭ din boiĭ aceia. Inzédar mĕ rugam se mĕ slobódă, că nicĭ gând n'aveau se mĕ asculte. Ba, după ce au *oblicit,* că sciu şi o lécă de scrisóre, ţine-te băiate! De trĕbuia dusă o carte cu banĭ la postă — du-te Criste! De trĕbuia mers după carne pe séma companiei — du-te Criste! De nu cunóscea care-va fecior numĕrúşele — mergĭ Criste în locul lui! De avea compania vre-o plângere în potriva strajameşterului — du-te Criste la domnul căpitan!

„Şi tot aşa şi ér' aşa, cât mĕ mir, că n'am nebunit de atâtea gânduri, ce m'au mâncat. Drept şi mai drept, că şi cinste aveam la tisturĭ, tóte capetele de ţigare tot mie mi-le dau. Numai auḑiam pe căpitanul meu: Criste, na capĕtul ĕst de ţigară! Dar' erá ţigară mai întrégă, că el numai cât o aprindea şi cum da cu ochiĭ de mine: ţine Criste!

„Apoi la manevurĭ... sĕracă lume! Multe găinĭ am mai furat! Că ce vreţĭ? Tótă ḑiuliţa băteam cele dealurĭ, doba înainte: durrum-drum-drum! Ér' noi după ea flămênḑĭ şi însĕtaţĭ. Apoi nicĭ séra se nu ne facem o leacă de voiă bună? Alţĭ fecioriĭ dormiau ca butuciĭ, dar' eu mintenĭ eram c'o găină grasă: Insciinţez la domnu căprariŭ, că am cumpĕrat o găină şi vréu s'o mâncăm la olaltă! — „Bravo! eştĭ om, Criste! Dobitócele celelalte dorm, tu veḑĭ din ce trăesc ómenii! Aşa se cătunesce! Drept şi mai drept, că toţĭ au plâns după mine, când am plecat. Ba strajamesterul mi-a dat dóuĕ piţule şi mi-a spus aşa: Criste tu mergĭ la bine, dar' noi rĕmânem la nĕcaz. Mai abate pe la noi, c'a trece multă apă pe vale până-om mai da de fecior ca tine! Imĭ erá óre cum-va sĕ-i las, dar' mé lovise dorul de satul meu şi de prietiniĭ mei; nu m'am mai putut răbda se nu vin.“

Apoi prinse a cânta de se rĕsuna casa, şi mânca şi bea şi a spune la pologeniĭ şi la opşaguri, de ar' fi stat sórele 'n loc, noroc că erá nópte.

Chifor cu Irina îl ascultau ei, de ascultat, cu gura căscată, dar' mintea lor erá tot la comóră. Decĭ într'un târḑiu se desghieţă Chifor şi începù:

„Frate Criste, multă lume ai umblat, multe ai vĕḑut şi ai păţit şi cărţĭ multe văḑ că ai; ce gândescĭ, óre n'am puté noi cercá — că uite — tot satul spune, că aci unde-va în *aretul* casei nóstre, sunt banĭ îngropaţĭ...

— „Destul, frate Chifore, destul, erá cât pe aci se uit; bine, că mi-ai adus aminte“... Şi scóse Cristea o carte şi cetí din ea aşa, că în pământ sunt mai multe comorĭ, de cât de-asupra pământului, dar' sunt greu de aflat şi mai greu de scos, că unele sunt puse cu soroc rĕu, pe acele clocesce dracul şi, décă cine-va cutézĕ de se apropie de ast-fel de comorĭ, le strâmbă dracul gura la ureche, le ia puterile, îĭ schimosesce. Trĕbuea adecă cu mare băgare de sémă umblat la ast-fel de comorĭ. Apoi mai adause el,

ţinând cartea dinainten nasului ca şi cum ar cetí din ea — „apoi trĕbue sĕ scim, că banií, care-s în pământ, ard spre ḑile marí, spre ḑiua de Pascí, Rosale, Sângeorgiŭ şi Ispas. Ér' banií, carí ard până în mieḑul nopţiĭ, sunt stăpâniţi de diavolul, şi numai acei banĭ sunt bunĭ, carí ard după mleḑul nopţiĭ, pe la cântatul cocoşilor. Nicĭ de banií cei puşĭ fără soroc rĕu nu se póte omul apropiá ét'-aşa, că nu póte sci omul de ce póte da: De n'are omul iérba fiarĕlor nu dă de ei, şi ei întră tot câte cu un stânjin mai afund în pământ până îşĭ pierd urma."

Cristea, cum ḑîc, spunea minciunile aceste ca de pe carte, şi Chifor cu Irina erau galbinĭ ca céra şi stau ca înlemniţĭ cu gura căscată şi ascultau la minciunile lui.

Cristea vedea bine, că-i are în clesce şi că se tem de celea ce le spane el, decĭ prinse mai tare la curagiŭ şi începù: Éu cred, că aci unde-va comóră de banĭ este, dar' trĕbue se scim, sunt ei puşĭ cu soroc bun orĭ rĕu? Şi apoi: óre unde este ea? Apoi grija mea mai departe!

— Şi cum am sci óre de sunt puşĭ cu soroc bun orĭ rĕu? — întrebă Chifor, ér' Irina n'aşteptă sĕ-i spună Cristea, ci începù: — Vai, că uituc mai eştĭ tu, Chifore, dór' ai auḑit cum a spus de pe carte, că banií, carí ard până-'n mieḑul nopţiĭ sunt rĕi şi numai cei din ḑorĭ de ḑî sunt banĭ bunĭ!

— Veḑĭ, Chifore, ḑise Cristea fălos, mai bun cap are Irina, de cât tine, ea ţine mai bine în minte cum i-am cetit. Adecă ce, şi sunt muerile mai ascuţite la minte decât mulţĭ bărbaţĭ.

Irina erá fălósă, că ea a ţinut minte cum a cetit Cristea, ér' Chifor sta debălăzat, că în capul lui n'a putut întrá atâta înţelepciune.

— Apoi când a-ţĭ vĕḑut banĭ arḑênd? întrebá Cristea.

— Noi nu i-am vĕḑut arḑênd, ce se ḑicem, dar' i-a vĕḑut Gorea cu Pascu şi cu Ţóderu lui Drĕmboi, când veniau dela móră tustrei cu trei *jipturĭ* de fărină de grâu, cum măcinase se aibă pe lăsarea de sĕc de postul Crăciunului.

— Dar' nu v'au spus, vĕḑutu-i-au ei arḑênd până în mieḑul nopţiĭ, orĭ după mieḑul nopţiĭ?

— Nu-ţĭ aducĭ tu Irină aminte? întrebă Chifor.

— Par'că erá de cătră ḑiuă, când veniau ei dela móră.

— Atuncĭ — grăi Cristea sfătos — atuncĭ sunt banĭ bunĭ, şi, de va vré Domneḑeu, ai noştri sunt. Dar' se facem o léc̆ă de socotélă se nu păţesc şi cu voi cum am păţii cu un Franţuz, la care fui în cortel; că-i aflai o comóră în colniţă şi i-o dĕdui în mână, ér' el mi-a scos ochiĭ cu trei zloţĭ bunĭ. De sciam, nu mĕ chinuiam pentru el; pe el l'am făcut bunu bunilor şi eu m'am ales cu nimica.

— D'apoí cum creḑĭ, că ar fi mai bine? întrebă Irina.

— D'apoi aşă, că ce biată vom afla se împărţim în trei, vóuĕ dóuĕ părţĭ şi mie una; învoiţĭ sunteţĭ?

— Învoiţĭ!

Din séra aceea capul lui Chifor şi al Irinei e mai plin de comorĭ, de cât până 'ntr'aceea. Cristea le celuesce tótă agonisita. Ei lucră, asudă, şi ce capătă papă Cristea cu minciunile lui. Odată îĭ trĕbue 3 zloţi buni se mérgă la păscălăul din Curmătură se caute în zodie. Chifor face ce face, înciripéză banĭ, îşi umple traista de merinde pentru doi înşĭ pe patru ḑile şi se ia cu Cristea la păscălăul din Curmătură.

Păscălăul din Curmătură erá un opşitar şi mai belit de pe dracul, de cât Cristea, şi bun prietin cu acesta. Lui îĭ destăinuise Cristea tóte tainele lui Chifor şi cu Irina, decĭ cum întrară aceştia la el, sciù cu cine are de lucru. Şi după ce vorbiră puţin, după ce Cristea îĭ spuse. că uite a venit cu prietinul sĕu Chrifor sĕ le caute în păscălie, Păscălăul îşĭ scóse păscălia şi luând un fir de grâu îl dĕdù lui Chifor se-l arunce pe păscălie. Şi firul se oprí pe zodia racului. Atuncĭ păscălăul începù aşa:

„Uite, om de omenie, dumniata eştĭ născut în zodia racului. Multă vreme ţi-a umblat tot rĕu şi multă vreme tot aşa ţi-a umbla, dar' ţi-se întórce zodia într'a berbecului şi de acolo într'a leului. Atuncĭ vei fi bunul bunului. Socrul dumitate ţi-a dat un petec de loc chiar' în fundul grădinei lui, acolo dumniata ţi-ai făcut casă, ai muiere cuminte şi de omenie, ai doi copiĭ daţi în slugit şi o fetiţă acasă. Dar' mare noroc te aştéptă. In *olatele* dumnitale este îngropată din ḑilele cele bĕtrâne o căldăruşe cu banĭ scumpĭ de aur şi de argint. Când vei pune mâna pe ea, vei ajunge cel mai de frunte om în sat."

Chifor când îşĭ auḑì povestea lui spusă de păscălăul de pe carte, înmărmurí odată. Ĕsta-i cu dracul, gândia el, că-mĭ scie tot cuprinsul casei, trĕbue dară, că adevĕrul vorbesce, când spune că în olatele mele este comóră îngropată. Altcum de unde ar sci? El nu-i dela noi, nu m'a mai vĕḑut, nu mi-a auḑit de nume, numai dracul îĭ spune rêndul casei mele.

Păscălăul cetiá din faţa lui Chifor tóte gândurile lui. Apoi mai ḑîse: Uite, dumniata te mirĭ, că de unde sciu, ce sciu şi ce-ţĭ spun; dar' rogu-te spune d-ta, nu-i precum ţi-am spus?

— Ba-i chiar' aşa.

— Atuncĭ se sciĭ, fĕrtate, că mie-mĭ spune tóte acela, care zace şi clocesce pe căldăruşa de banĭ cum clocesce o găină pe óuĕ.

— Vai de mine! Dóră nu-i ucigă-l crucea?

— Ba-i chiar' el!

— Şi nu te temĭ de el?

— M'aş teme, dar' veḑĭ, că io-s cu spirituş, îs mai mare de cât el, eu mân şi aduc cum vreu pe cornoratul.

— Vai, tare eştĭ la cap!

— Şi tu ai fi tare, când ai sci ce nu sciĭ.

D'apoi ce gândescĭ, puté-s'ar face ceva, se umblăm la căldăruşă? Şi de n'am luá odată tot ce-i în ea, veḑĭ, se luăm măcar cât de cât.

— O se cercăm. O se merg eu odată la dumniata, când voiŭ chibzuí că-i bine. Dar' lucrul naibiĭ, mi-am pierdut o unéltă scumpă ce avui şi până mi-oiŭ puté-o *însemá*, n'am ce căutá.

— Ce ai pierdut? întrebà Cristea, care până-'n aceea ascultá numai şi rîdea pe sub musteţe de încurcătura, în care întrá Chifor tot mai afund.

— Am avut, frate Criste, un firuţ de ierba fierului. Ce am făcut, unde l'am sciut pune, că nu mai dau de el! Şi fără el sunt ca şi fără o mamă.

— Sciĭ ce? dîse Cristea, la noi este o ţigancă strigóie, ea scie unde cresce ierba fierului şi eu nu cred, că nu mi-a căştiga-o pentru o plată bună.

— Cine-i aceea? întrebà Chifor.

— Acsina Teglarului.

— Mĕ năděiam eu, că ea va fi, că şi la vacĭ scie multe farmece şi descântece.

— Apoi ea-i!

— Se mergeţĭ dară la ea, dîse Păscălăul, şi se faceţĭ ce-ţĭ face de-un fir cât de mic de ierba fierului, apoi haideţĭ cu el la mine. Dar' suflet de om se nu scie de marafeturile nóstre, că atuncĭ tot lucrul ni-e înzădar

Cât a ţinut drumul înděrĕpt până la Chifor acasă, el nu se putea destul mirá de înţelepciunea Păscălăului. Numai dá din cap şi începea:

— Mĕ Criste, mĕ; tu multe sciĭ, dar' par' că Păscălăul te întrece! — E lesne se mĕ întrécă, îĭ dîcea Cristea, că are spirituş!

Décă ajunseră acasă, spuse Chifor şi Irinei lui din fir în pĕr ceea ce audise dela Păscălăul şi ea încă se crucea şi se minună de atotsciinţa aceluia.

— Apoi, dar' tot o se dăm de comóră, cât de târdiu, dîse ea.

— Vom da, rĕspundea Chifor, de bună sémă vom da, numai, veđĭ tu, fără cheltuială nu se póte. La Acsina Teglarului trĕbue se dăm, ce foc i-om da, se ne câştige ierba fierului, că fără aceea nicĭ chiar' Păscălăul nu se légă.

— D'apoi ce i-om da! Că trei zloţĭ, ce-i avuse-sem, i-ai dus cu tine şi vĕd, că n'ai adus nicĭ un ban din ei!

— Cum oiŭ aduce, că încă nicĭ nu-'i s'a împărut, că i-am dat numai atâta. Nicĭ n'a pus mâna pe ei, a tras puiucul mesei şi i-a împins acolo. Nicĭ un păhar de vinars n'a adus din ei se ne omenéscă. Spunea, că aştéptă pe o dómnă mare se-i spună ursîta. Am şi întêlnit pe drum cum veneam, o căruţă de cele domnescĭ cu o dómnă în ea. Mi-a spus Cristea, că o cunósce, că-i din ţéra Murgului, pe aceea o aştéptă Păscălăul.

— Dóră nu-i cunoscut până prin ţéra Murgului?

— Ba bine că nu! Dóră décă-i el ortac cu cel necurat, cum n'a fi cunoscut în larga lume?

— Dar' la Acsina, ce dîcĭ dară sĕ-i făgăduim?

— Mai sciu eu? Vom întrebá şi de Cristea.

Colea pe însĕrate abătù Cristea pe la Chifor şi puse lucrurile la cale se mérgă tustrei până la Acsina Telegarului sĕ se tocméscă cu ea se le aducă iérba fierului. Când dau sĕ plece, stă Crîstea o leacă pe loc şi începe: Bine, dragiĭ mei, noi mergem, dar' aşa cu mâna gólă înzĕdar ne batem piciórele. Acsina-i muere sĕracă, s'ar cădea se-i ducem ceva cât de cât.

D'apoi óre ce se-i ducem? întrebà Irina.

— Décă nu mai mult, batĕr o legăturiţă de farină, că orĭcum, e ruşine se mergem la sfat cu mâna gólă.

Şi căutà Irina o stergură şi puse în ea fărină ca de dóuĕ mămăligĭ cât de sdravine şi în fărină vr'o 6 óuĕ.

— Nó veḑĭ aşa, ḑise Cristea, că omenia omeniă aştéptă.

Bordeiul Acsiniĭ erá acolo-'ntre arinĭ, lângă móră, între alte bordeie ţigănescĭ. Când se apropiéră ómeniĭ noştriĭ în *aretul* acela, câniĭ ţiganilor prinseră a lătrá, dar' se ogoíră îndată ce Cristea le fluerà una şi prinse a vorbí cu ei, — sĕmn, că pe Cristea şi câniĭ dela bordeele ţiganilor îl cunosceau.

Acsina erá singură-'n bordeiŭ, sta pup lângă foc cu pipa-'n dinţi şi străjuia se fiérbă apa în ceaon. Când veḑù pe ómeniĭ noştri întrând la ea, işĭ luà pipa din gură şi palma o făcù punte de-asupra ochilor se pótă vedea mai bine cu cine are de lucru. Ér' când zărí legătura în mâna Irinei, faţa i-se însenină şi puse nisce vréscurĭ pe foc, ca se fie zare; apoi iĭ poftí se şeḑă.

— Nu mult vom şedea, lele Acsină, începù Cristea, fără uite, aci ai o lecuţă de fărină şi câte-va óuă, — pune-le bine, apoi ne spune pentru cât ne-ai putea însema un firicel-dóuĕ de iérba fierelor? Orĭ dóră ai vre-unul de-a îndemână?

— Hm! hm! ḑise Ţiganca îngândurată, hm! în slab ceas aţĭ venit! Nu v'a putut aduce Dumneḑeu numai cu dóuĕ ḑile mai curând? Am avut un firicel, dar' chiar alaltă-erĭ l'am dat la un căpitan de hoţĭ dîn ţéra Turculuĭ. Şi eftin ce l'am dat, Dómne! Numai cu patruḑecĭ de argint, mi-am şi cumpĕrat pe ei ceştĭ patru purcei şi mi-a mai rĕmas ceva se cumpĕr de rêndul gurĭĭ, vedeţĭ d-vóstră, ca muerea sĕracă şi nĕcăjită, care muncesce mereu, ca se pótă trăi de pe-o ḑî pe alta. Vai, cu multe scântei îmĭ însĕm eu bucăturile! Ce gândiţĭ, se n'ai tu nimic, dar' nimic odată, şi tot se trăescĭ în focuita asta de lume scumpă! Că secréta de gură nu te întrébă gazdă eştĭ orĭ sĕrac, ea cere porţia ei, mâncau-ar pământul se-o mânânce. Apoi şi ómeniĭ nu-s darnicĭ ca odată! Décă le mergĭ la uşe te mână la lucru, în loc se-ţĭ întindă o bucăţică; numai atuncĭ eştĭ bună, când vin ei la tine se le facĭ câte tóte: mai se le dai de noroc, mai se le tocmescĭ vacile, mai se le descânţĭ de sgaibă şi de sóre şi câte de tóte.

Dar' lasă-le aceste, babă, iĭ ḑicea Cristea, şi veḑi-ne de ce am venit?

— Așa ḑău, erá cât p'aci se uit, că am ómenĭ de omenie în bordeiŭ, m'a fost înăbușit nĕcasul și dĕdui frĕu slobod la céstă secrétă de gură. Én se vĕd eu mai întâiŭ, gâci-voiŭ de ce vĕ trĕbue iérba fierului? Și fi-va de ceva folos, orĭ ba?

Și scóse Acsina o legătură de cărți de joc zoióse și le mestecă căscărind și le dĕdù lui Chifor se le rĕdice, apoi le întinse pe vatră la zarea focului și începù:

— „Bată-te norocul, Chifore, dar' norocos mai eștĭ dumniata. Uite! dumniata eștĭ filcăul de ghindă, în drépta dumitale e nouaca de dâbă, aceea însémnă banĭ, banĭ mulți, Chifore, aprópe de dumniata; în cap ai șeptea de roș, aceea-i o veste bună; în picióre ai optaca de verde, aceea-i bucurie, bucurie cu nădejde, de-a stânga ai craiul de roșu — acela-ți e dușman! Norocul dumitale, că-i la spate, nu-ți póte strica nimic! Én se numĕrăm: una, dóuĕ, trei, patru, cincĭ, șése, șepte: filcău de bâtă!... om bun, Chifore, om cu credință: una, dóuĕ, trei, patru, cincĭ, șése, șepte: Crăița de ghindă! Asta-i nevasta dumitale, norocósă muiere! Și i-a dat Dumneḑeu un bărbat cu minte!... Una, dóuĕ, trei, patru, cincĭ, șése, șepte: As de verde! Noroc, Chifore, noroc cu carul, ci-i cam departe, dar' l'a apropiá Dumneḑeu și Maica luminată, că acolo-i nădejdea... Unu, doi, trei, patru, cincĭ, șése, șepte: Arșeu de roșu! Ér' un dușman! Hm! Mulți dușmanĭ mai poți avé! Unde vĕd că te ai bine cu muerea, unde vĕd, că este nădejde de bine, te-ar sorbí într'un picur de apă se pótă, dar' nu au putere. Én se le numĕrăm înapoi: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7: șeptaca de roș! Veste bună, Chifore, veste tare bună! 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7: filcău de verde. Nădejde, Chifore, nădejde mare și multă. — 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7: Craiŭ de roș! Hm! hm! Uite, Chifore, din cărți îmĭ ese așa, că în olatele dumitale este îngropată o comóră tare scumpă și că dumniata de bună sémă-i da de ea, déca vei căuta-o cum sĕ duculesce Mai iasă, că ai o fată și doi feciorĭ, fata-i tare norocósă. I-i stă, că s'a face o dómnă mare, póte chiar preutésă. Că, ce se ḑicem? Fata-i frumósă, iĭ din ómenĭ de omenie, de poți pune mâna pe comóră — preutésă o facĭ! Mai stau în cale mulți dușmanĭ, ómenĭ rĕi, carĭ déca ar' auḑí că cercĭ după comóră, te-ar desmênta se nu âmbli, ca se le rĕmână lor... Dumniata-i face ce-i vré, că la dumniata-i voia, eu ți-am spus numai ce ți-a eșit din cărți!“

Auḑînd Chifor cu Irina lui cele spuse de Acsina, nu se mai îndoiau nicĭ un minut, că dóră în aretul casei lor n'ar fi comorĭ îngropate. Că ei se gândíau așa: Satul vorbesce, că sunt; Păscălăul li-a cetit din Zodiac, că sunt; Acsina li-a dat din cărți și încă li-a spus, că sunt, decĭ trĕbue se fie, și deóre-ce sunt, și-s pe locul lor, și ei i-or căutá, ci trĕbue se-i afle, și déca i-or aflá, numai ai lor vor puté fi, vor puté face cu ei ce vor voí, vor puté — în legea Acsiniĭ — se-și facă fata chiar' preotésă. Așa

se gândiá fie-care în gândul său, și Acsina și Cristea le cetiau de pe față gândurile, cum cetesce popa de pe carte. Ér' Cristea luà cuvêntul:

— Bine, babă, ce ni-ai spus tu scim și noi, dar' e vorba de iérba fierului, pentru cât ni-i câștigá un firicel de iérba fierului.

— D'apoi n'oiŭ mai cere lumea, ne-om împăcá cum va fi mai bine, ca ómeniĭ.

— Că așa nu-i bine; copilul trĕbue botezat.

D'apoi nu mi-ți da nicĭ un ban până nu s'a aflá comóra; atuncĭ mi-ți da cât v'a trage inima; io socot, că n'a fi prea mult 20 fl.

— Nu, babă, atâta fie! dîse Irina.

— Ér' pân'atuncĭ, adause baba, mi-ți mai miluí câte cu ceva; când voiŭ merge se caut iérba, mi-ți da ceva merinde, că cu traista gólă nu pot luá hotarele-'n cap cu sĕptămânile de-a lungul. Că, vai greu se capĕtă. Ce gândiți? Eu trĕbue se merg nóptea desbrăcată prin ierburile rourate tot cu dosu 'nainte până dau de un puiŭ de ariciŭ. Pe acela trĕbue se-l prind și se-l bag într'un vas, ca se nu pótă eși, apoi trĕbue se mĕ pun la pândă, că el face acolo larmă și dă se iasă, dar' nu póte. Și el atâta se svêrcolesce acolo, până-l aude mama lui, de unde a fi, și fuge tot într'un suflet se-și scótă puiul din primejdie. Și, cum ea este slabă, venind caută un fir de iérba fierului, pe care-l ia în gură, că acela o face tare se pótă rĕsturna vasul. Eu trĕbue se fiu de a-'ndemână se i-l iau și apoi se-i slobod puiul. De multe-orĭ umblu sĕptĕmânĭ întregĭ până pot da de un firuț. Altă-dată dóuĕ-trei verĭ după-olaltă caut și nu pot da nicĭ de unul. Că numai din Ispas până-'n ḑiua Crucĭĭ e bună și iérba fierelor, de aci-'ncolo își pierde puterea.

— Apoi da-ți-om merinde, babă, dîse Chifor, când vei plecá se-l cauți ți-om da câte-o pâne întrégă și câte o bucată bună de slănină, bine-a fi?

— Bine! Alduiéscă-te halea marĭ și halea tarĭ!

* * *

Cine este în sat om mai fericit de cum e Chifor cu Irina lui? Ei trăesc cu cea mai bună nădejde, că în scurtă vreme vor fi bogați ca nime în sat. Că trei ómenĭ vrednicĭ le stau într'ajutor: Cristea opșitarul, Acsína Teglarului și Păscălăul cel mare din Curmătură. Și lucră dela inimă Chifor cu Irina lui, de Lunĭ diminéța până Sâmbătă séra, lucră pe la alțiĭ cu cârmója gólă numai se facă banĭ mulțĭ, ca se aibă Dumineca de unde da Păscălăului pe câte-o minciună și lui Cristea pe alta. Și óuăle dela

găiní tóte le mâncă Acsina, care tot la 2—3 sĕptĕmâní vine câte c'o minciună; mai că s'a întâlnit în câmp cu altă strigóie şi s'au *flocăit*, că décă se întâlnesc dóuĕ strigoi pe un hotar, trĕbue sĕ se bată, că alt modru nu-i; mai că teacă, mai că pungă, destul că cu mâna góla nicí-odată nu ese dela Irina; o pâne, o legătură de fărină, câte-va óuă, o strugea de slănină, şi tot aşa şi mai aşa, până tómna la ḑiua Crucií. Atuncí nicí banĭ de pe lucru, nicí purcel în cotet, nicí slănină-'n pod, ba nicí suman în spate.

Şi acésta nu-i numai de acum, ci-i de mulţĭ anĭ de ḑîle.

Şi lumea îl vede lucrând şi în crişmă nu-l vede nime şi în părĭ încă nu-l vede, se ḑicĭ că-şĭ mâncă câştigul cu procatorií, şi se miră ómenií, cum de-i aşa de străbătut, cum de nu se adaug şi la el dóuĕ cu dóuĕ?

Hei! dar' lumea nu scie, că el din munca lui cea cruntă trĕbue se mai ţînă trei hăramurĭ, care-l înşală 'ntr'una şi carĭ trăesc numai din agonisita lui şi a altor ómenĭ blânḑĭ şi lesne creḑĕtorĭ, ca el!

BCU Cluj / Central University Library Cluj

O inimă nobilă.

»Nene Radule, nu-i bine: ḑeu nu-i bine ce facĭ dumniata cu mine. Acú, unde-s eu mai mic, mai prost, mai lud, mai nepriceput, dumniata ai vrea se iai totul, ér' eu se rĕmân ca cei aduşĭ de apă, ca cei rĕmaşĭ de foc; ḑeu nu-i bine, nene Radule, gândesce-te la suflet. Este colo sus în ceriŭ un Dḑeu, sciĭ cum ne învĕţa tucu — fie iertat — şi ăla — veḑĭ dumniata, bate pe păcătoşĭ! Fiĭ bun, nene Radule, şi adă-ţĭ aminte de vorbele tucului când a murit: Tu Radule vei merge în fundul grădinei, acolo-ţĭ vei face casă şi şură şi grajd şi hambar şi fântână. Fratele-tĕu Pavel are se-ţĭ dee ajutor cu carul şi cu palma până se ţi-le veḑĭ gata; ér' el, adeca Pavel, ca mai mic se cade se rĕmână în vatra părinţéscă, aşa-i obiceiul din bĕtrânĭ, aşa vréu eu şi aşa vré şi Dḑeu sfântul, dragul şi milostivul de el! — Nu aşa a ḑis tucul, nene Radule?« — Aşa se cerca cu buna şi cu frumosul Pavelu Turcului se adevĕréscă lui frate-seu Radu că n'are drept se-l scóţă din casa părinţilor, ci că se cade — după obiceiul din bĕtrânĭ şi după spusa bĕtrânului Radu, a tatălui lor, — se cade ca Radu, adeca feciorul cel mai mare se ésă din vatra părinţéscă şi sĕ se

așede în fundul grădinei. Dar' Radul sciá multe, fusĕ-se cătană vre-o 8 anĭ de dîle, pe acolo învĕțase tóte *hemeșagurile*, și habar nu avea de cea ce spune frate-seu Pavel. El da din umerĭ și dîcea: cui nu-i place — ducă-se; pe mine de aci nime nu mĕ póte scóte, nicĭ chiar' vlădica, necum tu un nimernic de diac, că l'am slugit pe împĕratul și când am plecat spre casă — de mi-am luat rĕmas bun dela el — mi-a pus mâna pe umĕr și mi-a spus așa: Radule, te-ai purtat voinicește, m'ai slugit omenește, étă îțĭ dau dreptate ca se poțĭ fi primar la voi în sat și din casa părinților tĕi nimenea se nu te pótă mișcá. Décă care cumva s'ar pune cu sîla se te scótă, prinde ce ți-a pica în mână și dă-i la mir, că nime nu te póte judeca! Așa mi-a spus chiar' împĕratul cu gura lui, și de vorba lui mĕ țîn; că dóră am jurat sĕ-l ascult ḑiua și nóptea, pe apă și pe uscat. Apoi se nu-l ascult? Ai poftĭ tu se fac ce ḑîcĭ tu și ce spui că a ḑîs tata? Nicĭ tu nu eștĭ, nicĭ tata n'a fost împărat; cui i-am jurat, pe acela ascult! Din casa asta nu mă duc; du-te tu în fundul grădiniĭ, împărțim grădina în dóuĕ de-a latul, pe jumĕtatea ta nu mĕ mestec, pe jumĕtatea mea n'ai ce căutá. Până în primĕvĕră de vrei stăi cu mine, nu te opresc, cu tóte că te-așĭ putea scóte în drum, dar' nu vreu. Fără, la primăvĕră, veḑĭ și îțĭ tă casă în fundul grădinei, orĭ te mută la socru-t'o — nu te opresc, nu-țĭ am grija.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Pavel erá amărît în sufletul lui de vorbele ce i-le spunea frate-seu, Radul, dar' el erá omul blând din fire și neâmblat în lume, credea că póte se fie drept ce spune Radul și se și temea de el, că venise din cătane cu un pistol, numai cât un cucuruz, dar' pocnia al dracului și eșa din el glónțele fluerând. Mult îșĭ frămêntá bietul Pavel mintea ce se facă? Ómeniĭ îl învĕțau uniĭ într'o formă, uniĭ într'alta; măi că: nu te lăsá, că dóră tu eștĭ mai mic, ție ți-se cuvine se rĕmâi în vatra părintéscă..., alțiĭ îl înfricau: ba dă-i tu bună pace se stee Radu în casă, că-i omul cu capul în mână, are pistol, și — de are și dreptățĭ dela împĕratul pre cum se laudă — atuncĭ póte face o posnă.

Muerea lui Pavel, Rosalia, plângea și se căiá că s'a măritat după el, nu cà dóră nu i-ar fi fost drag, dar' se temea că cumnatu-s'o Radul ia scóte din casă, ba le-a mai face și alte bazaconiĭ. Plângea de nĕcas și blăstăma pe Radul, dar' numa p'ascuns, că în auḑul lui nu cutezá se ḑică nimic.

Fiind lucrul așa, Pavel se sfătuí cu socru-so cu diacul și cu nănașu-so, cu popa, ce-i de a face?

Socru-so ḑicea așa: Hai Pavele la mine; i-ațĭ muerea și tot ce ai și vină tu la mine până-'n primăvĕră, atuncĭ vom pune umĕr la umĕr și 'ți-om face casă orĭ în fundul grădiniĭ tale, orĭ pe grădina mea, față în față cu casa mea. Ce se staț̆ĭ acolo, claie pe grămadă? Cu Radul și cu muerea lui nu-i de trăit, numai vĕ fa-

ceți păcate, tot supĕrați, tot amărîți, tot cu inimă rea. El e omul cu capu-a mână, te póte odată sluti orĭ pe tine orĭ pe Rosalia, și atuncĭ ce folos îți avea de lume! Lăsați-l în știrea lui Dțeu, că de-i drept și adevĕrat cum el țice, atuncĭ Dțeu parte i-a face de bine, de unde nu — judecata și pedeapsa lui Dumnețeu preste el va cădé.

Așĭ merge socrule la dumniata, că știu că cu dragă ânimă mĕ pofteștĭ, știu că mai cu hodină vom trăi, dar' mi-e jale se las eu casă de zîd în fruntea satului, și grajdurĭ de bârne și șură și olate bune și se mĕ apuc a-mĭ face câte tóte, după ce aceste ce sunt mie mi-se cuvin, că sunt meḑin și cu limbă de mórte mi-a lăsat tucul mie vatra. Și apoi unde se mĕ trag? ·Pe o ulicióră dosnică și glodósă: I-mĭ vine greu socrule. Par' că mai bine va fi se merg la un potracăn se-i dau ce i-oiŭ dá și se-mĭ scótă dreptul.

Ba una ca asta se nu facĭ finule, rĕspunse preotul. Potracăn e cel de sus. El va face dreptate. Te du la socru-to până-'n primăvĕră, atuncĭ îți fă tu căsuță pe grădina ta unde se nu mai ai cu nimenea amestec. Ascultă finule de mine, că ḑeu nu te învĕț rĕu. Că uite finule, de mergĭ la legĭ și la judecățĭ, de acolo ți-a eși așa: Sunteți doi frați, aveți se împărțiți tóte în dóuĕ, ér' în cât pentru casă, acea vor prețui-o în banĭ și vor țice: care vré se rĕmână în casă și în olate se întórcă ăluia-lalt atâta și atâta sumă de banĭ, se țicem 700 fl. — Radu nu-i vorbă, legiĭ va trĕbuĭ sĕ se plece și s'a plecá dar' din casă n'a eși până ce-i vei pune pe mésă suma de banĭ, ce va hotărí legea. Tu cu baniĭ aceia îți poțĭ face ale de lipsă în fundul grădiniĭ, tot în sat cu omeniĭ vei fi și acolo. Că se țicĭ că Radu s'a da plavnic la cele 7—800 fl. ce va hotărí legea, una ca acea cu greu o cred și chiar' de sar' da plavnic, dela el în vecĭ nu veḑĭ banĭ, că-l veḑĭ cine-i. D'apoi pricinile și larma și amenințările?! Lasă-l în știrea D-lui! Adună-ți tot ce ai, te despărțĭ de el cu buna, ca frațiĭ, că cel de sus va ajutá celui drept, ér' pe cel ce âmblă cu nedreptul, sfinția sa l'a certá pre cum veḑĭ la carte!

A dóua ḑi tot satul erá adunat în ogradă la feciorĭ lui Radu Turcului, că ei se despărțiau, dar' se despărțiau ca frațiĭ, de tot satul se sculà în gura lor. Radu opșitarul, cum țicea satul la Radu Radului, Radu obșitarul strigá în gură mare că el numai de voiă dă lui frate-so Pavel ce dă, că lui i-se cade tot ce-i acolo, că el a slugit pe împĕratul și împĕratul i-a dat drept preste tot ce-i acolo, cu atât mai vêrtos că casa încă-i făcută de o cătană, de unchiul Stefan, care a fost căpitan. — Pavel își aduná ce avea, dar' puțin puté aduna, că Radu nu-l prea lăsá se iee numai cam acea ce lui nu-i trĕbuia. Din vite câne cânește i-a dat jumĕtate, din bucate cam a 3-a parte, din fên abia o claie, ér' din ciopocurĭ, din vase, mai nimic; carul, plugul și grapa le oprí

tóte Radu ; »eu am slugit pe împĕratul nu tu, mie mi-se cade.« »Până am fost eu p'acolo tu ai biruit tótă moșia, tu ai avut pe mână tóte vitele de 5 anĭ, de când a murit tucul, tu ai făcut ce ai vrut. te-ai boerit în binele meu, te-ai umplut de banĭ cum ai vêndut mierĭ și lânĭ și vite și câte tóte, ér' eu am mâncat pânea strĕinului ca se stai tu acasă ca o mirésă.« Pavel de altă parte mai da și el din cea gură, că de și erá omul pacĭnic, dar' décă trecea orĭ ce glumă, nicĭ el nu mai puté tot tăcé ca mutul: D'a poi de ai slugit pe împĕratul, nicĭ eu n'am dormit acasă, eu am lucrat moșia, eu ĭți trimitem minten-minte banĭ, eu plătiam dările împĕrătești, eu îngropai pe mama și pe tucul, eu le puseiŭ pomană, eu plătiĭ câte tóte, eu ținui vitele de sunt de unde se împărți la tot natul câte 4 boi, 2 vacĭ, 3 cai, 80 de oi, 6 porcĭ; eu făcui nutrețul cel mult și scump, din care tu nu vréi se-mĭ dai numai ca de pomană o clăiuță, nu tu, harnicule și opșegosule, dar Dḑeu e sus și vede, mĕ tem că nu mult te-i boerí că le-a duce apa. . . .

Audițĭ, ómenĭ bunĭ, sbieră Radul, audițĭ cum amenință? O se mĕ aprindă orĭ o se țină scârnăvia de Rosalia ḑîle pe mine! Apoi se nu-l pușc? Unde-i pistolul!

Și lumea audind de pistol și vĕḑênd pe Radul atât de cătrănit se împrăștie prin ogradele vecinilor, ér' Pavel fugí mâncând pământul, ne luând ceva din bunul lui. Dar' primariul satului, care încă fù de față, strigă pe Pavel îndărĕpt și ĭĭ dise: stăi Pavele, ia-ți ce-i al tĕu, cât adeca vré și Radu se-ți dee, ia-ți și mergĭ la socru-tĕu, și lui Radu ĭĭ dă bună pace. Tu tot fruntea satului o se fiĭ ca și tucu-to, fie iertat, dar' el... ferĭ Dómne de mintea stricată?

Și așa Pavel luà din rămasul după tată-so cât vrù Radu se-i dee și se duse la socru-so. Acésta erá în postul Paștilor, dar' omĕtul crá încă mare, de-șĭ duse cu sania bucatele și fênul. Așa rĕmase Radu singur stăpân în vatra părintéscă. Dar' ca se fie bizuit că nime nu l'a scóte, poști pe Pavel și pe muere la primărie și notarul cu primarul făcură carte de împărțanie după tótă forma, acolo scriseră care locurĭ se vin lui Radu și care lui Pavel, acolo făcură și scrisórea despre grădină, că adeca din drum până la mijloc cu tot ce este pe ea sunt ale lui Radu ér' din mijloc până în fund grădina e a lui Pavel cu tot ce este pe ea. Cartea acésta de împărțanie o iscălí primarul și notarul, ér' Radu cu Pavel și cu muerile lor puseră degetul pe crucea de lângă numele lor.

Așa dar' acum erá împărțiți pe lege, fie-care știa ce are și că n'are de a-se amesteca în trebile celuialalt.

Satul fierbiá. »Vedĭ,« dicea unul, »v'am spus eu că Radu o se rĕmână în casă, are dreptățĭ dela împărăție și pace!«

»Vedĭ bine,« rĕspundea altul, »că de nu avea el cărţĭ bune dela împĕrăţie, dóră se lăsá Pavel se fie scos în drum? Iĭ âmblá de rênd socru-so diacul şi naşu-so popa, dar' n'are ce, e dreptul pe partea frăţine-seu şi pace!«

»Mĕ ómenĭ bunĭ, mĕ, nu vorbiţĭ în neştire; mĕ, dóuĕ pietri tarĭ nu fac fărină. De erá şi Pavel pe-o minte cu Radu, îşĭ puté mânca tot ce are cu pârile şi puté fi şi mai mare gâlceavă de cât a fost, că se puteau ucide, dar' Dĕeu aşa a lăsat se fie cineva şi mai cu minte şi cel mai cu minte sĕ se calce. Mĕ, vedeţĭ voi cu cât a fost Pavel scurtat, şi totuşĭ el va fi fruntea satului, ér' Radu va fi o talá góla straiţă uşóră. Mĕ, ce vine din vênt, în vênt merge. Radu nu ştie cum se face şi cum se ţine binele, dar' Pavel a dat dovedĭ în eştĭ 5 anĭ de când a murit tată-so, că are cap de gospodar Tot satul ştie că de tată-so au rĕmas 6 boulenĭ, bunĭ, nu-i vorbă! Dar' Pavel a făcut din ei 8 boi, apoi ce boi? Din 2 vacĭ a făcut 4, din 2 iepe a făcut 6 cai, din 60 de oi a făcut 160, şi câte şi mai câte! Mĕ, acela-i cap de gospodar! Se vedeţĭ preste 4—5 anĭ ce o-se aibă Pavel şi ce Radu? Atuncĭ apoi se spuneţĭ voi care-i om şi care tufă din ei doi!«

Aşa grăĭ un vĭj bĕtrân.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cólea pe la 40 de sfinţĭ néua erá dusă. Radu şi cu Pavel împărţiră grădina frăţeşte de-a latul; 120 de stânginĭ de lungă erá o parte şi printre ele făcură gard ţapân de nuele cu streşină de spinĭ — ca între fraţĭ — ca nu cumva se pótă vedé dela unul la altul, cu atât mai puţin se pótă merge. Partea grădinei de cătră drumul cel mare, fiind mai aprópe de olete, erá curăţită bine de piatră şi lucrată şi gunoiată; partea cea de cătră fund erá mai écă aşa: pietrile ce le scotea cu plugul tóte le aruncá acolo, cât tocmai lângă gardul din fund, de cătră ulicióră, era mai mult de cât 2—3 stânginĭ de loc cuprins numai de pietri marĭ şi micĭ. Chiar' lângă gardul din fund erau vre-o 8 plopĭ naltĭ puşĭ încă de un unchie de-a-acestor doi fraţĭ, de căpitanul Ştefan, care fusese frate cu Radu Turcului şi care petrecù la frate-seu Radu câţĭ-va anĭ, dar' odată îl chemà érá porunca împĕrătéscă şi se duse şi dus fu în vecĭ. Acest Căpitan Ştefan făcuse şi casa ai frumósă de piatră, din care scóse acum Radu cu haboca pe fratesʼo pe Pavel.

Acum sta Pavel pe gândurĭ se taie el plopiĭ aceia orĭ ba? Dar' socru-so ca mai cu minte îĭ spuse se-i taie şi se scóţă şi rĕdăcinele, că sunt primejdioşĭ în aretul căsiĭ, că trag la ei fulgerul şi vremile grele. Afară de acea ţîn şi prea multă umbră.

Pavel se gătia dar' se-i taie și se facă loc, unde se-și pună casa, dar' îĭ păré réu de ei, că prea stau frumos, decĭ se gândí se nu pună casa chiar' aprópe de plopĭ, fără mai în lăuntru în grădină, se rĕmână din casă până la plopĭ loc de vre-o 4—5 stânginĭ. Decĭ se puse a plănui unde și cum ar' vení casa mai bine? In urmă își făcù el planul cum și-l făcù, dar' tocmai unde erá se fie casa, erá o tufă mare de soc și pre lângă ea piatră multă. Se puse decĭ a aduna piatra grămadă la o parte, cât se o pótă lua cu înlesnire măiestriĭ, când le-a trĕbui se o pună în fundament. Și mută el la piatră, și duse cu o tĕrbonță (róbă) vre-o dóuĕ dîle, și făcù grămadă mare, dar' pre lângă tufa cea de soc tot mai remase. »Aci am piatră destulă, gândí el, trĕbue se o curățesc până voiŭ da de fața pământului că altcum nu pot scóte tufa, și de nu o scot, ea va odrăsli în casă și mi-a face nĕcas.« Dar' acum erau numai lespedĭ marĭ de piatră, care nu le puté purtá singur. Frate-so Radu, vedĭ bine, nu se arĕtá p'acolo, nu-i ajutá, dóră n'a înfulica el la bolovanĭ, că a slugit pe împĕratul! Decĭ merse cantorul, socrul lui Pavel se-i ajute. Și ĭĭ ajutà, și scósĕră ei lespede după lespede, până rĕmase pământul curat pe lângă tufa cea de soc. Acum se apucară cu hârlețele și făcură pre lângă tufă o grópă largă și afundă ca până în genunche, și prinseră a trage de tufă se o scótă. O mișcară din loc, apoi ér' mai săpară și ér' înhățiră de ea, până eși de tot. Dar' mirarea lor fù mare; chiar' în fundul grópei de unde scóseră tufa, se zăria ceva lat, ca o scândură. »Óre acea ce-o fi socrule.« — Vom vedé noi îndată, se tragem cu o cale pământul bine de o parte, că de-i numai o bucată de lemn — de ce se putredască acolo?«

Și trasĕră cu sapele, dar' minunea minunilor! Scândura avea pente de fier. Hm! dîse bĕtrânul, încă noi vom desgropá aci te mirĭ ce! Și săpară pe lângă scândură și vĕdură că scândura i de stejar și-i de mare ca un curpător și are dóuĕ pente de fier cam pe la mijloc, ér' giur împregiur pantă de fier ca de o palmă de lată.

— »Mĕ Pavele, mĕ acesta-i un fund de ladă!«

— »O fi, socrule, en' se mĕ plec se cerc a-l ridicá.« Și se plecà, și băgà palma la un corn, dar' pace se-o pótă mișca din loc. — »E ladă întrégă, socrule!«

— O fi! Hai se săpăm tot pe de departe, se nu o stricăm, te mirĭ ce o fi în ea!

— Socrule, par' că așa erá o ladă a unchiului Ștefan, numai ca prin vis îmĭ aduc aminte de ea, că eram mic, când s'o dus de n'a mai venit. Aș jurá că-i de a lui, o fi îngropat'o când s'o dus, te mirĭ ce-i în ea!

Acu ce a fi, vom vedé, bine-i că am dat de ea!? Şi săpară şi scóseră pământ şi piatră mĕruntă, şi desgropară o lăduţă cât cele de căruţă de mare, tótă de lemn de stejar, tótă ferecată, dar' grea Dómne, că de abia o scóseră cu parii de unde fù.

Lume nu prea multă trecea pe ulicióra aceea, dar' tot trecea din când în când mai un om, mai o muiere, şi se înholbá prin cel gard la diacul cu la ginerele lui cum ridică la bolovanĭ şi îşĭ căutau de cale gândind: »ce ómenĭ nebunĭ că înfulică atâta, mai bine ar' dá ceva la un ţigan, că al ţiganilor lucru e acela nu al ómenilor.

După ce scóseră ei lada afară se sfătuiră ce-i de a face; se-o desfacă acolo, orĭ se-o ducă acasă, şi acolo s'o desfacă?

Din sfatul lor eşi că Pavel se-o acopere cu sumanul lui şi cu al diacului şi se mai mocoşască pe acólea până s'a duce diacul se aducă carul cu boiĭ, că pe doi parĭ o-ar' fi putut duce cam cu greu, dar' i-ar' fi vĕdut satul şi numai de cât ar' fi fost ér' vorbe şi câte şi mai câte.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

După ce înnoptă bine, de nu mai âmblá nime pe drum, desfăcù Pavel cu socru-so lada cea, ce o scóseră de sub tufa cea de soc. Dar' nu mult trĕbuiră se mocoşască, că nu erá închisă cu cheia, numai cât rugina ţiné fierele înţepenite cât de abia se descleştară. In ladă aflară multe de tóte: niste scrisorĭ, din care aflară lămurit că lada fù a căpitanului Ştefan, care o îngropase singur cu mâna lui, când i-a venit porunca se mai mérgă la óste, că ungurii se scólă în potriva înălţatului împĕrat. Mai aflară niste cărţĭ marĭ, legate frumos, ci nu erau românestĭ, se le pótă cetí, că nicĭ Pavel nicĭ socru-so nu ştiau de cât carte românéscă cu slove din bĕtrânĭ. Sub cărţile acele erá o hârtie mare şi grósă şi pe ea stá scris cu slove marĭ că: cine va aflá acea ladă cu ce-i în ea, mai întâiŭ şi întâiŭ de tóte se facă în sat o biserică tocma ca cele de prin oraşe, şi numai după acea se foloséscă el ce va mai rĕmâné. De nu va face aşa, atuncĭ se fie blăstămat şi afurisit şi noroc se nu aibă pre pământ nicĭ pace în mormênt.

Sub hârtia cea grósă erau banĭ multĭ tot de aur şi de argint. După ce luară hârtia cea grósă de pe ei străluciau în ladă ca jăraticul.

— Acum ştim ce-i de făcut Pavele, dise diacul.

— Ştim da, cea ce dîce scrisórea!

— Așa, dragul meu, chiar' așa! Se nu luăm dară nicĭ un ban din ladă, le dăm bună pace. Mâne spunem părintelui și ne apucăm de zîdit biserica. Tu, până s'a gătá biserica, casă nu-țĭ vei face, că nu cumva se fii silit a cheltuí un ban barémĭ din aceștia, până se fie beserica gata, se nu cadă blăstămul pe tine. Până atuncĭ veți ședé și voi aci cu noi, că rogu-te ce suntem? Patru ómenĭ, că pruncul cel mic cu leagânul lui, unde-l pui, acolo stă. Apoi noi bărbații mai mult suntem dușĭ, ér' Rosalia dóră s'a uní cu măsa, că la olaltă au mai trăit până a crescut'o cât e de mare.

In cea dintâiŭ duminecă spuse preotul la popor o predică fórte frumósă despre milostenie, care predică o sfârși asa: Nu numai acela face milostenie, care dă săracului și nimernicului o bucată de pâne séu o haină, ci și acela, care face pentru Dțeul puterilor locaș cinstit Étă un creștin al lui Dțeu vĕdĭnd că satul nostru are o beserică mică și slabă, l'a tras inima sa puind tótă cheltuiala dela sine pe séma unei besericĭ nóuă și mare, cum sunt cele dela oraș. Drept acea, se mulțămim lui Dțeu că mai sunt și adĭ așa creștinĭ buni, se îngenunchem și se ne rugăm lui Dțeu pentru milostiviĭ ce sunt în viéță și pentru sufletele celor rĕpausațĭ. Ĕră, ca cheltuiala se nu fie pré mare pe unul și pe altul nimic, noi poporul, de mâne deminéță începând se aducem piétră, care cât vom puté și cât vom voí, ér' doi epitropĭ se mérgă la episcopul se ducă dela mine carte și dela ei vorbă cumcă pré Sfinția sa se vină se binecuvinte locul unde vom pune biserica cea nóuă și se ne dee plan — cum se fie și se ne trimită meșterĭ precepuțĭ, carĭ au mai făcut besericĭ.

Acum poporul îngenunchià jos dinpreună cu preotul și se rugà din inimă pentru viața milostivilor celor viĭ și pentru mântuirea sufletelor celor rĕpăusațĭ.

Nu mai avé poporul ce vorbí cât fù țiulița numai de milostenia celui ce pune cheltuiala pentru biserică, dar' nu sciau cine e acela? Un epitrop mai îndrâsneț și-a luat inima-'n dințĭ și a întrebat pe preotul. Dar' acela i-a rĕspúns: »Intre voi este, ér' voi pre el nu-l băgațĭ în sémă. Numele lui eu nu-i iertat se vi-l spun, va venĭ vremea când toțĭ îl veți cunósce!«

Acum erá poporul și mai nedumerit: Cine póte fi acela? Că țice popa că-i între voi; dóră nu-i Radu opșitarul! O fi venit din cătane plin de banĭ și amu că ce l'a lăsat Pavel în casa lui vré se facă o pomană cu est sat nĕcăjit.

Doi ani de dile ținù lucrul bisericei. Dar' când fù gata de vení vlădicul se-o sfințască, avu la ce se uita, avu de ce se mirá. Mai că erá mai frumósă, mai luminósă și mai fățoșă de cât cele dela oraș.

Cât ținú lucrarea, în tótă dumineca plătia popa bani la meșterĭ și tot-dé-una era de față epitropul și diacul și însémná când, cât a dat. Și când fù beserica gata se adeverí că s'a cheltuit cu ea 12 miĭ de fl. pre lângă ce și poporenii ajutară cu carăle și cu palma cât putură și cât voiră, că sîlă nimenea nu le făcù.

Fiind poporul cuprins cu facerea besericei, mai că nicĭ nu băgà de sémă că Pavel nu-șĭ mai face casă, ci șede tot la socru-so. Dar' și de mai vorbia cineva de el, ér' de erá Radu p'acólea, rĕspundea el: Așa, Pavel și-a face casă, mai bine șede în bordeiul socru-so de cât se-și facă casă, că atuncĭ îĭ scad boiĭ și oile. Vedețĭ că de sgârcit ce-i, el și-a adunat și piatra de pe grădină. El nu și-a face casă vecĭ pururea vecĭnică!

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Și avù drept Radu că Pavel nu și-a face casă, că nici nu-șĭ făcù, ci cumpĕrà una gata, dar' ce casă? Sĕracă lume albă! Un vlădic póte ședé în ea!

Tréba fu așa, că îl chemà odată preotul la el. Mĕ finule, șciĭ de ce te-am chemat? Mĕ, mai ai tu ceva rênd de banĭ, cam de 15—16 miĭ de fl.?

— D'apoi părinte și nănașule, póte că atâta așĭ mai puté face, vedĭ d-ta décă ai fi bun se mergĭ unde știĭ d-ta se schimbĭ banĭ de aceia.

— Bine, Pavele și finule. Uită de ce te întreb: Am fost în oraș și m'am întâlnit cu boerul dela noi. El mai are vre-o 2 orĭ dóră trei moșiĭ mai marĭ ca acésta dela noi. Acum îșĭ mărită o fată și i-a făgăduit zestre 10 miĭ fl. dar' banĭ nu are. Mi-a spus se-i capăt cumpĕrător la moșia ceast de aicĭ cu casă, cu grădinĭ și cu păduri cu tot și eu l'am întrebat că ce ar' cere pe ele? Ér' el mi-a spus că 20 de miĭ, dar' se vadă banii odată nu cred că nu le-ar' da cu 15— 16 mii. Atuncĭ numai decât m'am gândit la tine. Tu ai până acuma 2 feciorĭ, póte se mai ai vre-o câțĭ-va, pune tu mâna pe moșia boerului că nicĭ casele și olatele nu sunt plătite cu acei banĭ. Ce dicĭ Pavele?

— Ce se dîc? Iți mulțămesc de învĕțătură, și fiĭ bun a scrie boerului se vină aicĭ cu un advocat și se facă scrisorile cum se

cade că-i dau 16 mii fl. bani uscați. De n'ar' vré și n'ar' vré nici de cât se slobódă din 20 de mii, da-i-om și atâta, că vrednică i moșia cu munte cu tot și mai mult.

— Drept ai finule!

Audit'ai Radule ce spun ómenii? așa întrebà Raveca, nevasta lui Radu Turcului, întrând tot într'un suflet cum fuse la ai lor.

— Ce spun ómenii?

— Ci că frate-to Pavel a cumpărat moșia boerului cu curți cu tot și cu munte cu tot!

— Prostii de-a ómenilor! Cu ce se le cumpere, când vedi că nici o cociubă de casă nu-și face de sgârcit ce este, ci mai bine șede cu socrii într'un bordeiu, de nici viteii se nu-i ții în el!

— Prostii ne prostii! Ci că au fost aici boerul cu domni dela oraș și ci că la primărie a fost de față primarul și notarul și popa și diacul până Pavel a numĕrat 3500 de galbini la boer, ér' boerul i-a dat scrisori iscălite cum că tot ce a avut el la noi în sat, tot este al lui Pavel și a mucrei sale Rosalia și a copiilor cari îi au și-i vor mai avé, câtă vreme vor fi la olaltă. Acú ci că s'a și dus boerul cu Pavel și cu popa și cu diacu se dee în sémă lui Pavel tot ce este al lui, adeca ce a vêndut lui Pavel.

— Hm! Tu muere mĕ facĭ nebun adĭ; mĕ facĭ se merg în sat, cu tóte că pe tina ast hîdă nu-mĭ scapă deu mie. Dar' par' că nu cred! De unde se aibă el atâta potop de ban?... Că nu-i vorbă, până am fost eu dus cătană, făcutu-și-a el banĭ din vite, dar' în 8 anĭ cât am cătunit, de vindea în tot anul de 1000 fl. și de nu cheltuia nimic din ei, totuși ar' fi numai 8 mii de fl. dar' în 3500 de galbinĭ sunt vre-o 17—18 mii de fl. Apoi atâța banĭ n'are de unde avé! Că diacul cu glasul lui cel de pițigoiu șciu că n'a făcut mii de fl. Nu cred Ravecă, nu cred și pace. Altcum tot aveam gând se dau o raita pân' la prepânație, mi s'a ciuntat tutunul, o se aud eu acolo ce fierbe satul.

Séra vení Radul de vreme acasă, nu cum îĭ erá obiceiul și vení tare scârbit. Că rogu-te, cum n'a fi scârbit, când frate-so Pavel cumpĕră o moșie boerésca cu 3500 galbinĭ și nu cinstește o cupă dóuĕ de vin orĭ de vinars batĕr?! Așa scârbit cum erá, uità se dee la vite de cină, ci se preumblà mult timp prin casă cu mânile la spate, apoi începù la Raveca: »Așa, eu bat țĕrile,

slugesc pe împĕratul și vin acasă și-mĭ iau o calică, ér' fratemi-o, mămăligăul de Pavel, șede și clocește icĭ în sat și ia o femeiă de-i aduce miĭ de galbinĭ; apoi dreptate-i? Ḑi și tu Ravecă!

— Ḑic că așa ni-a fost scrisă și împărțită și mai bine erá și de mine și de tine de nu ne cunoștém. Mai luat de dragă și amu îmĭ împuțĭ că nu ți-am adus grămădĭ de aur. Dar' holdele cele dóuĕ și fênațul, și boiĭ și oile ce mi le-a dat tucul nimic au fost? Sunt eu vinovată décă în eștĭ 4 anĭ, de când suntem luațĭ, mergem ca racul? Că eu lucrez cât o muere, dar' tu cum facĭ, cum dregĭ, că acușĭ n'a fi códă de vită în ograda nóstră!

— Adeca eu prăd?

Știu că nu aduniĭ! Că alt om se fi rĕmas dela ai lor cu așa avere ca tine și se-i fi mai adus și muerea cât ți-am adus eu, aḑĭ erá putred de bogat, dar bogăția nu se ține numai cu pipa cea lungă de-a lungul satului și tot în prepânație. Unde veḑĭ tu pe tucul orĭ pe cumnatul Pavel stând în prepânație pe vremea lucrului?

— Tacĭ neghióbă, că te pușc!

— Pușcă-mĕ, că numai pușcată sunt bună, după ce mi-ai pușcat zestrea! Dar' adățĭ aminte că avem 3 copiĭ, pe ĕia nu-i poțĭ înpușca, că te-a bate Ḑḑeu!

Tacĭ, ḑic, școrpie și calică, că tótă țîră te fac!

Vorbele lor cele mustrătóre se auḑiau din drum și cum le erá casa chiar' în drumul cel mare, multă lume le auḑiră și îndată erá plin satul că Radu se cértă cu Raveca lui, și ea plânge că el vré se-o puște cu pistolul. Vestea merse până la tatăl ei, acela alergà acolo cu feciorĭĭ și cu vecinĭĭ se-și scótă fata și nepoțiĭ. Se începù o gălăgie, de Ḑomne ferește! In urmă îĭ împĕcară cum îĭ împĕcară, dar' fraților ei și tată-so n'au închis ochiĭ tótă noptița, păzeau prin vecinĭ, că de vor auḑí ér' cértă se sară Ravecei într'ajutor.

Pavel cu socriĭ lui ședeau la olaltă în curțile boerești, munceau împreună și trăiau împreună. Pe el nu se vedea nicĭ o schimbare, erá tot cel domol, cu tóte că avea turma lui de oi, ciurda lui de vite, stava lui de cai, și tóte pășunate véra numai pe muntele lui și tóte adăpostite érna în grajdurile și staurile lui. El cu socru-so erá în tot locul, ei grijau și adunau, ér' boresele țîneau bunul rênd la casă și făceau de mâncare pentru căsenĭ și pentru lucrătoriĭ cei mulțĭ, de carĭ aveau lipsă. Duminecile și sĕrbătorile

BCU Cluj / Central University Library Cluj

erau amêndoi la beserică și cântau amêdoi în strană: »Dómne strigat'am cătră tine audimĕ, audi-me Dómne!« Și ómenii când îĭ audiau așa cântând se gândiau: Pe voi bine va audit Dḑeu, dar' și vrednicĭ ați fost se vĕ audă!

Merse vestea lui Pavelu Turcului în tot ținutul; toți crau făloși décă-i pot da bună ḑiua și-l pot întrebá de trăit. Cuvênt rĕu despre el nime n'a audit.

După vre-o 10 anĭ erá mare zarvă prin sat. Eșisă dóuĕ căruțe pline de domnĭ din oraș și traseră înaintea casei lui Radu Turcului dinpreună cu primarul și cu jurații satului. Ci că erá dător la o bancă cu 2000 fl. și nu plătisă camătă multă vreme, acum venise se-l scótă din casă și din moșie și se le vêndă cui va vrea se pună miile la bancă. Vestea merse până la Pavel, care descărcá nește fên cu socru-so. »Se mergĭ Pavele, ḑise bĕtrânul, se veḑĭ ce este? De-i nevoie mare pune banii tu și scrie casa și moșia pe copiĭ lui, c'apoi nu le mai póte prăpădí, apoi i-le dă lui se le folosésca. E pĕcat de Dḑeu se mérgă agonisita cuscrului — fie iertat — în mânĭ streine. Ia-le pe sama nepoților tĕi, dór' ei vor fi mai buni decât Radul.« —

— »Óre bine a fi socrule?«

— »Bine, dragul socrului.«

Și luă Pavel 3000 fl. în șerpar și merse la fața locului, se vadă că ce-e? Adecă acolo licitau casa și moșia lui Radu Turcului. Jidanul Izig îmbiá 2200 fl. Jidanul Moise da 2205 fl. Armanul Gerguț âmbiá 2210 fl. Dar' cum se iví Pavel și întrebă ce-i și cum, toți încetară. Judele îĭ spuse că Radu dătorește bancei de banĭ 2230 fl. și că spesele de adĭ fac 30 fl.

— Déca așa stă lucrul, atuncĭ domnule jude, poftesc se nu se liciteze mai departe. Baniĭ îĭ pun eu, ér' casa și moșia poftesc sĕ se scrie pe numele copiilor lui Radu, a nepoților mei, că Radu mi-e frate bun, suntem dela un tată și dela o mamă. Până Radul va trăi, are drept se lucreze moșia și se trăéscă de pe ea, dar' de ar' murí și el și copiĭ lui, atuncĭ poftesc sĕ se scrie pe biserică, se fie a preotului, se facă pomenire pentru sufletul tatiĭ și a mamiĭ.

Ḑicênd aceste scóse din șerpar 2260 fl. și le puse acolo pe masă înaintea domnilor, ér' ei scriseră pre cum poftí el.

Vĕḑênd Radul aceasta faptă a lui Pavel, rupse într'un plâns și rugă pe frate so de ertare. Ér' Pavel îĭ întinse mâna și îĭ ḑise: Te ert, frate, că știu că nu tu ai făcut cele rele în potriva mea, ci trăsnitul de vinars care s'a încuibat în capul tĕu în cei 8 anĭ, cât ai cătunit. Că tu când ai mers de acasă n'ai fost așa. Étă

aci aude tot mai satul, tu mi-ai voit rĕu — în rĕtăcirea ta, dar' Dḑeu l'a întors spre bine. Tu m'ai scos din vatra părinților mei, ér' Dḑeu m'a dus la o comóră, din care făcui biserica și cumpĕraiŭ moșia boerésc㠠și tot din comóra acea rĕscumperaiŭ adĭ moșia și casa, pe care erá cât p'aci se pună mâna jidanii. Acum jóră-te în fața satului că nu-i mai bea, și vino că-ți dau 2 boi, 2 vaci și 30 de oi, se fiĭ ér' cum ai fost odată, — nu códa satului, ca acum.

Și s'a jurat Radu și s'a făcut om ca ómenii și prinse și el a cânta cu frate-so din strană: »Dómne strigat'am cătră tine audi-mĕ, audi-mĕ Dómne.« Și: »De te vei uitá la fărădelegĭ Dómne, Dómne, cine va suferi, că la tine este milostivirea!«

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Nenea Alec.

In iérna anului 187* eram învĕțător la școla grănițărésca din B. Era o iérnă grea. Ninsese vre-o patru ḑile și tot nu mai înceta. Omĕtul era pănă'n brĕu. Comunicația era întreruptă. Ómenii steteau pe la casele lor îngrijorați; tăiau lemne de foc și grijiau de vite, alt ceva nu puteau face. Câte unul din căseni tótă ḑiua sta cu lopata'n mână și făcea cărări prin omĕt, pănă la fântână, pănă la fĕn, pănă la grajd.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Din cei vre-o 85 de școlari, îmi părea bine, că am câte 5—6, cari ședeau mai aprópe de școlă. Nu-i puteam sili sĕ vină, că nu puteau, din causa omĕtului, ce căḑuse și tot cădea încă.

Pe o astfel de vreme vĕd numai odată că-mi întră în curtea școlei un strein avênd un cal de căpăstru. Pe cal, în șea, sta sgulit într'o glugă mare un băiat, ca de 8—9 ani. Eșii în ușă uimit. Streinul îmi dete bună ḑiua, apoi mĕ întrebă, décă n'ar fi lucru cu supĕrare sĕ-și lege calul în șopru? Dupa ce legă calul, scóse dintr'o desagă puțină otavă și i-o puse înainte, apoi vení cu copilul de mână la mine în casă, aducênd pe umĕri o părechiă de desagi plini și grei.

— Bună ḑiua, domnule învĕțător, ḑise el întrând, ér copilul vení ață la mine sĕ-mi sărute mâna. Numai decât pricepui, că streinul își aduse copilul la școlă. Le dĕdui scaune sĕ șéḑă aprópe de foc, și întrai cu ei în vorbă, de unde sunt și ce-i pórtă pe o vreme rea ca aceea?

Streinul începù așa: Suntem, domnule învĕțător, din V. La noi în sat nu este școlă; satu-i mic, n'avem putere sĕ

ținem dascăl, ér' eu ași voí sĕ cerc cu băiatul ĕsta, de are cap de învĕțătură, sĕ-l dau la școlă, sĕ ésă om luminat, că vai rĕu e sĕ fie omul prost, fără învĕțătură. Chiar la noi în sat numai părintele mai este cu o leacă de învĕțătură, noi nu scim nici unul mai nimic; eu sunt diac la biserică, sciu ceva în cărțile bisericesci, puțin, veḑi bine, dér tot e mai mult decât nimica. De mor eu și părintele, satul nostru va fi de hulă la tot ținutul, că nici diac nu va fi pe cine sĕ punĕ dela noi, necum popă. Că părintele n'are feciorași, ér' ceilalți ómeni nu-și bat capul cu învĕțătura, sunt buni bucuroși, décă pot trăí de pe-o ḑi pe alta, că vremile sunt rele.....

— Bine, nene, ḑisei eu, bine faci, că cerci; eu mi-oiu da tótă silința, ca sĕ-ți învĕț copilul după cum se cade. Și, precum mi-se pare, zóla nu-ți va fi înzădar.

Și era băiatul un băiat cât sĕ mai fi avut doi ochi sĕ privesci la el: frumos, isteț și așeḑat, apoi în hăinuțele lui de pănură albă, și el alb-rumenior cum era, gândeai că-i un ângeraș.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Numai decât chiămai pe un vecin de-l luà în cuartir Și din ḑiulica aceea, de venea vr'un copil la școlă ori ba, Alec cel mic era la școlă. Și învĕța copilul de-ți era mai mare dragul. Când era pe la Pasci, atâta înaintase în cetire, de-l învĕțai sĕ spună Apostolul în biserică. Pascile le petrecui la ei, sĕ vĕḑ, ce impresiune va face asupra ómenilor copilul, când va spune el Apostolul. Și când vení vremea Apostolului și începù Alecul meu a cânta lin și așeḑat cu glasul lui cel de ânger: »Cuvêntul cel de întâi, am făcut, o Teofile, pentru tóte câte au început Isus a face și a învĕța«: — atunci toți ómenii, mari cu mici, mueri și bărbați, începură a plânge, și eu plângeam cu ei, ér' popa din altar vĕrsa și el lacrimi. Er' la eșirea din biserică se îmbulziau bărbații a felicita pe diacul și muerile pe diecița. Într'un grup de mueri era mama dieciții, o babă bĕtrână; ea cu lacrimi de bucuriă spunea altor mueri, că nepotu-sĕu Alec 'i sémĕnă ei, de aceea e așa de cuminte, de póte cânta din cartea cea mare. Ér' ele o fericiau și ḑiceau: D-ta drept că ai ajuns ḑile frumóse, de-ți veḑi nepotul atât de învĕțat, cât chiar în sfânta ḑi

a Pascilor sĕ pótă el cânta aşa de frumos din cartea cea sfântă, din Apostol.

Din minuta aceea Alec trecea înaintea consătenilor sei de un băiat tare învĕtat, că, ce vreţi, âmblase la şcóla cea mare din B. o iérnă mai întrégă, din postul Crăciunului până la Pasci. Nĕdejdea tuturor era legată de Alec cel mic, de diecuţul. Bărbat mai *fălos* decât diacul şi femeiă mai fericită decât diecița nu era în şépte ţĕri. Preotul ḑicea poporenilor: Mulţam, Dómne, că am un urmaş vrednic.

După-ce trecură cele trei ḑile de Pasci, mĕ întorsei la postul meu, însoţit de Alec al meu şi de părinţii lui. Şi diecița veni cu noi şi diacul, toţi pe jos, ér' în tarniţă era Alec cel mic, diecuţul mamei. Ea, ca mamă, cu câţi ómeni ne-am întâlnit, la toţi li-a spus, că eu sunt dascălul copilului ei, că diacul e bărbatul ei, ér copilul cel din şea este al ei, umblă la şcóla cea mare din B şi în ḑiua de Pasci el a ḑis Apostolul în biserică.

Trei ani de ḑile a stat Alec la mine în şcólă, ér' după aceea, la sfatul meu şi al preotului dela ei şi la sfatul întregului lor sat, îl duseră la şcólele cele mari din Blaj. În acei trei ani n'a fost sĕptĕmână lăsată de Dumneḑeu sĕ nu vină odată diacul ori diecița sĕ-şi vadă copilul şi sĕ-i aducă de mâncare. Şi de câte ori venea, totdéuna abătea şi pe la şcólă, sĕ întrebe de mine, cum se pórtă puiul mamii, puiul tatii?

*

Nu vĕḑusem pe nenea Alec, pe diacul, vre-o patru ani de ḑile. Pe mine mĕ aruncase sórtea în alt colţ al Ardélului, chiar în tómna când dusei pe Alec la Blaşiu. La patru ani de ḑile însĕ, pe la începutul lui Septemvrie, ducênd doi băieţi din munţii Abrudului la şcólele din Blaj, mĕ întâlnii érăşi cu nenea Alec, *dér* nu mai era cel fericit de acu-s 4—5 ani. Era îngândurat omul, trist, fără voiă. Feciorașul seu era şi el cu bĕtrânul. Eşiseră tocmai din sala de înscriere, când eu dam sĕ întru acolo. Mĕ şi aşteptară la uşă până isprăvii cu puii mei de Moţ şi apoi mĕ luară între ei şi umblând prin frumósa piéţă a Blajului, începù bĕtrânul Alec a mi-se tângui.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

— Uite, domnule, la ce am ajuns! Mai bine nu dam pe Alec la şcólă! îmi dise el.

— Dér de ce, nene Alec, dóră nu se pórtă cum se cade? dóră pierde vremea înzadar? Ce-i, pentru Dumnedeu, de vorbesci aşa de copilul d-tale?

— D'apoi uite d-ta: Eu, la sfatul d-tale, 'l-am adus aici la Blaj acu-s 4 ani. Cu câtă învĕţătură i-ai fost dat d-ta putea fi diac în locul meu, dar' cum ai zis şi d-ta, tot mai bine-i popă, decât diac. Şi l'am adus, am gândit, că după cum are cap bun, de s'ar pune cu tot de-adinsul pe învĕţătură, în câţi-va ani va fi popă. Dar' vĕd, că trece un an după altul şi nu mai gată. Am întrebat pe domnii din Blaj, pe dascălii cei mari, că ce lucru póte fi, de nu mai gată cu învĕţăturile, dóră s'a dat lenei? Ei toţi îl laudă, popa nostru 'i-a cetit dreptăţile şi dice că sûnt bune, dar' eu nu-s mângăiat, de ce nu mai şi gată odată?

Acum ce sĕ mai ştiu eu face? Cât sĕ mai alerg eu pe la Blaj sĕ-i car lui de mâncare? Şi sătenii dela noi s'au pus pe gânduri, popa încă nu mai ştie ce sĕ-mi spună; acum spune-mi d-ta, dóră mĕ vei lumina!

Cerui dela Alec testimoniul, şi vĕdui, că este primul eminent în clasa a patra gimnasială.

Nene Alec, — disei bĕtrânului — cum ai trudit patru ani de dile, mai fă ce-i puté încă patru ani. După-ce gată tóte şcólele, atunci e om deplin. Din clasa a 8-a póte merge la şcólele cele înalte sĕ se facă doftor ori advocat, ori că póte întra la clericie şi s'o face preot şi protopop, de i-a fi împărtită; lasă-l sĕ înveţe că aci pâne capĕtă în cinste....

— Ba capătă şi bani, 5 fl. la lună, dar' vedi, că-i alt rĕu, — adause nenea Alec. E rĕul că la noi a făcut stăpânirea şcólă şi dascălul capătă 300 fl., şi oamenii numai aşa s'au învoit sĕ facă şcólă la noi, dacă pe copilul meu l'or pune dascăl, că-i ruşine ca om din alt sat sĕ tragă atâta potop de bani, şi de aceea dic eu, că dacă popă nu póte fi, atunci sĕ rĕmână dascăl la noi în sat, că dóră atâta scie el, cât sĕ înveţe pe cei băieţi mici în bucóvnă...

— Bine, bine, îi disei, eu cred, că dascăl l'or pune pe un an, doi, apoi vor dice, că n'are diplomă, l'or scóte din

slujbă și în locul lui vor aduce vr'un Ungur, ori Sĕcui, ér' copilul d-tale va rĕmâné nici încóce, nici încolo, om stricat; dér lasă-l d-ta sĕ gate șcólele, apoi ce-a vré Dumnedeu aceea a fi.

Supĕrat a rĕmas nenea Alec pentru sfatul acesta nu numai pe mine, ci pe toți dela cari cerù sfat, *că toți* p'o formă i-au spus, că sĕ-l lase sĕ gate șcólele. Nu se putea destul mira, cum de toți domnii țin cu feciorul lui și nu cu el? În urmă dise: Acu vĕd, că n'am încătrău, m'am băgat în horă, trebue sĕ joc! Și așa s'a dus acasă, ér' Alecu cel mic, care și el era acum mare, a rĕmas în șcólele din Blaj.

*

Astă-primăvară, la 7 Maiu, s'a început la Cluj procesul cel grózнic al *Memorandului*. Ca la douĕ deci mii de Români din patru unghiuri: bĕtrâni, bărbați, juni, tineri din munți și din câmpii, erau în grădina Banffi din Cluj și așteptau cu neastêmpĕr sĕ vadă, ce s'a întêmpla. Eu cu muntenii mei încă eram acolo și umblam prin mulțime sĕ studiez portul românesc, care era atât de bine representat, ca nicăiri.

Âmblând, așa, îmi îndreptai privirea spre bravii Hățegani, și când colo pe cine vĕd?.... Era o grupă de trei persóne: un moș cărunt, în haine tóte de pănură albă, cu pletele și barba albă, încălțat cu opinci, cu șerparul îngust și cu o căciulă mițósă albă pe cap, lângă el o babă în șubă albă din grumazi până'n pământ, ca o revenendă, încălțată și ea cu opinci, cu o broboadă albă pe cap și încinsă preste mijloc cu un brĕu vênĕt, în mână cu un toiag ca și al moș-neagului de mare, de gândiai că l'a moștenit dela Moise, cu care despicase acela Marea-roșiă.

Cu ei sta de vorbă și le esplica nu știu ce om tinĕr, îmbrăcat în reverendă sclipiciósă și cu pălăriă frumósă, semn, că e vr'un preot din acele părți, cunoscut cu moșnégul. Curiositatea mĕ trase mai aprópe de ei. Adecă era nenea Alec și cu tinĕrul Alec. Îi cunoscui și mĕ cunoscură și prinseră a plânge la vederea mea.

— Domnul nostru, dise moșnégul, cela care m'a cam înfruntat în Blaj, când vream sĕ rup pe Alec dela șcólă!

— Domnul nostru, — dise baba, care mi-a învĕțat pe Alec Apostolul din ḑiua de Pasci! — Ér' tinĕrul preot dise: Bine te găsesc, bunul meu învĕțător!

— D'apoi cum, aici?

— D'apoi unde? îmi dise moșnégul; unde se adună *tot* némul românesc sĕ vadă cu ochii cum dușmanii bagă în temniță pe bărbații aleși ai némului nostru, copilul meu sĕ lipséscă? Apoi unde este el, sĕ nu fim și noi bieții, cari ne-am ostenit de l'am crescut? Am venit, domnule, și de-abia aștept sĕ vĕd pe domnii nostri cei trași în judecată. I-am mai vĕḑut și aḑi-diminéță, când îi ducéu la judecată și-mi spune Alec, că acuși o sĕ vină sĕ-i vedem mai bine și sĕ mergem mângăiați acasă, că înainte de osîndă li-am putut striga odată: Dómne ajută dreptății și sĕ trăéscă mucenicii nostri, că acestia-s mucenici, domnule, mucenici ca sfântul George și ca sfântul Dumitru, cari încă pentru lege și ném au suferit ocară, ca și mucenicii nostri.

— Dar' ce ḑici, nene Alec, glumii eu, tot mănios ești pe mine, ca atunci în Blaj?

BCU Cluj / Central University Library Cluj

— *Ba,* dle, mi-a trecut mănia de mult și am binecuvêntat de multe-ori césul, în care am făcut cunoștință cu domniata. Alecul meu e popă la noi în sat de vre-o patru ani de zile, că părintele cel bĕtrân a murit, fiă ertat, și cu glas de mórte a lăsat, ca numai Alec sĕ-i fiă următor! Acum de un an si mai bine Alec pórtă și slujba de protopop, e ginere la domnul vicarăș și are doi copii, scii chiar cum era el, când era mic. Și preotésa-i aci cu prunci cu tot, dar' a rĕmas la preotésa popii Lucaciu cu copii, că picau de pe picióre de somn, micuții moșului.

Într'aceea audirăm glas prin popor: vin domnii! Și mulțimea din grădina Banffi se despărți formând cărări óble și largi, ca sĕ pótă trece comitetul național. Ér' nenea Alec, când vĕzù pe președintele nostru *Dr. Rațiu,* cu figura lui impunĕtóre, strigă ca eșit din minți: »Sĕ trăéscă sfinția sa impĕratul Romanilor!«

Mulțimea inunda valuri, ér' eu mĕ pierdui de nenea Alec și de atunci nu l'am mai vĕzut.

*

Afară ninge de îngrópă. Eri am avut vreme moale, ploua cu vênt, aséră prinse a ninge și ninse toată nóptea și ninge și acum, de-i omĕt până'n brâu, vorba poetului Alexandri:

Diua ninge, nóptea ninge
Dimineața ninge eară,
Cu o zare argintie se îmbracă mândra țéră....
Sórele rotund și palid se ivesce între nori
Ca un vis de tinerețe printre anii trecĕtori.

Și cum ninge, mĕ uit prin feréstră și vĕd un om ducênd un cal de căpăstru; pe cal un băiat înbondrojit într'o glugă, omul înainta cu greu prin zăpadă, plin fiind de omĕt până în genunchi. Vĕdêndu-l îmi reamintesc pe nenea Alec, când venì prima-dată de și aduse copilul la mine la școlă. Și curios, că unde o fi mergênd omul cu băiatul pe o vreme ca asta, deschid feréstra și-l întreb:

»Da unde mergi, nene, cu băiatul pe un viscol ca ăsta?«

— »Îl duc la școla cea nemțéscă din Bistrița, domnule».

— »Dér cum de nu-l ții pe sĕrbătorile nóstre acasă?»

— »Învețe numai bine, c'apoi și sĕrbători va avé; de unde nu, nu tragă nădejde nici de-un bine« — zise omul meu.

Peste câțiva ani și omul acesta póte sĕ aibă bucuria ce-o are adi nenea Alec.

Monor, în postul Crăciunului 1894.

Popa Toma.

E bĕtrân părintele Toma, bĕtrân și slab, alb ca óia și slab încât de abia mai merge până la sfânta biserică, ér' slujbă nu mai póte face nici de 5 ani; numai la dile mari se silesce de face sfânta slujbă. În alte sĕrbători mai mici și în domineci șede în altar pe un scaun și cetesce mereu din ceaslov până sfîrșesce părintele Donise sfânta slujbă, apoi iese în ușa altarului și spune poporului sfaturi bune și înțelepte. Nici n'a trecut dominecă nici sĕrbătóre sĕ nu predice, de când e la noi. Și-i de mult la noi, că revoluția

la noi l'a apucat. Drept că atunci era preot tinĕr, venise din Bogata. Şi era supĕrat părintele Toma că l'au mutat din Bogata la noi în Mesteacân, că ce vreţi? Bogata era atunci, nu cum e acum, era sat mare şi bogat; ér' Mesteacânul atunci încă nu era ca aḑi, era un sat mic şi părăşit, fără popă, cu o bisericuţă de lemn mică, slabă şi cu un popor de calici iobagi la groful Hatyufalvi. Cum de venise el din Bogata la noi, suflet de om n'a sciut multă vreme, dar' odată a spus părintele Toma singur cu gura lui.

Ci că el se popise pe satul Bogata, de unde-i era preutésa. El era ficiorul popei din Valea-dosului. După ce se popi merse veḑi bine în Bogata, şi vĕḑu că într'o parte rĕu nu e; oamenii sŭnt în stare bună, nu slugeau domni, erau nobili, dar' ómeni făloşi şi primejdioşi, încăpăţinaţi. Ospeţele, botejunile şi înmormêntările le făceau cu păradă mare, cu multă beutură şi cu ţigani musicanţi. Părinteţe Toma predică odată, ca om tinĕr, în potriva acestor obiceiuri, că îl durea inima când vedea câtă pradă se face cu aceste ospeţe. Dar greşí, greşí rĕu părintele Toma, că un bocotan din Bogata, supĕrat că popa Toma nu i-a luat fata, numai decât alergà la protopopul şi-i spuse că uite popa Toma, în loc se predice în biserică sfinţenie şi spăsenia sufletului, predică despre beţii şi ospeţe şi poporul se scandaliséză.

Protopopul, care avea fecior gata de a se popi, şi-i căuta un loc ca Bogata, numai decât puse trebile la cale cu bocotanul, spuse că s'or încuscri şi-i făcu o instanţiă lungă cătră vlădicul. Acela trimite pe protopop în Bogata se împace pe ómeni cu popa, ér protopopul face ce face şi-l înfundă şi mai tare. Destul că în timp de ½ an părintele Toma fu scos din Bogata ca Adam din raiu şi fu pus la noi în Mesteacân, cale de 2 ḑile dela Bogata, ér' în Bogata popi pe feciorul protopopului, care luà pe fata bocotanului. Par' că vĕd şi acum pe părintele Toma cum era atunci de nĕcăjit şi de dosădit şi cât îi era de ruşine că-l scot din satul cel bun nemeşesc şi-l pun chiar' în Mesteacân, în códa satelor.

S'au dus dela noi 3 cară se-i aducă ce biată are, dar' n'au avut ce încărca, că pe un car au pus ceva bucate, ce i-a dat socrus'o, pe altul lada preotesii cea de mirésă

cu hăinicelele de pat, ér pe al treilea car s'a pus el cu preotésa și cu un mic copilaș ce aveau; tot avutul lor l'ar' fi putut aduce pe un car, fără, de óre ce dela noi trei cară se duseră după el ca după un popă, își împărți serăcia pe tustrele. Atâta au avut, atâta au pus. Gândiai că-s doi copii, părintele Toma cu preotésa, doi copii superați. Când au ajuns în sat și au vĕdut satul și au vĕdut biserica și casa parochială cea slabă, veche, acoperită cu paie, tótă găuri ca și biserica; când au vĕdut sĕrăcia ce stapânia satul, plângeau amêndoi ca doi copii. Ómenii dela noi ḑiceau: mare greșală trebue că a făcut popa Toma în Bogata, de l'au alungat chiar' în Mesteacân, unde popă n'a mai fost din veci. Că care vinea și vedea satul și rênduelile, mergea mâncând pământul și mai bine se despopia, decât sĕ stee la noi. Dar' popa Toma ce era se facă? Tată-so acasă mai avea o droaie de copii, socru-s'o ĕră, vlădica alt sat nu i-ar' fi dat, după ce odată chiar' protopopul a arĕtat că jalba Bogătanilor fu dréptă și adevĕrată. Deci trebui sĕ-'și ḑică: Stăi unde stai, că mai bun loc n'ai!

Și întră părintele Toma în casa parochială. Dar' ce casă era rogu-vĕ? Erau adecă 4 pociumbi înțepeniți în pământ, preste ei trase patru cununi și 3 grinḑi, pe capetele grinḑilor erau înțepeniți nesce corni de lemn neciopliți, pe corni legate cu gânjuri nesce lemne mai subțiri, pasămi-te lețuri, ér' preste ele puse paie subțirele, cât se nu chiar' plóe peste tot locul. Cei patru stêlpi erau împreunați prin nesce pari printre cari erau trase grădele de mestécân. Gardul acesta era lipit cu tină, pe unde era, și casa parochială era gata. Așa erau tóte casele din Mestécân. Ea sta siăgură ca un cuc în mijlocul unei grădine mari plină de mesteceni. Altcum pline de mesteceni erau tóte grădinile din Mestécân pe acea vreme, din acea pricină se și numea satul Mestécân. Vĕḑêndu-se popa Toma sosit la poporul lui cel ales și prăpădit, în casa cea rea, și în sĕrăcia cea mare, sĕ puse pe gânduri, se descarce de pe cară ce biată are, ori sĕ plece îndĕrĕpt? Dar' unde?... Deci își ḑise un »Dómne ajută« și-și descărcă sĕrăcia în cociuba de casă parochială. Norocul lui că baremi lemne avea de-a 'ndemână destule, că numai nu întrau mestecenii

singuri în casă, că altcum ar fi degerat în casa cea parochială. Deci se puse popa Toma și luă o sĕcure, îndată ce-și descarcă avutul de pe cară, și tăie ce află de a 'ndemână, mesteceni ca piciorul de groși, și făcu câteva brațuri de lemne, apoi ațință foc, dar' un foc sdravĕn cum nu fusese dóră nici odată în acea casă. Cum se încălți casa o leacă în îndată fugì putórea pustietății din ea și părea mai puțin urîtă. Séra acea trecù cum trecù, dar' cât ce se zări de ḑiuă se sculà popa Toma, luà securea-'n mână și se apucà de muncă, tăia la mesteceni din giurul casei și-i făcea grămadă. Ér preotésa se puse și frămêntà tină și astupà cu ea gaurile din părețì se nu-i bată vêntul, că era primăvéra prin postul Paștilor și vêntósele lui Mărțișor erau bine cunoscute și prin Mesteacăn.

Nóptea a dóua o dormiră mai linisciți, ca omul după muncă, și casa li se păru și mai drăguță, după-ce nu-i mai fluera vêntul prin părețì. Tot așa ḑi de ḑi, popa Toma scotea mesteceni din rĕdăcină și-i făcea grămăḑi — grămăḑi în dosul casei, ér' preotésa cârpia cu tină la cei părețì, până nu se mai zăria prin ei nici o crepătură.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Duminecă merse popa Toma la biserică, că de și era postul Paștilor, dar' sâmbetele morților nu-i dau de lucru, că nici un creștin nu le cinstea cu prescuri. Timpul era ploios, în biserică frig, ear' vêntul fluera de stîngea cele biete de 2—3 luminările de céră ce ardeau la altar. Poporeni mai de loc, numai fĕtul, diacul și 2—3 moșnegi și câteva babe.

Își făcu popa Toma slujba sgriburind și spuse o drăguță de predică frumoasă celor câțĭva creștini, apoi se duse acasă întristat și gândindu-se la Bogata, de unde a fost scos. Fĕtul și diacul îl petrecură până acasă și mult se mirară când vĕḑură casa parochială atât de călḑuță și ticnită. Acì puseră la cale că se adune mueri din sat, se frământe tină și sĕ astupe găurile din păteții bisericii, că prea de tot bate vêntul, de nici luminile nu stau aprinse. Și s'au adunat luni diminéța câteva mueri mai cucernice și au făcut precum le-a povĕțuit preotésa, ér' popa Toma sa dus cu fĕtul și cu diacul se iae în sémă locul ce se ține de clejă (eclezie) și se minună popa Toma cât loc îi arĕtară acești 2 creștini. Tótă cósta, pe care stătea casa parochială și biserica, de

sus din dêlmă până jos în părĕu spuneau că-i a besericii, apoi lungă cât cuprindea tot satul din partea de spre apus. Dar' ce folos, că era acoperită numai cu muschiu și cu mesteceni, câte pe un loc mai deși, ér' pe alt loc mai rari, ici colo câte un mĕr ori pĕr păduręț; va sĕ dică era loc mult dar' sĕlbatic, păduręț, nelucrat. În vêrful dêlmei vĕdu popa Toma bolovani mari de piétră albă din fire, dar' negrită de ploi. O cunoscu numai decât că-i piétră de var și atunci fața i-se înseninà și mergând se ivì un gând în capul lui cel cuprins de multe nĕcazuri; dar' deocamdată nu spuse nimĕrui planurile ce avea sĕ le pună în lucrare.

A dóua ḑi merse popa Toma singur în vêrful dêlmei numai cu toporul în mână și cu o sapă pe umĕr. Rostogolí cum putu câteva fĕrimături de piétră, făcu o grópă mărișóră, puse în ea câteva lemne uscate ce le făcu dintr'un ciung de mesteacân uscat, apoi pe ele puse petri și le acoperí cu țărînă și 'n urmă le dete foc. Și arsă lemnele încet-încet, și mai puse altele și tot așa până în de séră. Atunci mai înfundà odată bine cu lemne mai gróse și astupà bine cu țĕrină. Tótă noptița arse focul, ba și a dóua ḑi, când merse popa Toma se-și vaḑă isprava, tot mai fumega cuptorașul lui de var. După-ce se potolí focul de tot, trase cu sapa țĕrina și spre bucuria lui vĕḑu că pietrile aflate sunt în adevĕr petrii de var, că luà una pe sapă și o duse la o bălțuță din apropiare și acolo îndată prinse a sfărâí și a clocotí bălțuța, ér' preste câteva minute din piétră nu remase nimic, ér' balta gândiai că-i o baltă de smântână. Bucuria lui fu mare. Alergà acasă și vestí preotesei comóra aflată.

Afară era senin ca laptele, sóre mândru de primăvĕră, deci preotésa își luă copilașul pe brațe și popa, în mână cu o coșarcă ér' în alta cu sapă, o conduse în vêrful dêlmei la var. Mult se bucurà preotésa vĕḑênd că nu e glumă povestea popii. Încărcară coșarca cu var și o duserĕ acasă, apoi popa mai venì singur de câteva ori și-și duse tot varul acasă. Acum se fi vĕḑut bucurie! Preotésa se puse și văruí frumos căsuța și pe dinlăuntru și pe dinafară — că până'ntr'acea era unsă numai cu mal, cum erau tóte casele din Mesteacân. Era albă ca oul casa popii, de-ți

era mai mare dragul a te uita la ea. Popa Toma se tot muta, din casă afară și de afară în casă, nu scia ce se facă de părere de bine.

— Părinte, ḍise preotésa, cu varul care ni-a rĕmas putem văruí și biserica, se fie și ea albă pe Sfintele Pasci!

— Bine ḍici, rĕspunse popa Toma, la asta mĕ gândiam și eu. —

Și a chemat popa pe diecița și pe crâsnicésa și s'au dus toți la biserică, cu preotésa cu tot, și preotésa le-a arĕtat cum trebue făcut varul cu arină și cum trebue văruit cu el. Și ele băgară de sémă și până 'n séră bisericuța era și ea albă ca laptele. Bucuria popii și a preotesii că beserica și casa lor sunt mai frumóse decât a altor ómeni! Dar' bucuria și a ómenilor că sunt și la ei 2 clădiri albe, de le cunosceai din tot satul.

În dumineca floriilor biserica era plină de lume, tot satul alergase la beserică, se vaḍă lucruri de cari la ei în sat nu mai vĕḍuse. Mult le plăcea beserica cea albă și curată, unde ardeau luminile cele de ceară lin, fără de a le mai putea stînge vêntul prin găurile păreților.

Părintele Toma le spuse o predică frumoasă, ér, după eșirea din beserică, óamenii priviau făloși la bisericuța lor și vorbiau 2 cu 2 tot despre hărnicia popii. Înaintea bisericii poporul se oprì locului, ér' părintele Toma începu aci a dóua predică și le spuse cam în modul următor:

Iubiți creștini! Dacă ni-a adunat Dḍeu sfântul la olaltă în această ḍi sfântă și luminată, aci înaintea bisericei, se ne înțelegem și de unele lucruri folositóre trupurilor nóstre, că despre cele sufletesci v'am spus în biserică. Iubiți poporeni! Precum vĕd, satul nostru este săras, hotar, de și are mult, da-i rĕu, nelucrat, părăgenit, înțelenit, plin de pietrii și de tufe. Sĕmn că slujiți la un domn proclet, care nu vĕ lasă vreme deajuns se vĕ vedeți de lucrurile și agonisita vóstră, fară numai de a lui. Precum mi se pare însĕ din semne, Dḍeu s'a îngrozit singur de nedreptatea ce au făcut domnii pământești poporului nostru și în scurtă vreme jugul iobăgii s'a frânge și va fi și Românul stăpân pe puținul lui și stăpân pe vremea ce Dḍeu a

rênduit-o. Ḍile grele au trecut preste noi și grele ḍile ne mai așcépta, că fără o mare sguduire desrobirea nóastră nu se póte întêmpla. Se fim însĕ cu răbdare și Ḍḍeu ni-a scóte la limanul doririlor nóstre. Ce-a veni pe ţéră — va veni și pe noi, nici mai rĕu, nici mai bine, că ómeni sûntem și noi. Până una alta noi sĕ ne vedem de lucru, ca se avem din ce trăi. »Dă din mâni Petre, ca sĕ nu te înec!« a ḍis mântuitoriul Christos cătră Apostolul Petru; așa vĕ ḍic și eu: Da-ţi din mâni, ca sĕ nu vĕ înnecaţi în sĕrăcie. Mâne-i luni în sĕptămâna cea luminată; e începutul sĕptămânei patimilor, de mâne se începem și noi o lucrare nóuă. Vĕ rog ca din fiecare casă se vină aci la beserică un om cu topor bine ascuţit și cu o sapă, sĕ vĕ arĕt un lucru nou. De vor venì 2—3 dintr'o casă, nu strică nimic, dar' cel puţin unul poftesc sĕ vină din fie-care casă. Ce va fi, veţi vedea mâne. Acum se primésc̆ă Ḍḍeu rugăciunile și — când veţi auḍi tóca, haiḍeţi toţi la vecernie!

Așa se depărtară fie care la ale sale; preotul Toma era mângăiat în suflet că, de și prescuri i-au adus puţine ḍiua de Florii, dar' popor i-a adus de i-a umplut beserica. Poporul încă mergea mângăiat că le-a dăruit Ḍḍeu popă, se nu fie de rîsul lumei, că ei nici popă nu au, și încă ce popă bun, că și beserica le-a cârpit-o și albit-o fără de a-i îngreuna pe ei. Numai de popă și de hărnicia lui povesteau toţi pe la casele lor, ér' muerile se uitau cu jale la beserică și la casa popii și cu drag suflet ar fi voit sĕ-și știe face și ele casele așa albe ca a popii și ca beserica; dar' o măestrie ca acésta era mai pe sus de mintea lor. Le spusese dieciţa și crâsnicésa că cu var le-au făcut așa albe; auḍise și ele de var, ba unele și vĕḍuseră în alte sate și pe la orașe case văruite, dar' varul acela de unde sĕ-l aibă? Că o unică dată se spunea că se zărăstise și prin Mestécân un biet vărar cu un car de var, dar drumul cel rĕu și bolovănos de-oparte, sĕrăcia poporului de altă parte împreunată cu neștiinţa folosirei varului, îl făcu pre bietul creștin sĕ se joare că veci pururе vecinică nici un vărar nu va mai călca în Mesteacân, cu atât mai vîrtos că neputându-și vinde marfa și apucându-l o plóie

zdrevână, fu nevoit a-şi descărca varul în vale, că de nu, î-i ardea carul.

La vecerne ómenii se adunară par' că şi mai mulţi decât diminéţa la slujbă, popa Toma cânta frumos şi respicat cântările cele frumóse, ér' după eşirea din beserică le mai aduse aminte sĕ nu-şi uite pe ḑiua de mâne a veni cât pot de mulţi cu topoară şi cu sape.

Preste deal dela Mesteacân, cale de ½ de óră, este satul Merişor, renumit pentru multimea şi bunătatea merelor ce cultívă acolo ómenii, cu deosebire bĕtrânul popă Moisa, care şi este întemeietorul satului şi cel dintâie popă din acea comună. Ḑic, cel dintâie, de óre-ce până s'a popit el, cam la începutul acestui veac, Merişorul nu avea popă, era un sătuţ de câteva case împrăsciate, cari erau aşeḑate între hotarele Ponorului şi ale Mesteacânului. Merişorenii trăgeau din când în când parte la bisericuţa din Ponor, parte la cea din Mesteacân, dar' popindu-se popa Moisă şi fiind el din Merişor, a rĕmas popă acolo, îndestulit cu lucrul mânilor lui, deórece dela cei câţiva poporeni săraci şi iobagi puţin venit putea avea. Popa Moise era acum om ca de 70—75 ani, fără copii, fără preoteasă şi trăia ca un pusnic din cultivarea pomilor şi a stupilor; el învĕţă pe Merişoreni meşteşugul altoirei pomilor, dela el se îndemnară ei se cultive pomi, aşa mulţi şi buni, el era cu drept cuvênt părintele Merişorenilor. Satul, care-'l aflase el mic şi sărac, acum era mărişor, curăţel şi în stare bunicică; avea o beserică frumósă de piétră, o bună casă parochială înzestrată cu grajduri şi şuri bune, ér' sătenii erau bine îmbrăcaţi şi bine hrăniţi, pre lângă tótă iobăgia grea ce o purtau. E drept că şi aveau frumos venit din póme, miere şi céră, care pe atunci se plătiau fórte bine.

Popa Toma din Mesteacân, îndată ce eşi în dumineca Floriilor din vecerne, îşi luă bâta şi o călcâie aţă la părintele Moise din Merişor. Într'o jumĕtate de cés fu acolo, preste deal, şi pe părintele Moise îl află singur acasă, cetind din Psaltire.

— Bună ḑiua, părinte Moise, îi ḑise popa Toma întrând în casă.

BCU Cluj / Colecţia Centrală Universitară Lucian Blaga Cluj

»Dḍeu te blagoslovéscă, fiiule, treci și șeḍi! De unde eșți?«

— Eu sûnt popa Toma din Mesteacân și am venit pân' la Dta, pe o leacă de vreme, sĕ mĕ rog de unele sfaturi bune și înțelepte, că ești bĕtrân și pățit, ér' eu sûnt tinĕr și neumblat în lume.

»Îmi pare bine, frate părinte«, îi grăi popa Moisă, îmi pare bine că te-a adus D-ḍeu la casa mea. Auḍii din poporeni că au și Mestecanii popă, dar' bĕtrân fiind nu prea es din sat și astfel nu prea cunosc pe preoții cești tineri. Vei duce-o greu în Mesteacân, frate părinte, chiar' acum la început, că poporul e calic, locul rĕu, neorênduélă mare, dar' cu minte și cu înțelepciune îți poți croi viéță liniscită acolo, numai de s'ar milostivì Dḍeu se trimită darul seu preste tótă zidirea și se lumineze și mintea Mestecanilor. Așa a fost și Merișorul acu-s 50 de ani, cum e aḍi Mesteacânul, ba mai rĕu, că erau numai câteva case, dar' aḍi veḍi ce rênduéală au poporenii mei? Unde mai veḍi ómeni bine hrăniți și îmbrăcați ca poporenii mei? Unde veḍi vite mai de preț ca la ei? În care sat mai veḍi beserică de zid, chiar' la iobagi, cum veḍi la ei? Er' eu, mulțam Dómne, am tot ce-'mi trebuesce. E drept că m'a certat Dḍeu, póte pentru păcatele mele ori pentru ale părinților mei, că mi-a luat preotésa fără de a-mi da următor; dar' ce dă Dḍeu, tóte sûnt bune; Sfinția Sa scie ce ne dă și de ce ne dă? Acum am un nepot la popie, dac' a găta, îl aduc aici lângă mine, sĕ-mi fie raḍim bĕtrânețelor«. Așa grăi părintele Moise din Merișor ér' părintele Toma îi spusă și el întêmplarea cu scóterea lui din Bogata și venirea lui în Mesteacân, apoi adause: Părinte Moise, de mâne voiu sĕ încep și eu ceea-ce sf. Ta ai început acu-s 50 de ani. Am chemat pe mâne diminéță din tótă casa câte un om cu secure și sapă; vom face o leacă de gard giur împregiurul porțiunei canonice; vom rărì mestecenii unde sûnt rari și-'i vom scoate din rădĕcină ca sĕ se ivéscă câteva lazuri bune de fên; vom săpa cu sapele în apropierea casei parochiale sĕ fac loc de cucuruz, baraboi, curechiu și de câteva straturi Apoi am băgat de sémă că pe cósta besericii sûnt mulți meri și peri pădureți, unii

BCU Cluj / Central University Library Cluj

mai groși, alții mai subțiri, aș cerca se-i altoesc în fața poporenilor, ca să învețe și ei meșteșugul acesta, dar' nu am crenguțe de pomi buni. De aceea venii la sfinția ta să fi bun se-mi dai, de care crezi dta că sûnt mai bune, că de voiu avea noroc să se prindă și se mă urmeze poporenii, atunci numele sfinției tale va fi binecuvêntat în veci de urmașii nostri«.

Așa grăi părintele Toma, ér' părintele Moise se sculă de pe scaun, își făcu o sfântă cruce ḑicênd: mulțam Dómne, că am următori, apoi îmbrățoșind pe părintele Toma îi ḑise:

»Frate Părinte!

Aḑi e dumineca floríilor, dar' pentru mine e de mai mare bucurie decât ḑiua Paștilor! Când vĕḑ frați de ai mei nisuindu-se se-și ridice neamul din sĕrăcia trupéscă și sufletéscă, când vĕḑ că chiar' cu ajutorul meu vor se încépă acest lucru, atunci sûnt mai fericit decât Aron când și-a aflat toiagul înverḑit, mai fericit decât Moise, când a primit tablele legii, mai fericit decât Zaharie când i sa deslegat limba.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Frate părinte! Îți dau crenguțe câte vrei, îți dau și pomi altoiți gata numai se-i pui în grădina frăției tale, din care se poți lua și da crenguțe la tot satul, îți dau... vai de mine... îți *trimit* mâne pe crâsnicul meu un car încărcat de pomi tineri, pune-i în grădina cea mare, învéță-ți poporul se facă asemenea și darul lui Dḑeu va fi cu frăția ta și cu el«.

De-odată cu séra fu popa Toma acasă, voios și fericit de cele ce-i vĕḑuse ochii la părintele Moise în Merișor. Cum ajunse acasă, începu a spune preotesei astfel:

Preotesica mea! Minuni, auzi tu, minuni am vĕzut la popa Moise în Merișor! Nu-'ți pot spune ce am vĕḑut! Uite ici, pe asta vreme, în sĕptĕmâna Paștilor, mere, preotesică, mere ca merele, de par' că ieri le-am luat de pe pom. Apoi câte are! Ți-a trimis câte am putut băga în buzunarul sumanului. Apoi se veḑi la el grădină, preotesică, grădină ca un raiu, plină de lisniți chiar' ca a nóstră de mesteceni. Uite ici, mi-a dat mlădițe, dacă s'or prinde în pomii cei pădureți ce-i avem pe cóstă, vor face póme bune, care se stee până la alte póme. Mâne-mi trimite

prin crâsnicul pomișori mici ca degetele se-i rĕsădesc în grădină și preste câțĭva ani vom avea și noi ce are popa Moise.

Aceste le spuse popa Toma tot într'o resuflare, ér' preotésa privia uimită la merele ce le pusese popa pe mésă și care ai fi jurat că-s din pomul lui Adam, atât erau de amăgitóre, galbine ca aurul și umpleau casa de miros. Luă preotésa unul și îmbucă cu lăcomie din el și aflându-i gustul mai pre sus de cât fața și mirosul, dise: părinte Tomă, merele aceste nu-i alta fără din pomul cel oprit alui Adam le-ai adus, că vĕdut'am și gustat'am eu mere în a mea vieață, dar' ca aceste ba!

— Așa vom avea și noi preste câțĭva ani, draga mea preotesică.

— Puțin au dormit în nóptea acea popa Toma și preotésa lui, tot despre pomĕturi au povestit, ér' de cătră ḑiuă, când au aținit o leacă, numai grădini de pomi și raiuri pământesci cu mere de argint și de aur visară.

De-odată cu ḑiua mai întreg satul era la casa parochială, bărbații cu topóră și securi ér' muierile cu sape și hârlețe. Ḑiua se croia frumósă. Sórele rĕsăria ca un mĕr de foc și înveselia vĕzduhul, mii de paseri ciripiau prin crengile mestecenilor cele mirositóre, care chiar' atunci își desvĕliau frunḑă de frunḑă de pe muguri ca de pe nesce gheme mici verḑi. Totul era plin de bucurie, pe tot locul se vedea bunătatea și puterea lui Dumneḑeu.

Popa Toma, după ce le dete o bună diminéța pretinesce, începu așa:

»Crâsnice, domniata cu 20 de bărbați, mergeți chiar la mieḑuina locului bisericesc, și trageți pe muchea délului un gard de mesteacăn, de o parte se sciu eu de bună sémă ce-i al meu și ce nu-i al meu, și de altă parte, ca sĕ nu între vite pe pământ bisericesc; dumniata, diece, mergi cu alți 20 de bărbați de cătră vale, din jos și faceți asemenea gard pe țermurele văii; eu cu câți ómeni mai rĕmân, mergem de rărim mesteacănii — unde-s rari din fire, ca sĕ desgropăm câteva lazuri de fênaț. Tu preotesică cu muierile, vedeți și chiar din talpa casei începând, jur împrejurul casei, săpați, care cu sapa, care cu hârlețul,

rupeți glia, că apoi la amiédi ne întâlnim ér' toți acì și vĕ arĕt un lucru nou«.

Tóte se întêmplară la fel; pân' la amiadi pe muchea délului era tras un gard de mesteceni de un stat de om de înalt; de cătră vale altul, așa că beserica și casa parochială cu tot pământul lor era ocolit de un gard bun, numai la capete mai trebuia, care încă se făcu după amiédi. Jur împrejurul casei era săpătură próspĕtă și multă; prin mestecăniș vedeai dela casa popii vre-o 4—5 lazuri făcute unde erau mestecenii mai rari. Crâsnicul din Merișor ajunsese cu carul plin de pomi tineri ca de nuele, la casa popii Toma; erau mulți și de multe soiuri, încât pe Mestecani îi puse în uimire, de unde atâța pomișori ne teḑi și nici unul spinos? Ér' părintele Toma luà un pomișor în mână și le esplicà din fir în pĕr cum de pomișorii aceia sûnt atât de frumoși și sănĕtoși. Uitați-vĕ, dragii mei, vedeți pomișorul acesta și ceialalți cari ni i-a trimis părintele Moise din Merișor? Uitați-vĕ ce rădĕcini frumóse au, de par' că sûnt nescari smocurele de pĕr din cap? Vedeți ce mlădițe netede? Acestia sûnt toți eșiți din sĕmênță! Părintele Moise a săpat locul ca de straturi, l'a greblat și curățit de pietrii, și de rădĕcini, apoi a sĕmĕnat simburi de tot soiul de póme, de mere, de pere, de prune, cireșe, vișine ș. a. Din sĕmênțele acele au rĕsărit de sûnt așa de frumoși. Acolo în straturi i-a plivit și curățit de ori ce creguțe netrebuincióse, acolo i-a oltoit, ér' de acolo îi mută la locul unde trebue sĕ fie pe vecie. De acolo, din straturi ni-a trimis și acestia nóuă. Din ei dau la fie care din voi câte unul sĕ-l pună în grădină la feréstră întru aducere aminte de părintele Moise și de venirea mea ca popă în Mesteacân. Pomii cari întrec, după ce vĕ dau la fiecare câte unul, îi punem aici în jurul casei parochiale. La lucru dar'!

Și se apucară ómenii mei și făcură grópe unde și cum îi povățuì popa Toma, unii făceau pari de mesteacân și în scurtă vreme pomii erau puși și legați în pari. «Așa sĕ faceți și voi cu pomișorii vostri pe la casele vóstre!«

Apoi luà popa Toma mânunchiul de mlădițe tăiate din pomii cei mari și buni ai părintelui Moise și chemân-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

du-'și poporenii la un mĕr pădureț pe deal le ḍise: acì vĕ învĕț un lucru nou! Pomi sûnt mulți pe dêlma bisericei, unii mai groși alții mai subțiriri, sûnt peri, meri, vișini, cereși, chiar' și nuci sûnt câțiva. Dar' toți sûnt rĕi, sĕlbatici, fac póme rele, pădurețe. Pre acestia i-om oltoi cu crenguțe de aceste de pomi buni și cari s'or prinde, preste 2 – 3 ani vor începe a rodí póme bune. — Și oltoí popa Toma un mĕr și un pĕr și un vișin înaintea poporenilor sei, le arĕtà cum se cioplésca mlădița, cum se reteze și crepe pădurețul, cum se bage mlădița în crepătură și cum sĕ o lege. Apoi adause:

Care din voi aveți pomi sĕlbatici prin grădinele vóstre, faceți cu ei cum am făcut eu cu acestia. Mlădițe bune vĕ dau eu. — Și îndată veniră unul de unul înaintea preotului spunênd unul că are 2 meri pădureți, altul 2 peri și 3 meri, altul 3 cereși și un mĕr.... și la fiecare-i dădea mlădițe nobile atâtea, câți pomi pădureți spunea că are.

Când se apropia sórele de sfințit, grădina bisericii nu mai era de a se cunósce; o bună bucată din ea era săpată, spartă glia; printre mesteceni se vedeau câteva poiene verḍi, ér' giur împregiur era ocolită de gard nalt de un stat de om. Apoi pomi frumoși în giurul casei și cei de prin tufișiri ori poeni toți erau oltoiți. Era un adevĕrat raiu mic. Ómenii din comună priviau cu mândrie la vrednicul lor preot; numai de el și de hărnicia lui vorbiau. Care de care căuta loc mai potrivit pentru pomișorul căpĕtat în dar'; care de care năzuia se-și oltoiască pădureții mai cu băgare de sémă; care de care era mai fălos că și ei au popă și beserică albă și că nu le-a mai putea nime împuta că ei nici popă nu au.

În miercurea din sĕptĕmâna Pascilor, cam pe la prânḍ, era voiă bună în casa popii Toma. Și cum nu ar' fi voiă bună când au óspeți; a sosit tatăl lui cu mama preutesii, încărcați ca de acasă, se-i véḍă cum o duc în parochia cea nóuă? Adusule-au saci de făină și de dulce, că preste câteva ḍile îs aci Pascile cu dulcele; adusuleau miel de Pasci, numai cât mielul era íed cu capră cu tot, dar' dela tatăl popii Toma; adusule-a și vestea că pe Ispas vor primí

BCU Cluj / Central University Library Cluj

dela tata preotesii o vacă cu lapte, colo când vor chibzuí că este păşune destulă. Toţi erau fericiţi. Părinţii se bucurau că-şi află copii sănĕtoşi şi cu mari nădejdi pentru viitor. Tatăl preotului era mândru că ficioru-so-i în stare se trăéscă chiar' şi în Mesteacăn, de unde, ori ce popă ar' fi trimis vlădica, trebuia sĕ iee lumea-n cap; mama preotesii era fericită vĕdĕnd că fată-sa are un bărbat cu care şi-'n piétră sacă póte trăí; ér' popa Toma şi preotésa lui erau fericiţi că sfintele Pasci îi află cu lăptişor de capră şi că pe Ispas vor avea chiar' şi vaca lor cu viţel. Şi spuse preotésa mamei sale în ce stare au aflat casa şi biserica, şi plângea de bucurie că fata ei cea harnică tóte le-a adus la rênd bun. Şi arĕtă popa Toma părintelui seu lucrul mânilor sale din câteva sĕptĕmâni şi se minuna bĕtrânul, şi-i plăcea, şi par' că nu se îndura se mai mérgă dela popa lui, dela copilul lui cel harnic şi cu minte.

Sfintele sĕrbători ale Învierii domnului fură adevĕrate sĕrbători de bucurie pentru tótă suflarea dîn Mesteacăn; popa Toma se afla bine la poporul lui cel sărac, dar' bun, blând şi gata de a urma sfaturile bune ale binevoitorului părinte; poporul, de şi sĕrac şi năcăjit, de şi stors pân' la os de gréua iobăgiă, dar' cu nădejde privia în Sfintele sĕrbĕtori ale învierii şi le vedea ca pe sĕrbătórea învierei neamului celui asuprit; în preotul Toma vedea pe Mesia cel prorocit. Şi nu se înşela! La o sĕptĕmână după Pasci, la domineca Tomii, se proclamă în câmpul libertăţii dela Blaj desrobirea iobagiului, deslănţuirea lui din lanţurile robiei. Popa Toma cu 2 fruntaşi din Mesteacân fu de faţă pe câmpul libertăţii din Blaj la acea serbare mărĕţă, unde preste patruḑeci mii de Români jurară credinţă împĕratului şi declarară sus şi tare că robi în vechiul lor pământ nu mai vor sĕ fie; jurară a fi prietini la prietinii înălţatului împĕrat şi duşmani de mórte la duşmanii lui şi ai împĕrăţiei. După întórcerea dela Blaj Românii erau alţi ómeni, par' că *duhul* sfânt le luminase mintile, par' că puterea lui Dumneḑeu îi întinerise la viéţa nóuă. Rob niménui nu mai voia se fie Românul, ci domn şi stăpân preste puţinul ce-i mai scăpase din ghiarele lupului. Aşa era poporul pretutindenea, la munţi şi la şesuri, bĕtrâni,

BCU Cluj / Central University Library Cluj

bărbați, juni, tineri din munți și din câmpii. Mestecanii, cu popa Toma în frunte încă nu putură fi altfel. Ei ascultau de glasul părintelui lor sufletesc și erau fericiți, ér' el îi învĕța numai lucruri bune și folositóre. Cea dintâiu grijă a lui era bunăstarea lor; mult își frământa capul cum se-i scape din gróznica calicie în care-i aflase.

Dar' planurile cele bune și înțelepte nu le putu de o camdată pune în lucrare. Revoluția isbucní, ungurii cu Kossuth în frunte se sculară în contra împĕratului și duceau pe popor cu puterea în armata lui Kossuth, în contra împĕratului. Nimeni nu era în siguranță nici pe o ḑi și o nópte; vĕzduhul fierbea și clocotia, spaima cuprinse țéra întrégă, nu mai avea încredere om în om, nu mai sciai cui sĕ-ți dai sfatul! În aceste ḑile grele era fericit satul care avea un preot înțelept. Și Mestecanii îl aveau. Popa Toma le spuse poporenilor sei așa: Dragii mei, de va vení poruncă se mergem în óstea împĕrătească în contra dușmanilor tronului și ai neamului nostru — nu vĕ trageți înderăpt; dacă însĕ dușmanul înăltatului Împĕrat ar' vení cu momeli, au cu puterea se vĕ tragă în partea lor, voi sĕ nu le dați ascultare, că aceia nu vreau binele și fericirea neamului nostru, ci numai rĕul nostru îl vreau, ar' voí se ne țină tot legați de glie ca se le slugim pe nimica, ca pân' acum.

Ér' ómenii auḑind aceste vorbe ale preotului lor, îi rĕspunseră toți cu un glas: unde merge părintele nostru — cu el mergem, prin foc, prin apă, ḑiua-nóptea, fie și pân' la capĕtul lumii, dar' fără părintele un pas nu facem! Așa se-ne ajute Dumnezeu!

În una din ḑile veniră slujbași dela curtea boeriului Hatyufalvi se ducă pe Mestecani cu puterea la lucrul viilor, cale de o ḑi dela Mesteacân, unde-și avea boerul viile și moșiile lui. Ómenii nu voiră, se adunară grămadă și strigau în gura mare că nu merg, și nu merg, că-i libertate, ei nu mai vor a fi iobagii nimărui. Preotul Toma, auḑind dela el de acasă tălălăul, coborî în jos sĕ vĕḑă ce cale-i pe vale. Dar' nu se apropie bine de mulțime, când un mustecios călare dă năvală asupra lui: »așa, acum scim noi cine vĕ întărîtă se nu mai dați ascultare măriei sale,

BCU Cluj / Central University Library Cluj

tălharul de popă! Că până nu venì el ací, voi aţi fost ómeni de treabă, dar' el vrea se vĕ ducă pe căi rĕtăcite!« Şi prinde a jupí la popa Toma din sbiciul cel de curele, ce-l avea în mână. Dar' o păţí, sermanul! Că într'o clipă fu tîrît de pe cal de mulţime şi se făcu una cu pămêntul; os întreg nu i-a mai rĕmas, nici suflare cât într'un puiu de găină; acolo i-au rĕmas măselele şi ciolanele pe vecie, nu numai a lui ci a tuturor slugitorilor curţii, ce erau cu el.

»Aşa va păţí ori cine va mai cuteza sĕ se apropie de popa nostru cu gând rĕu« strigà mulţimea, şi îngropà trupurile nenorociţilor slugitori în alvia pĕrăului, ca nime sĕ nu le mai dee de urmă.

Er' popa Toma le spuse: ómeni buni, de acestia suntem mântuiţi, dar' mai mari nĕcasuri ne ascéptă, fără am nĕdejde că Dumneḍeu din tóte ne va scóte. Gătaţi-vĕ arme, face-ţi din cóse lănci ér' topórele bine-ascuţite se fie pururea la voi. Fi-ţi ómenii păcei, la nime rĕu nu faceţi, dar' cine cu rĕu ar' veni asupra vóstră, apĕraţi-vĕ! Vedeţi-vĕ de lucru, mergeţi la plug, dar' séra veniţi de vremicior acasă, ca se ne putem sfătui în tótă séra despre nĕcasurile ce ne ascéptă.

Aşa trecu ḍi după ḍi, popa Toma din dêlma lui era ca un ânger păzitor al poporului; dela el de acasă se vedea preste tot satul, biserica fiind aprópe — prin câteva lovituri în tócă — tot satul era însciinţat se tragă la sfat. Ómenii lucrau cât lucrau, tot cu frica-'n spate, cu o mână pe córnele plugului ér' cu alta pe lance ori topor. Aceste dóuĕ unelte nici unul nu le lăsa dela sine, mai lesne putea se-şi uite merindea decât lancea.

Popa Toma tótă ḍiulica lucra p'afara, prin grădină, mai săpa şi punea cucuruz, fasole, baraboi, mai scotea câte un mesteacân şi-l trăgea lângă casă, dar' fără lucru nu era şi cu ochii era ca vulturul în tóte părţile, de unde putea veni primejdia. Odată, într'o ḍi cam pe la prânḍul cel bun vĕḍu colb mare pe drumul ce ducea în sus despre şes şi numai decât alergà la tócă şi dându-i câteva lovituri însciinţà pe poporeni se vină la sfat. Şi într'o clipă se iviră ómenii de pe câmp, lăsându-şi acolo vitele 'njugate,

BCU Cluj / Central University Library Cluj

altul cu secure, altul cu lance, dar' toți înarmați se adunară în mijlocul satului. De-odată cu ei sosi la acel loc și o cétă de vre-o 20 de bărbați, înarmați, unii cu pusci, alții cu lănci ori topóră, avênd în frunte pe un om tinĕr cu o sabie în mână.

Bun ajunsul la d-vóstră! Dise tinĕrul cel cu sabia scósă.

Bună se vĕ fie inima! rĕspunse un moșneag din mulțime.

Ér' preotul se apropie de tinĕr și-i dise: Bine ai venit, frate *Panfilie*.

Din acésta salutare a preotului pricepură mestecanii că acestia sunt prietini și numai decât își descoperiră capetele ca la comandă. Er' tinĕrul cel cu sabia le dise:

Ómeni buni, am venit se vĕ vestim că se fiți tot gata cum vĕ aflăm acum; aveți un preot ca puține sate; ascultați de d-lui și de va cere trebuința mergeți cu d-lui prin foc și prin apă. De ocamdată nu-i nevoie se eșiți din sat, dar' de va cere trebuința — fiți gata!

— Suntem gata! rĕsună glasul mulțimei, suntem gata la tóte, la bine și la rĕu. Dumnedeu s'ajute dreptății!

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Véra aceea și iarna următóre o petrecură ardelenii cu frica-'n spate. Pre unele locuri a fost rescólă mai înverșunată, pre altele mai puțin furiósă. Mestecanii au scăpat din ea cu puține daune mai însemnate; fiind la spatele lui Dumnedeu — cum se dice — fură scutiți de grosul armădilor. Numai odată rătăciră și pe la ei vre-o 20 de călĕreți cu ismene largi ca rochile și scurte numai până-'n genunche și cum întrară în Mesteacân cel de ântâiu lucru le fu că pușcară în biserică, care fiind acoperită cu paie se și aprinse și arsă până în pământ. Dar' nici un picior de husar nu mai eși din Mesteacân, se făcură toți *o apă și un pământ*.

După ce încetă rescóla; după ce se retraseră și Muscanii din țĕră, binecuvêntarea lui Dumnedeu veni preste bieții ómeni timp de câțiva ani. În acest timp și Mestecanii nostri se mai cârpiră, cât de cât; moșiile, sciind că de bună sémă sunt ale lor și numai ale lor, începură a le

lucra mai bine, avênd și timp de ajuns, că nime nu-i mai mână la »domni«; grădinile prinse a le lăzui de mesteceni, și a le planta cu pomi, ér' aceia-i altoiau; tóte mergeau după sfatul și la îndemnul preotului. Un lucru-i nĕcaja mai tare, nu aveau biserică. De când le arsă biserica, se adunau la rugăciune în dumineci și sĕrbători într'o casă părăsită a unui creștin, ce li-o da de pomană, dar' nu era în stare se o pună în rênd bun, că era sĕrac; a li-o da de tot, ca sătenii se o pună în rênd — nu se încuméta, avênd copii mulți; — afară de aceea, nici nu era char' a lui, ci a unui frate ce fuse prins cu funea și dus la óste. Dar' popa Toma de ce era óre părintele lor sufletesc, dacă nu se le ajute și aci?! Deci adună poporul la olaltă, colo unde fusese biserica, îndată ce se linisci revoluția și le grăi astfel:

Dragii mei poporeni! Biserica ni-au ars-o cei fără suflet și fără Dumnedeu, dar' Dumnedeu ni-a scos din robia lor, suntem stăpâni preste puținelul ce ni-a mai rĕmas. Se cade dar' se facem bunului Dumnedeu, în semn de mulțămită, lăcaș vrednic de sfinția sa; se cade se facem o biserică mare, frumósă, unde se ne fie mai mare dragul a ne aduna la rugăciune; o biserică de pétră.

— Dacădi — părinte Tomo — grăi o babă bĕtrână, am audit că biserica n'ar fi bine sĕ se facă de pétră, că în stani și-'n bolovani șede ucigă-l tóca.... se o facem de lemn.

— Așa am audit și eu, se audiră câteva glasuri din mulțime; și ni-ar și sui foc de scumpă!

Er' părintele Toma le rĕspunse așa:

Dragii mei poporeni! Dumnedeu a făcut cerul și pământul, mările și dealurile, vĕzduhurile și munții, petrile și lemnele, tóte sunt zidirea sfinției sale. Ucigă-l tóca locuesce în inima omului rĕu, în inima omului fărădelege și fără de Dumnedeu, în inima celui-ce asupresce pe fratele seu, în inima celui-ce trăesce din muncă nedréptă. De aceea dar' sĕ nu aveți nici o témă de ucigă-l tóca, câtă vreme veți fi buni și milostivi, lucrători și cruțători, că Dumnedeu va fi cu voi în tot locul. Încât e pentru ceealaltă vorbă, că adecă biserica de pétră ar veni scumpă,

BCU Cluj / Central University Library Cluj

pot să vă spun de acum, că ieftină nu va fi, şi totuşi noi putem face ca una din cele-ce vedeţi pe la oraşe, cu turn şi clopote, cu uşi şi ferestri mari şi zugrăvită ca o mănăstire.

Ómenii se uitau unul la altul cu neîncredere, credeau că pe părintele Toma, în focul lui cel mare l-a luat gura pe dinainte şi a grăit o vorbă care nu se póte face faptă.

Părintele-i pricepu, deci adause:

Nu, dragii mei, nu m'a luat gura pe dinainte, m'am gândit bine ce scot din gură, şi ca sĕ pricepeţi taina, étă vĕ pun o întrebare:

Cine a făcut curtea cea mare a lui Hatyufalvi? Au nu voi cu braţele vóstre? Dacă pentru un păgân, care va stors şi mĕduva din óse a-ţi putut face o aşa minune de curte, au pentru Dumnezeu sfântul, care ni-a făcut, ne dă sănătate, care ni-a dat pământul spre desfătare, care ni-a scos din jugul robiei, se nu fim noi în stare se facem o casă potrivită, o biserică cinstită? Ce cugetaţi?

BCU Cluj / Central University Library Cluj

— Aşa ar' fi, părinte, rĕspunse un moşneag, bine ar' fi şi frumos ar' fi, numai de am putea.

— Că vom putea, moş Tode, vom putea cu ajutorul lui Dumnezeu. Uitaţi-vĕ! noi avem pétră multă şi bună, de numai ridicată trebue din grădini şi din vale, şi strinsă grămadă unde vom chibzui se facem biserica; adunând pétra cea multă din grădini, ne rămân grădinile mai mari, mai bune de legume şi fĕn, nu o se ne mai rupem plugurile, ne curăţim grădinile de bolnavi, şi ne-adunăm şi material pentru biserică.

— Bine, părinte, pétră este şi vom aduna-o, dar' bani, părinte, de unde sĕ facem atâta potop de bani ce trebue apoi la meşteri şi pentru var, şindile, cuie, uşi, ferestri şi câte şi mai câte?

— Bani? întrebă popa Toma; bani? Uitasem sĕ vĕ spun că am aflat o comóră scumpă, vom desgropa-o, numai sĕ adunăm mai întâiu pétra. Drept aceea, dragii mei, când numai aveţi vreme, puneţi-vĕ şi vĕ adunaţi grămadă toţi bolovanii şi tóte petrile ce le aveţi împrăsciate prin

grădini, ca grădinile sĕ rĕmână curate. Apoi colo la tómnă după ce gătăm lucrul câmpului, vom aduce din grădini tótă pétra la locul acesta, unde fu biserica cea veche. Atunci, de vom vedea că pétră avem de ajuns, ne punem și destupăm comóra, de unde nu — mai adunăm pétră și din vale și de pe câmp, până vom avea baremi 12 stânjini. Lucru greu nu vĕ pară, dragii mei; cum a-ți făcut până acum câte 2—4 zile pe tótă sĕptĕmâna la curtea lui Hatyufalvi, cu mâncarea vóstră și cu bâta în urma vóstră, veți putea face și întru cinstea și mărirea lui Dumnedeu baremi câteva dile, nu pe sĕptĕmână, ci pe lună, că nu va fi nimic; cum ați cărat bucatele și vinul lui Hatyufalvi ca carĕle vóstre flămânzi, bătuți, în cap de iarnă, cât îi de aici până la Cluj și Aiud, puteți duce și câteva carĕ de pétră din grădinile vóstre până la biserică; apoi muierile vóstre, care până acum erau mai mult în brazda boierului, ca și voi; ele, care lucrau atâta hăram de cânepă pe séma curții; ele, care cresciau pui și adunau óuĕ pe séma boeróicei; ele, care erau mânate dinapoi cu sbiciul la tóte lucrurile boerești; ele dóră s'or codi a da ajutor la facerea bisericei, la adunarea de material?

— Ajutăm, părinte Tomă, ajutăm și noi pre cât ni-or sluji puterile, strigară muierile.

Când era sfătuirea mai animată nimeri un străin cărunt, cu un picior de lemn și pe piept cu o cruce de aur. Era Dumitru Săftuței, pe care înainte de aceea cu 25 ani îl prinseră cu funea și-l duseră la óste. Dóuĕzeci și cinci de ani nu și-a vĕdut satul; 25 de ani a petrecut în străini și-n bătăi, ér' în bătaia din urmă ce o purtă armadea împĕratului cu revoluționarii pierdu piciorul stâng și stătu mai mult de un an în spital. Atunci îl lăsară acasă cu pensie de 12 fl. pe lună. Mulți îl cunoscură, mulți însĕ numai de nume îi audiră. În căsuța lui cea părăsită se ținea acum slujbă dumnedéscă de când le arsese biserica. El cum ajunse, își lua căciula cea militărésca de pe cap și dădu binețe preotului, sărutându-'i mâna, apoi dete mâna cu cunoscuții ce erau de față.

Audind Dumitru ce sfat aveau ómenii, i-se umplură ochii de lacrĕmi de bucurie și prinse și el cuvênt:

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ómeni buni și cinstite părinte! Eu cât am fost dus în țĕri străine, am fost pus la lucru de poduri, acolo am învĕțat zidăritul și bărdășitul și am nădejde că fără meșter străin, numai eu cu sătenii nostri, o sĕ facem o biserică sĕ fie fala satului nostru.

Toți se bucurară de vorbele lui, fiecare vedea în gândul lui biserica isprăvită, toți îl priviră cu cinste ca și pe părintele Toma.

Din minuta aceea părintele Toma avea un ajutor puternic la tóte planurile lui. Schiop fiind Dumitru Săftuții nu putea umbla la lucrul câmpului, ér' fiind acum și bĕtrân și cu o leacă de pensiune, se aședà la popa Toma, acolo mânca și acolo se odihnea, erau ca doi frați.

Ómenii-și vedeau de lucrul lor la câmp și în grădină ér' când aveau vre-un minut slobod adunau bolovani și petrii din grădini și-i duceau la locul bisericei. Astfel până tómna, colea când cade frunda, grădinile erau tóte curățite de petrii, ér' în locul bisericei erà o grămadă de pétră cât o șură de mare; petrii mari și mici.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Popa Toma se uita mulțumit la grămada de pétră, ér' Dumitru schiopul mai mult era acolo, cu ciocanul în mână, tot cioplea și făcea fețe la petrile ce i-se păreau mai potrivite și le așeza la o parte.

Din tómnă încă se puse popa Toma cu Dumitru schiopul și cu sătenii și merserà pe dêlma dealului la grópa cea de pétră de var. Acolo părintele le arătà bunătatea ce este îngropată și le spuse: dragii mei, aci avem o comóră mare, dar' trebue desgropată. Pétra acésta e pétră de var, vom face un cuptor mare, vom scóte pétra de var și o vom arde-o în el, apoi vom vinde-o pe bani buni cu cari ne-om acoperì cheltuelile pentru facerea bisericei. Am fost la oraș. În primăvară se începe zidirea unui spital. Trebuesc vre-o 400 mierțe de var și dus acolo plătesc varul cu 1 fl. mierța. Voiți se facem și se ducem noi acel var, ca se avem și bani gata, că măsarul pentru uși și ferestri bani va cere, ér' zugravul fără bani nu va venì, deci de bani avem lipsă și bani, de-o camdată, numai din var putem face? Uitați-vĕ, d-voastră dați

ajutor la nenea Dumitru se facă cuptoriul de ars var, lemne avem de-a îndemână destule și uscate și verdi, brațe muncitóre avem, numai voia sĕ o avem, ér' voia, cred că Dumnedeu ni-o va ținea. Până gătăm de făcut biserica scótem din acest deal var și-l vindem, dup'aceea, ne vom cugeta ce-i de făcut, ori că l'om da în arêndă pe bani gata, ori că ne vom scóte noi după trebuință.

Ómenii priviau mirați la pietrile acele, pe care ei toți le vĕdură de atâtea ori fără sĕ le plesnéscă prin minte, că acele sûnt bani curați.

Apoi ridicându-și pĕlăriile de pe cap îșĭ făcură toți cruce și diseră: mulțămimu-ți ție Dómne, că ni-ai trimis nóuĕ pe Mesia, care se ne scótă și din robie și din orbie și se ne ducă la bunăstare și la împlinirea vóiei Sfinției Tale.

Și se apucară ómenii mei de lucru, sub conducerea lui Dumitru schiopul și a popii, unii săpau piétră, alții zîdeau cuptorul, alții trăgeau lemne uscate din grămedile ce le făcuse lăzuind, alții tăiau mestecini din pământ și-i făceau stângeni. Chiar' și muierile dau ajutor. În 3 sĕptĕmâni fu ars gata cel dintâiu cuptor de var, 450 de mierțe, și fu încărcat pe cară și dus la oraș, unde numai decât li-l rescumpĕră un întreprindător Italian cu 450 fl. și le spuse că este cel mai bun var din câte a cumpĕrat de când e în Ardeal. Bucuria ómenilor, că în adevĕr dealul lor este o comóră de bani! Numai de acea vorbiau. Au și făcut în érna acea vre-o 4 cuptóre de var și tóte le-au dat pe bani gata pe la întreprindĕtori, că aceia cum aflară de bunătatea varului dela Mesteacân, îl cumpĕrau pe bani gata, ba îl plătiau chiar' mai bine de cât al altor vărari.

Primăvéra începură la facerea bisericei și pe Sântă Măria mică fu gata. Atunci venì episcopul cu protopopul și o sfinți. Nu se puteau destul mira de hărnicia popii Toma și a sĕracilor lui poporeni. Din minuta aceea satul Mesteacân luà altă față. Poporul avea cea mai mare încredere în preotul lor, vorbele lui erau ascultate, pildele lui urmate. Pomii se înmulțau prin grădinile popii și ale poporenilor și cresceau ca din apă; cu timpul începură a face roade tot din ce în ce mai multe și le aducia venite

BCU Cluj / Central University Library Cluj

frumóse. Baia de pétră de var o lăsară ca bun bisericesc pentru toți vecii și o dădură în arêndă la un Italian, care se și mută la ei. Inaintând poporul în avere nu mai făcea bordee de grădele, ci tot case de piatră. Pe seama preotului făcură o casă parochială ca o curte domnéscă și tot satul luă altă formă.

Adi nu-i de a se mai cunósce satul Mesteacân. Cine n'a fost acolo de acu-s 50 de ani, acum ar' jura că nu-i acela. E plin de pomi, cu case de zîd, cu drumuri bune, ér' ómenii bine hrăniți și bine îmbrăcați. Lângă biserică e o zîdire mare — școala, care se susține din venitul băii de var. Dascăl e Trandafir, feciorul cel mai mare al părintelui Toma ér' Dionisie, copilul al doilea al părintelui Toma, e preot capelan lângă tatăs'o. Popa Toma mai trăesce încă, dar' nici de 5 ani nu mai póte face slujbă, ci șede în altar și cetesce în Ceaslov până părintele Dionisie face slujba, apoi iasă în ușa altariului și spune poporenilor vorbe înțelepte, ér' poporul iasă mângăiat și merge către casă liniscit dicând: de ni-ar ține Dumnezeu încă mult pe părintele Toma, că de nu era el — satul nostru era prăpădit.

Biblioteca Centrală Universitară Cluj / Central University Library Cluj

Venise popa Toma mâhnit în Mesteacân, dar' după ce odată puse satul în rând bun, nu s'ar' fi mai dus de acolo, nici de l'ar fi îmbiat se-'l facă vlădică. Acum ascéptă ceasul eșirei din lume liniscit, ca omul care și-a împlinit cu vrednicie chemarea pe acest pământ și lăsă după sine un sat fericit și 2 copii fericiți, unul dascăl și altul popă în locul lui, în satul Mesteacân.

Salvina.

Novelă din vremurile lui Horia.

I.

Frumos e Ardélul, ca puține țări din lume, și multe văi frumóse are, despre cari cărțile de geografie au puțină știre. Una din văile cele mai frumóse ale Ardélului este și valea Buciumanilor, ce se întinde dela résărit spre apus, pe la pólele *Detunatei*. Pe lângă valea acésta e înșirată comuna *Bucium*, care e împărțită în șese cătunuri, avênd fiecare cătun biserica sa și preotul seu. Locuitorii,

din vécuri uitate, toți sûnt Români metalurgi, băieși de aur, cum zic ei. Despre ospitalitatea lor a mers veste și poveste până prin țările vecine. Frumosul lor port încă-'i face cunoscuți dintr'un tîrg de ómeni.

Pe la anul 1780 se ivì în Bucium o fată străină, frumósă, zdravănă, bine îmbrăcată și cu o legătură de haine subsuóră. Ea umbla din casă în casă, pe la ómenii mai cu stare, și se îmbia de servitóre. Buciumanii nostri și atunci, ca și acum, erau ómeni darnici. Toți o miluiau câte cu ceva fără însĕ a o primi servitóre; le era oare cumva sĕ iee de servitóre pe o fată atât de frumósă, atât de frumos îmbrăcată și cu așa purtări alese, semne de bună creștere. Ba muierile cu bărbați tineri se teméu sĕ-'i dee și adăpost peste nópte, că nu știau cine póte fi acea fată, nu cumva sĕ le ademenéscă bărbații și sĕ le facă traiu rĕu în casă. Dacă o întrebau de unde e și cum o chiamă? ea rĕspundea că-'i din Ardél, o chémă *Salvina* și că 'i-au murit amêndoi părinții, de aceea a luat lumea 'n cap, sĕ afle loc de slujit. Unii credéu că așa este, alții însĕ se îndoiau, — dar' a o descósă mai departe nime nu cerca.

Babeș-Bolyai Central University Library Cluj

Despre *dreptăți* încă nu o întreba nime, că p'acele vremuri erau scrisorile mai rari decât azi, nu mai era în fiecare sat om cărturar afară de popa, și el nu era dator sĕ dee pasaporte, celor-ce mergeau dintr'un ținut într'altul. Nici nu era p'atunci obiceiul țĕrei sĕ mai întrebi pe fiecare om de scrisori dela sat. Ori-ce străin se așeza unde-'l arunca sórtea, numai om de omenie sĕ fi fost, ca sĕ nu aibă de-a ajunge înaintea judecăților. Așa și Salvina s'ar fi putut așeza servitóre ori-unde, numai de 'și-ar fi aflat stăpân; din partea dreptăților dela satul ei habar n'avea sĕ aibă.

Dar' cât e de mare Buciumul cu ale lui cele șese biserici, și tot 'l-a cutreerat și loc de slujit nu și-a aflat. Când era cât p'ací sĕ ese din astă vale frumoasă, în care-'și pusese toată nădejdea, își mai cercà norocul odată la popa din Montari, unde o îndreptară cei ómeni. Părintele Nicolae și primì pe Salvina servitóre, dar' îi spuse că numai pe timp nehotărît o póte primì, până i-a vedè hărnicia

și purtarea. Preotésa popii Nicolae nu se prea bucura că-i mai bagă popa o servitóre, fiindcă acésta nóuă, și străină, Salvina, prea era nu știu cum, mai altfel decât alte fete de vîrsta ei, și se temea nu cumva părintele sĕ cadă în ispită.

Dar' nu avea de ce se teme maica preotésă; în scurt timp se dovedì că Salvina cu privirile și cu vorbele ei știe sĕ inspire respect ori-cui. Ei, sĕraca de ea, nu-i sburda mintea a dragoste, că sufletul ei era cuprins de mare jale și de mult nĕcaz, ér' capul ei era atât de plin de griji, cât nici un colț cât de mic nu mai era gol, în care sĕ sĕ pótă sălășluí gânduri de dragoste. Lucra Salvina cu tragere de inimă, nu ca o servitóre pe plată, ci ca o stăpână pe séma ei. Și era de lucru la casa părintelui Nicolae, că ținea câte 6 vaci cu viței mici, 8—12 porci la îngrășat, apoi pĕcurar la oi, ómeni la băi, ómeni la ștémpuri, servitori și servitóre care cărau pétră dela băi la ștémpuri, la care trebuia tot mâncare și haine.

D'apoi curățenia cea mare ce trebuia ținută la casa părintelui, că era casă de popă! De aceea și luase părintele pe Salvina sĕ fie mână de ajutor maicei preotese. Și în adevĕr era. Că ea nu aștepta sĕ fie nici mînată, nici îndemnată, ea făcea tot, ce vedea că-i de făcut. Dimineața, când se scula maica preotésă, afla vacile mulse, porcii hrăniți, casa măturată, focul făcut, óle cu apă próspĕtă la foc, și Salvina gândeai că nimic nu lucră — atât erau hainele pe ea de albe și atât era ea de spălată și de pieptenată în tótă vremea.

Când vedea că pânea-i pe gătate, nu aștepta sĕ dică maica preotésă, ci se punea și cernea și frămênta și ardea focul, ca o muiere bĕtrână. În veci însĕ nu o vedea nime rîdênd, dar' nici plângênd; lucra întins, nu în fuga mare, ci lucra dela inimă și de aceea lucrul ei și avea spor.

Ceialalți argați ai părintelui Nicolae erau óreși-cum smeriți înaintea ei, mai că mai smeriți decât înaintea maicei preotese. Dacă cumva se cuteza careva sĕ facă o glumă nesărată în fața ei, era destul ca ea sĕ se uite odată lung la el, și acela îndată roșia și țipa fața-'n pământ. Dacă cutare servitóre cerca a-i povestì casele stăpânilor pe

BCU Cluj / Central University Library Cluj

unde mai slugise, Salvina o făcea curênd să tacă, că numai două-trei vorbe-i spunea dela inimă și cuminte și aceea tăcea rușinată.

Se și vorbia mult în sat de ea. Unii șoptiau, că ar fi fața părintelui, ce o ar fi avut încă de când a fost cleric la curs; că și vorba și hainele-i séměnă cu a Ardelenilor; alții spunéu că-i nevastă tinără fugită dela bărbat și slugesce pe părintele de cinste, numai să-i facă scrisori de despărțanie; alții credeau că-i fată nenorocită și că acum se pocăesce. Dar' adevĕrul nime nu-l scia spune.

Întrebat-au ele, cele muieri, pe maica preotésă, că de unde-i Salvina? Pe câtă vreme-i tocmită la domnia-ei servitóre? Câtă simbre-i dau? Ear' maica preotésă ce putea să le răspundă? Ḍice că o chiamă Salvina, că-i din țéră, și n'are părinți. A băgat-o părintele. De rîndul simbriei n'au vorbit. A ḍis fata așa: Mi-ți ținè câtă vreme v'a plăcea purtarea mea; când voiu fi de prisos în casa d-vóstre, îmi veți plăti cât v'a trage inima și m'oiu duce unde m'a îndrepta cel de sus.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Așa și era. Atâta știa și maica preotésă și taica părintele, mai mult nici unul nu știa, și nici unul nu putea spune mai mult.

Cercata maica preotésă să o descóse în câteva rînduri, dar' nimic n'a putut scóte dela Salvina. Ea i-a spus numai atâta: Maică preotésă, fă-ți milă și pomană și nu mĕ mai descósă. Sûnt fată săracă, n'am pe nime, numai pe Dumnedeu în cer și pe d-ta pe pămênt; Dumnedeu îmi e tată, d-ta îmi ești stăpână și mamă. De-ți place purtarea mea, ține-mĕ, de unde nu — dă-'mi drumul, că voiu merge cât m'or duce doi ochi, dar' fii bună nu mĕ mai descoasă cu vorbe de aceste.

Se cătrăní foc maica preotésă pe Salvina pentru răspunsul acesta, o probozí cum îi venì la gură, dar' în urma urmelor, ear' ea se înturnă și ḍise:

«Cine-i, cine nu-i, bine că mĕ slugesce cu credință. Ce mi-oiu sparge eu capul să sciu tótă vița porodița ei? Câtă vreme s'a purta cum se pórtă, are omenie la mine; când s'a încăní, cum se încânesc toți servitorii după-ce se satură bine — îi dau drumul și altă părăsită-'mi aduc«.

Că era rea de gură, maica preotésă, când era cătrănită, și era și rea de pagubă, sgârcită; de aceea ținea mult la Salvina, vĕdêndu-o cu tragere de inimă cătră casa ei, dar' o și probodia rĕu, când se cătrănea.

II.

În Bucium e datina că pe la sĕrbători mari, cu deosebire pe la Pasci și Rosalii, joacă în luncă tot poporul, tineri și bĕtrâni. Aduc musicanții cei mai buni din Abrud și es la luncă, unde întind horă mare câte 2—3 dile după olaltă. Séra întră în vr'o șură din apropiere și tot jócă până la mieḑul nopței. Atunci se împrăscie fiecare pe la casele lor, unde dorm până a dóua ḑi cătră amĕḑi, atunci mâncă, béu și prind a eși la luncă, unde musica-i aștéptă cu ḑicăli muntenesci. Vinul curge din buți în urcióre, din urcióre în păhare și din păhare în guri tinere și bĕtrâne. Tot satul e atunci în luncă.

E lesne de priceput cum de Buciumanii își aleg chiar lunca drept loc de petrecere. Vieața, ei 'și-o petrec tot în băi, în pământ, la lumina șterțului ori a luminărei de sĕu. Acum, într'o ḑi sfântă și luminată cum e cea a Pascilor și Rosalilor, dacă-i timpul frumos, nu ai mai băga pe Buciuman sub scut sĕ fie ori-ce-a fi. Se bucură și el sĕ fie la largul, la luncă, în aerul cel liber al lui Dumneḑeu sfântul, la lumina sfântului soare, sĕ vaḑă vinul dela Ighiu spumegând în păhară și sĕ asculte musica. Ţiganilor din Abrud și pocnind în degete și cu păharul în drépta ridicat deasupra capului sĕ iuie după ceteră:

Zi Ţigane
Că-'ți dau carne
C'o murit un cal
În deal«.

În luncă își petreceau Buciumanii la sĕrbători mari și pe acele timpuri, ca și în ḑiua de aḑi. Fiecare cătun din cele șese, are lunca sa, care din veac e cunoscută, ca lunca petrecerilor. În Montari lunca petrecerilor e chiar peste drum dela biserică și dela casa parochială.

În ḑiua de Ispas însĕ se adunau pe acele vremi fruntașii tuturor cătunelor Buciumului la »*Dosul Vutcoiului*«,

unde este un podereiu larg plin de *stînginiță,* care pe la Ispas e înflorită de par'că-i nins câmpul. Mirosul florilor de stânginiță fermecă pe Buciumani, și când știu că a înflorit, es roiuri-roiuri călări și merg la «*Dosul Vulcoiului*«, unde fac focuri zdravene, frig miei întregi, fac balmoș — care bucată nime nu o mai știe face bine ca Buciumanele, — frig pui, duc vin și lăutari și petrec acolo până-n de seară în cea mai mare voe bună.

Un alt loc de întâlnire al Buciumanilor, în ḍilele de sĕrbătóre de vară, este »*Detunata*«. Acolo încă-i veḍi suind Dumineciles și sĕrbătorile, cu mâncări, beuturi și lăutari, căci sĕ se știe: Buciumanii sûnt plini de voe bună, ei iubesc mâncarea și beutura bună, iubesc femeile frumóse, dar' pier după musică. Un musicant bun e în stare sĕ scoată cu arcușul lui până și cel din urmă ban din punga Buciumanului.

Așa era acum sûnt o sută de ani și așa e până în ḍiua de aḍi.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

III.

Trecuse o tómnă și o iarnă de când era Salvina servitóre la popa din Montari. Nu mai era acum nici un Buciuman sĕ nu o cunóscă, nu era nici un *holteriu* sĕ nu fi voit bucuros a-și prinde vorbă cu ea. Apoi, cum Buciumanii pleacă de acasă Luni la amĕḍi și nu vin dela băi până Sâmbătă seara, când vin stau sĕ móră de dorul de a mai sta de vorbă și cu vre-o muiere. Și cum casa popii e chiar lângă biserică și biserica lângă drumul mare, câți mergeau la băi ori veniau dela băi, mai toți vedéu pe Salvina lucrând în ograda ori în grădina popii, ori adăpând vacile în vălcica ce curge de-alungul drumului pe dinaintea porței popii. Și câți o vedéu, toți îi dădéu binețe, ear' ea le rĕspundea așeḍat și cuminte. Holterii mai spuneau și câte o glumă, când o vedeau:

— Hai Salvină la baie.

— Ce-ai visat, Salvină?

— Norocoși vom fi, Salvină? Aflăm aur mult, Salvină?

Er' ea le rĕspundea liniștită ca o muiere în vîrstă. Mulți tineri cercase a întinde vorbă mai lungă cu Salvina

dar' nu avură cu cine; vorbă le da, dar' vorbă scurtă și rece, cât ei trebuia sĕ-și vadă de cale.

Și vorbiau și tinerii mult între ei pe la cele băi despre fetele din sat. Și când era vorba la numĕrate, aflau că mai frumósă ca tóte e Salvina popii — că acum așa-i ḍicéu, fiindcă era servitóre la popa.

Pe atunci nu era ca acum; nu se mai pomenea ḍeste la fete, și de aceea pe fete nu le mărita pe atunci ḍestrea, ci vrednicia. Care fată era frumósă și harnică, avea peṭitori câte degete la mâni.

Așa fiind lucrul nu e nici o mirare, că mulți tineri Buciumani se gândéu la Salvina popii, dar' ea nu se gândea la nime, decât numai la nĕcazul ei, pe care la suflet de om nu-l spunea.

Era pe acele vremi în Bucium-Montari un holteiu cam tomnatic, Ionuț Dandea, care era fala Buciumului, om isteț și bogat. Avea parte la băile cele mai bune de prin *Vulcoiu* și de pe la *Roșia*. Era chiar director la câteva băi de aur și umbla călare dela baie la baie inspecționând lucrarea. Când îl vedeai călare pe un armăsar negru ca peana corbului, ér' el tot în haine albe de habă, cu călțuni cu pinteni mari de argint curat, cu o pălăriuță neagră de mĕtasă, pe care șerpuia jur împrejur șinorul de aur, ca degetul de gros, gândéi că vedi un împĕrat din vremile cele bĕtrâne, — mai bune. Pĕrul lui cel galbin și mare și-l purta împletit, după obiceiul de atunci al ținutului, și coada slobozită pe spate, pe sub mânecar. În ḍile bune el era sfătuitorul Buciumanilor, dimpreună cu popa Niculae; în ḍile rele el singur era căpitanul lor. Avea arme ca un magnat și avere ca un prinț. La multe fete din munții Abrudului le lăsa gura apă după el, dar' el par'că n'avea gândurile însuratului. Cu tóte fetele își petrecea, pe tóte le omenea cu vin și cu turtă dulce, dar' nici pe una nu o peția. El era frate cu preotésa popii Niculae. Pe acì umbla el mai mult, numai cât nu locuia ací, ci în casa lui rĕmasă de tată-seu, care era chiar lângă ierugă, unde-și avea și ștémpurile, dóuĕ pĕrechi de ștémpuri și argați și agonisită multă. Casa lui era despărțită de-a cumnatu-seu, de a popii, numai prin lunca petrecerilor, care deasemenea

era proprietatea lui. Dela casa lui și până la a popii trece peste luncă o cărărușă, bătută mai numai de pașii lui, că alții nu prea avéu voe sĕ o calce cu deosebire vara, când lunca-i un covor verde smălțuit de cele mai frumoase flori. Drumul duce cotindu-se pe lângă lunca dela biserică în jos tot pe alvia vălei, ér' până la casa lui duce o zăhătă, chiar dela biserică pe lângă partea din sus a luncei. Zăhata-i tinósă mai în tótă vremea, deci Ionuț numai când mergea cu carul ori călare mergea pe ea; mai mult umbla pe cărărușa din luncă. Și era tare bătucită cărărușa, mai ales de o vreme încóce. El dà ce dà și rĕsare la popa că dór' sûnt cumnați. Și de câte-ori merge la popa, totdeauna vede pe Salvina și totdeauna i-se pare mai frumósă ca de altă-dată; totdeauna o vede mai harnică și mai vrednică. Nici nu întra nici eșia Ionuț vre-odată dela popa sĕ nu dică ceva cătră Salvina. Ér' ea-'i rĕspundea atât de aședat, ca-și-când ar fi avut de vorbit cu un preot bĕtrân, nu cu un june de însurat.

Mult se ciudea el de purtarea Salvinei și mult se mira de ea; dar' cu atât mai mult o iubia.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Vorbise Ionuț de multe-ori cu soru-sa, cu preotésa și cu cumnatu-seu cu popa, despre Salvina. Le spusese verde că lui îi place fata și că — de-i vorba de însurat — el mai bucuros decât cu ori-ce fată, cu ea s'ar însura. Dar' era năcaz, că ea nu avea vorbe de dragoste nici pentru el, nici pentru altul. Asta îl cătrănia pe Ionuț, dar' cu atâta-i era mai dragă.

El își dicea așa: Salvina-i fată scumpă la vorbă și la năravuri; cu ea aș fi cu muiere credinciósă, că nu mi-ar face inimă rea rîdĕnd și glumind cu tótă lumea. Și aș avea o muiere ca o dómnă, frumósă, harnică, aședată... trebue sĕ fie a mea, ori...

Cu astfel de vorbe mergea el mai în tótă diua la popa. Și cum o vedea pe ea mai ântâiu — când întra în ogradă — îi da bună-vremea și o întreba una alta: Ce mai faci Salvină.

— Bine, baci Ionuț, mulțumesc de întrebare.

— Da ce-ai visat astă-nópte, Salvină?

— Eu nu visez, că dorm ca butucul dacă pun capul jos.

— Nu-i modru sĕ nu visezi! Dar' Luni mergi la Abrud?

— De m'a trimite părintele după ceva — caută sĕ merg, că cine-í slugă nu-'i stĕpân.

— Da, tu Salvină, óre-cum ar fi sĕ laşi tu slujitul şi sĕ te faci stăpână, sĕ te măriţi, veḑi, după vre-un om potrivit?

— Lasă-mĕ, baci Ionuţ, nu mĕ mai nĕcăji cu vorbe de măritat. Îmi pare bine că 'mi-a dat Dumnezeu stăpâni buni, nu-mi mai sburdă mintea pe la măritiş.

— Aşa, aşa, Salvină, dar' veḑi tu, când ţi-s'ar iví un om ca ómenii, colea, cum eşti şi tu, totuşi...

— Nici-odată, Ionuţ, nici-odată!

— »Hm! îşi gândea Ionuţ, ori se face a nu pricepe că-i bat şéua, ori în adevĕr nu pricepe!«

Apoi ér' o agrăia:

— Tu Salvină, Duminecă-i joc la »*Detunata*«, aşa că şi tu mergi?

— Ba io nu!

— Şi, ḑi, nu?

— Nu, nici-decât!

După aceste vorbe Ionuţ merse acasă îngândurat. O dau ăluialalt! îşi gândea el, dar' ce sĕ-mi mai sfărm eu capul cu ea? Dór' mai sûnt ele fete!

Dar' nu mult îl stăpâní acest gând, că pierea de dragul Salvinei. Cu cât ea era mai reca şi mai nepăsătóre, cu atâta-i era mai dragă. Vedea el bine că cu alţi ficiori nici atâtea vorbe nu schimbă Salvina, cât cu el; cunoştea bine, că de nime nu-i e, dar' se gândea: dóră, de-i ea mai mult decât alte fete, şi eu sûnt mai mult decât alţi ficiori! Bine că ea-i frumósa şi harnică şi cuminte, dar' eu încă sûnt dór' fruntea Buciumanilor! Cu mine nu-i va fi ruşine nicăiri! Că popa, că-i popă, şi i-a părut bine că merge soru-mea după el, dar' ea, că-i numai slujnică la popa, sĕ nu fie făloasă, că vréu sĕ o iau eu! De bună-seamă sĕ teme că glumesc, de aceea nu-mi dă vorbe mai cu nădejde.

Vení Dumineca. Lume multă suia la »Detunata«, parte călări, parte pe jos. Musicanţii erau acolo sus, îi duseră Roşienii, pe de ceea parte a »Detunatei«. Ḑiua era frumósă, nici umbră de nor cât de mic nu se vedea pe cer.

Ionuț plecà și el la »Detunata«. El călare pe armăsarul seu se oprí mai întâiu în curtea popii, și zurăind pintenii lui cei de argint, chemà pe popa și pe preotésa sĕ suie și ei la »Piatră«.

— Sûntem gata, dise preotésa, numai sĕ scóta Salvina caii.

— Dar' ea nu vine?

— De unde sĕ vină?! Par'că-i sĕlbatică așa se teme de ómeni. Înzădar am zis și eu și popa sĕ vină, că nu vrea. Dice că nu de aceea s'a băgat slujnică sĕ umble pe la petreceri, ci sĕ lucre și sĕ asculte. Nu o putem face sĕ ese undeva, mai mult de cât până la biserică, pentru cât bine-i în lume. În sĕrbători, după-ce și-a gătat lucrul, se pune într'un ungheț și-și scóte din sîn o cărticică, de-i dic *Paraclis,* și cetește ca un popă. De multe-ori mi-a cetit și mie séra, din Paraclis. I-a căutat popa cartea și a cetit și el din ea, că-'i plină de rugăciuni frumóse. Cu aceea-și petrece, de altă petrecere nu vrea sĕ audă.

— Și, di, știe Salvina și carte?

BCU Cluj / Central University Library Cluj

— Știe ca ori-ce popă!

Într'aceea eșí și Salvina din grajd cu doi cai întărnitați, dar' gândéi că nu ese din grajd, atât era de curată la haine. Ionuț își muscà buza din jos când o vĕdu, și în loc de bună-diua dise zimbind:

— D'apoi ție nu-ți scoți un cal, Salvină, tu vréi sĕ vii pe jos la »Piatră«?

— Eu nu vréu nici-cum.

— Da de ce nu?

— Trebue sĕ rĕmână cineva și acasă.

— Va rĕmâné sora preotésa.

— Da cum sĕ nu? Sĕ-'și petrécă slujnica și stăpâna sĕ stee sĕ păzească casa!?

— Fără glumă, hai, că te las pe armăsarul meu, el ne duce pe amêndoi și de am mai fi, pe cât sûntem de grei.

— Nu merg, mulțumesc.

— Și, di, nu vréi nici-decât?

— Nu pot.

— Atunci sănĕtate bună!

Și dete Ionuț pinteni calului și o luă pe culmea délului în sus, ér' după el preotésa și în urmă popa. Nici unul nu díse nici o vorbă până-ce au ajuns pólele »Detunatei«. Acolo era lume multă adunată; unii jucau, alții béu și mâncau; la câteva focuri se frigéu miei și se făcea balmoș, unii erau în vîrful »Detunatei« și de acolo priviau cu ochi de vultur în tóte părțile. Toți erau veseli, că — după o sĕptĕmână petrecută singuri sub pământ, acum sûnt la aer, sub cerul sfânt al lui Dumnedeu sfântul, lângă muierile lor, lângă drăgușele lor. Numai Ionuț, voinicul Ionuț, el, fala Buciumanilor, era ca plouat, nu făcea pic de voe bună, îi lipsea ceva. De cum sosí Ionuț cu popa și cu preotésa, toți se ridicară și strigară *vivat!* și «*Glück auf!*« după datina băiașilor, toți le închinară, toți — care de care-i poftiră la mesele lor, întinse pe iarbă verde, printre brazi.

Veselia era mare. Jucau și béu și mâncau și cântau și chiuiau de rĕsuna Detunata și le ducea rĕsunetul până departe. Odată Ionuț se ridică, ia pușca lui cea cu cremene — care o purta pururea cu el, — o umplù și díse cătră bărbați: Fraților! haidați sĕ dăm o lécă la țîntă, că nu-i bine sĕ lăsăm meșteșugul băieșitului, dar' al pușcatului încă nu trebue dat de tot uitărei. Te miri de ce ne-a fi bun. Se mai abat pe la noi și fiare sĕlbatice cu 4 picióre, dar' pot vení vremi când sĕ năvăléscă asupra munților nostri și fiare mai spurcate de cele cu 2 picióre. Trebue sĕ ne știm apĕra. Cine mai are vre-o pușcă, aici, sĕ vină încóce!

Și în scurtă vreme sĕ înșiruiră peste 100 de Buciumani voinici, toți cu cióreci albi de habă și cu călțuni cu pinteni de argint, toți cu șerpare de curea, toți cu cămăși albe ca omĕtul și împestrițate pe la pumnași și pe la guler cu mĕtasă négră, toți cu chicele împletite și pe cap cu pălării mici de mĕtasă négră și pe ele șinóre de aur ca degetul de gróse, toți rași pe barbă și cu mustețele tunse. Ai fi jurat că-i o armadie din povești, ear' Ionuț în fruntea lor ca un împĕrat. Muierile, când îi privia cu ochii lor cei schinteietori, gândéi că vor sĕ-i sórbă, nu altceva.

— *Guriți-vĕ* careva colo în bradul acela, — díse Ionuț, — legați bine un cilindru gol și apoi haidați jos.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Un cilindru gol de glaje fu legat în vîrful unui brad, chiar de crucea lui.

— Acum haidați să numĕrăm 200 de pași *voinicești* dela brad spre drépta, acolo să ne punem în glidă.

Porunca fu împlinită.

— Acum cel dela aripa stângă să fie gata de pușcat: unu, doi, trei!

Când dîse Ionuț »trei«, cel dela aripa stângă țîntí spre cilindrul din brad și-'l șterse de se audí; dar' numai cât îl netedí, nu se sparse.

— Acum celalalt: unu, doi, trei!

Glonțul acestuia nimerí cilindrul atât de bine, de tot ferferiță se duse; rĕmase numai gârliciul legat cu ață de cetina bradului.

— Bravo! — dise Ionuț, — acum să vĕd eu cine mi-a lua gârlicul cilindrului, vĕdu-vĕ grași să vĕ vĕd!

— Unu, doi, trei!

— N'ai nimerit!

— Altul: unu, doi, trei!

BCU Cluj / Central University Library Cluj

— Nici tu n'ai nimerit!

Și tot așa comandà până era pic de apă, toți se părîndară și mai veniră la rînd și bărbați care nu avură puștile la ei și pușcară cu puștile ortacilor, dar' pace! gângeai că gârlicul acel de glaje e fermecat, că nu se mai dedea dus de unde era legat. Acum tótă crenguța era pălită și despoiată de ace cum o fripseră glónțele, și gârlicul tot acolo sta.

Atunci Ionuț luà pușca la ochi și dise cătră unul;

— Comandéză tu, *Aviroane!*

Și omul cu numele Aviron numĕrà: Una, douĕ, trei! Și când dise trei: paf! și gârlicul sburà cu crénga cu tot.

Tótă mulțimea strigà un *vivat* și *Glük auf,* să trăească Ionuț. Er' muierile mai adauseră: *Și sĕ-i dee Dumnedeu o găzdóie vrednică!*

— Așa, ortacilor, — grăí Ionuț, — să ne mai gândim când în când și la vremi grele, să ne deprindem la arme, de va vení vre-un dușman să nu ne înholbăm la el cu mânile în sîn și să ne bocim ca babele, ci să-l primim cu găluște.

Așa se ospětară toată ḑiulica, în mâncări și în beuturi și în jocuri și în pușcarea la țîntă, ér' când se apropia séra porniră toți spre casă în sunetul musicei. Caii îi ducéu acum de dologi, că cine se cobóră călare?

Ionuț merse cu soru-sa și cu cumnatu-seu ață la ei, adecă la părintele, unde-i aștepta Salvina cu cina gata și cu tóte în bună rînduială.

— Ce-i nou pe-acasă? — întrebă preotésa.

— Bine, cum ne-ai lăsat, — rĕspunse Salvina luând caii și ducêndu-i la grajd. Când eșí din grajd cum legase caii, ḑise Ionuț:

— N'ai de-a 'ndemână vre-un argat sĕ ducă și calul meu acasă, că eu mai petrec o lécă la sora?

— L-oi duce eu, că toți sûnt împrăștiați.

Și luà Salvina calul lui Ionuț și-l duse la el acasă de-l dete în grija argaților; într'o minută fu îndĕrĕt sĕ vadă ce porunci i-a da stăpâna.

Ionuț cu popa și cu preotésa erau în pridvor și povesteau chiar despre ea.

— Trebue sĕ fie a mea, — ḑise Ionuț, — ori mai multe nu-s.

— S'ar potrivi bine cu tine, cumnate, — adause popa, — numai știe-o *nătărĭa* ce i așa de nu știu cum. Mĕ, e bună, e harnică, e credinciósă și frumósă, dar' așa-i de nu știu cum, de și eu că-i sûnt stăpân, par'că mĕ sfiesc sĕ prind multă vorbă cu ea. N'ar scóte ea din gura ei vorbă fără folos, da s'o pui pe cărbuni. Cu nime vorbe multe nu întinde, voiósă nime nu o vede, dar' nici năcăjită, ea-i tot într'o formă, tot ea. Lucră și tace și tace și lucră. Încă de când e la noi în casă, nime nici o poruncă nu i-a dat, nime nici o vină nu i-a băgat, că n'a avut de ce.

Salvina sosí, popa o trimise sĕ aducă o ólă de vin din pivniță și o ulcică curată.

Îndată se întórse cu o ólă ca de 4 cupe și cu o ulcică de lara, roșie, nesmălțuită, și le puse pe masă.

— Începe tu Salvină rîndul, sĕ nu ne fi adus ceva otravă, — ḑise popa rîḑênd.

Și băgă Salvina ulcica 'n ólă și o umplu și închină : »Sĕ vĕ dee Dumnedeu bine sănĕtate«, — duse ulcica la buze și o puse ér' pe masă.

— Dar' ce, nu béi? — întrebară toți cu o gură.

— Știți bine că în veci nu gust beutură, afară de apă.

— Dar' bea o leacă.

— Nu pot!

— Dar' numai o lecuță, că-i bun.

— Bun, dar' vĕ mulțumesc, că eu nu béu.

— Și cu aceste vorbe se duse de pe pridvor.

Ionuț priví mult după ea și rĕmase îugândurat.

*

La sĕptĕmâna era joc în luncă, numai peste drum dela popa.

— Hai și tu Salvină în luncă — dise preotésa, colea după amédi, când începea a se aduna lumea.

— Eu rĕmân unde-s, maică preotésă.

— Dar' hai, îți dic, ce-i sta tot închisă ca babele, dóră-i vară și frumos, ne-om sătura la iarnă de stat tot închiși în casă, ca de frica Tătarilor.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

— Nu merg.

— Noa, cu asta gătai...

— Salvină, — dise popa întrând de afară, — vino cu noi în luncă, închide ușa și adă cheia încóce.

— Nu merg, părinte, eu stau ací în pridvor, se vede jocul destul de bine și de ací.

— Dar' ací cum vei juca singură, hai colo unde-s cei mulți.

— Nu merg, părinte, mulțumesc.

— Dar' de ce sĕ nu mergi? Ești tinĕră, frumósă, chiar în vîrsta petrecerilor. Hai cu noi, nu te mai fasolí atâta.

— Nu merg părinte de bună-sémă.

— Noa-i bine! Cu asta o gătai.

— Eu o gătai înaintea d-tale, — adause preotésa.

— Apoi mergem dară noi, — adause popa, — că asta se teme de ómeni, ar sta tot ca ursu-n bârlog.

Hora era frumósă, lume multă, veselă, toți jucau, toți își petrecéu, numai Salvina sta singură în pridvor îngân-

durată. Sunetul musicei îl auḍia, pe cei-ce-şi petrecéu îi vedea şi i-se ducea inima sĕ mérgă şi ea, dar' îşi călca pe inimă şi-şi ḍicea:

— Nu póte, nu se cuvine; eu sĕ-mi petrec? Şi mama-i în grópă din pricina mea, ér' tata zace în temniţă tot din acea pricină? Nu se cade, nu merg!

Cum sta aşa îngândurată, numai vede că se deschide portiţa şi un june zdravĕn întră în curte. Era Ionuţ.

— Ce faci, Salvină?

— Şed şi mĕ uit şi eu la horă.

— Dar' vino şi tu acolo, hai sĕ jucăm amêndoi un joc.

— Mulţumesc, Ionuţ, jócă sănĕtos că eu nu pot merge.

— Dar' de ce nu poţi? Sora-ţi dă voe, eu te chem; dóră ţi-e ruşine cu mine?

— Nu mi-e ruşine, Ionuţ, cum sĕ-mi fie; dar' nu pot, nu se cade... De-ai scí, ce nu scii, nu m'ai chema... Du-te cu bine şi jócă cu cele ce scapără după joc.

Dar', Salvină, aş avé sĕ-ţi spun ceva. Uite, suntem numai amêndoi, tu în pridvor sus, eu jos sub pridvor; tu, ean sĕ te gândesci, eu am gânduri bune cu tine, vreau sĕ te fac găzdóia mea. Ce ḍici la asta?

— Hei, Ionuţ, ḍic că nu se póte. De ai scí tu ce nu scii, de bună sémă că n'ai umbla pe aici cu gânduri şi cu vorbe de acestea. Eu sunt bună cum sunt, sunt mulţumită cum sunt, ear' altcum nu.

— Dar' de ce nu, fată? Spune-mi, se te pricep.

— Nu ţi-a folosí nimica, şi de ţi-oiu spune. Mai bine-mi dă bună pace. Caută una de starea ta, pe care sĕ o scii de unde-i şi a cui e.

— Dar' eu te vréu numai pe tine.

— Nu se póte, Ionuţ, de bună sémă nu. Fii bun du-te şi-ţi petrece şi pe mine mĕ lasă în bună pace.

Apoi dară sănĕtate bună!

Cu aceste vorbe eşí Ionuţ supĕrat din curtea preotului şi nĕcăjit cum era, trase o duşcă de vin şi întră în horă, cu gândul în veci sĕ nu mai vorbéscă cu Salvina.

— Ce? — îşi gândea el, — o calică, o sărântócă, o slujnicóe, se nu vré se vină după mine, pe când ori care

fată din munții nostri s'ar ține fălósă și ar da prescuri se o cer de muiere. O dau în hantătar, că mai sunt ele fete...

Cu gândul acesta jucà Ionuț în butul Salvinei, tótă diua, jucà și beù de séra era șumĕn cum se cade.

Mult nu putù se dórmă, că avù ferbinți mari și de vin și de joc. Se trezí cu o durere zdravĕnă de cap, dar' era el deprins cu astfel de dureri. Se ridicà, aprinse lumina, trase o dușcă de vinars de prune care-l rĕcorí și-l făcù de tresărí odară din tóte vinele, apoi se puse eară pe pat. Dar' somnul nu-l mai cuprinse curênd și până se mai pótă adormí, îi sburau gândurile pe la tóte fetele din munți. Le luă pe rînd și se întrebà pe care se o peténscă, pe care se o iee de nevastă, că vedé el bine că și cât a stat neînsurat n'a stat bine. Părândatu-și-a în cap pe tóte, dar' pace, nici una nu-i plăcé ca Salvina. Dar' Salvina nu vrea se audă de măritat. Asta îi făcea mare nĕcaz. Nu putea el pricepe cum o fată săracă, o servitóre, nu se ține mândră, că o cere un ficior ca el? Se teme dóră? O fi avênd vre-un năravu rĕu? I-a spus cineva vre-o vorbă rea despre el? Ori ce poate fi pricina?

BCU Cluj / Central University Library Cluj

De abia în diori de di mai atipí o leacă, dar' numai puțin, că odată cu diua cumnatu-seu, popa Niculae, îl trezí.

— Scólă Ionuț, c'ai dis că vii la Abrud. Sus, sĕ mergem pe răcóre.

— Mĕ scol, cumnate; eată sunt sculat. Dar' singur vii?

— D'apoi singur, adecă cu tine și cu vre-un argat.

— Cumnate, ia pe Salvina cu tine.

— Bine. Eată o iau, tu vedi numai de te îmbracă repede și vino sĕ prândim împreună.

*

— Preotésă, dise popa dacă ajunse acasă, gată-te și vină și tu la Abrud și va vení și Salvina. Am spus la argat se gate 3 cai, dar' purtați-vĕ de grabă cu prândul, nu mocoșiți trei sĕptĕmâni, că mie mi-e fóme. Ér' tu Salvină vedi de te gată cum scii tu mai frumos și nu-mi fi dosnică prin tîrg sĕ mĕ faci de rușine.

— Dar' óre n'aș putè eu rĕmâné acasă, părinte?

— Ba tu ai puté, dar' cât tîrgaș am de tîrguit poftire-ai, sĕ-l port tot eu în desagi și preotésa? Vedi tu câte

ne trebue. Gată-te și hai, nu mai face atâtea marafeturi, ca ieri, c'apoi mĕ supĕr.

Peste un cias de vreme mergéu ca pe răpușie pe caii cei mici, preotésa și Salvina printre alte muieri, cari tóte mergéu și ele călare la tîrg la Abrud, ear' mai înainte, într'o cétă de bărbați călări mergea Ionuț, călare pe armăsarul lui cel negru și popa Nicolae, pe iapa lui cea sură. Îți era mai mare dragul a priví la cetele de muieri și de bărbați, ce mergéu la tîrg călare. Toți erau îmbrăcați sĕrbătoresce, toți cu câte o păreche de desagi plini de otavă dindĕrĕtul lor în tarniță, toți cu scărițe de lemn, numai popa Nicolae avea de fer, ear' Ionuț chiar de aramă galbină, ca aurul. Pe mulți călușei se vedeau chiar câte doi călăreți: o muiere și un copil, ori un bărbat și o copilă. Cel mai tinĕr ședea de regulă îndĕrĕtul celui bĕtrân în șea.

Când ajunseră, tîrgul era plin. Drumul era îndesuit de carĕ de ale Moților, cari sbierau ca din gură de șerpe: Mișcați din drum, mĕ, între smerii-'n voi, că nu-i drumu num'a vost!

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cete cete năvăléu în tóte părțile, unii spre piața de bucate, alții spre prăvălii, ér' cei mai mulți spre porțile, unde erau adunați gozarii. Acestia stau cu scafele lor cele mici, cât găocile de ou și cumpĕrau aur dela băiași. Că băiașii mai săraci, cei cu părți de băi puține și mai puțin roditóre, nu putéu aduna pe sĕptĕmână câte un font doi de aur, ca se li-se plătéscă calea până la Zlatna ori la Bălgărad. Ei își vindéu puținelul lor la băiași mai avuți, cari — fiindcă se îndeletnicéu nu numai cu producerea aurului, ci și cu cumpĕrarea și vĕnzarea lui, se numiau *gozari,* pe cum se numesc până în ziua de adi. Ei adună puținelul celor săraci și când au doi ori mai mulți fonți, îl duc deadreptul la topitóre. Și au câștiguri frumóse după întreprinderea lor, că dela fiecare gram de aur dacă le rĕmâne numai 1—2 cr., cumpĕrând în fiecare sĕptĕmână 3—4 mii de grami, au 3—4 mii de cr. Așa a fost de cându-i lumea, apele cele mici tot în cele mari se varsă.

Ionuț și cumnatu-seu popa Nicolae încă erau gozari. Și ca toți gozarii avéu ómenii lor, cari erau deobligați a le vinde numai lor, produsul de aur, ce-l putéu aduna.

Când s'a pus Ionuț și cumnatu-seu popa Nicolae sub pórta unde își făcéu ei cumpĕrările de aur, cete-cete de Buciumani îi ocoliră.

— Ați venit cam târdiu, era cât p'ací sĕ vindem aurul la alți gozari.

— Ei, și dacă-l vindéți, dóră n'am fi avut bani de o păreche? — dise Ionuț scurt.

Preotésa cu Salvina cumpĕrară câte tóte și se duseră la ospĕtăría dela »*Strugure*«, unde trăgéu ei totdéuna. Acolo întrară în șură până se vină și părintele sĕ le bage în ospĕtărie, că nu se cade sĕ între muierile singure în ospĕtărie.

Cam pe la amédi nimerí și părintele cu Ionuț la ospĕtărie. Amêndoi avéu câte o trăistuță mai plină de globurele de aur, cum cumpĕrase în acea di, de pe la băieși. Erau veseli că făcură cumpĕrări bune.

Haidați în lăuntru, preotésă, — dise popa Nicolae întrând în lăuntru. Și preotésa își netedí pĕrul în frunte, își potrivi crătința cea roșie și șurțul cel negru de mĕtasă și plecà înainte, dicênd Salvinei: Hai și tu în lăuntru sĕ mâncăm și se ne vedem de cale.

— Eu rĕmân la *tîrgaș*.

— Dar' hai, că nu 'i-s'a întêmpla nimîc.

— Nu merg, nu se cuvine unei fete sĕ între în ospĕtărie.

— Dar' dóră nu întri singură, vei fi cu mine și cu părintele la o masă.

— Te rog, maică preotésă, lasă-mĕ în pace, nu întru.

— Dar' ce vei mânca ací?

— Mi-am luat merinde.

— Într'aceea se ivi și Ionuț pe treptele ospĕtăriei:

— Dar' haidați odată, soră, că se răcesc bucatele.

— Eu merg, dar' étă Salvina nu vrea sĕ între în lăuntru.

— Hai Salvină.

— Nu merg, Ionuț, nu pot lăsa tîrgașul singur într'atâta potop de om și nici nu se cade sĕ mérgă o fată în ospĕtărie.

Atunci Ionuț coborî până în șură și dise preotesei sĕ între numai în lăuntru, apoi apropiindu-se de Salvina îi luà amêndouĕ mânile în ale sale și îi dise:

— Tu Salvină, spune-mi tu de ce nu vréi sĕ vii, unde știi că sûnt și eu? Hai cu mine în ospĕtărie!

— Nu merg, Ionuț, nu pot merge.

— Tu Salvină, dar' nu te-ai gândit tu la ceea-ce ți-am spus eu ieri? Ori dóră cugeți că-i glumă?

— Nu cuget nimic. Dar' la vorbele cele de ieri numai atâta-ți pot spune: Deocamdată nu-ți pot da nici un rĕspuns, dar' se póte că de-i scris dela cel de sus și de nu glumești d-ta, atunci se póte împlini ceea-ce ai dis. Cu un om ca d-ta, de-a fi scrisă și împărțită, nu dic ba, dar' cu altul pe sub sóre — ba.

— Atunci hai în lăuntru.

— Nu, nici decât nu. Întră și ți petrece și mĕ lasă în bună pace.

Și o lăsà Ionuț în bună pace. Astă-dată nu era așa de nĕcăjit pe ea. Ba era chiar voios, că-i dăduse o lécă de nădejde.

— Nu aduci pe Salvina? întrebà părintele, după-ce întrà Ionuț în lăuntru.

— Nu vrea sĕ vină, dice că la fete nu li-se cade sĕ între în ospĕtărie.

— Me cumnate, luà părintele vorba, mĕ, Salvina asta e o fată alésă, trebue că-i din ómeni tare aleși. Purtarea ei, vorbele ei, tóte, tóte o spun a fi dintr'o casă tare cu socotélă. Nu face nimic că nu vine, că veți tu, în birt multe se mai verbesc și sărate și nesărate, nu-i bine sĕ mai audă fetele câte tóte.

— Așa dic și eu, adause Ionuț.

Mult se gândise Salvina și de multă vreme la Ionuț, tare i-ar fi plăcut de el: vedea ea bine gândurile lui, dar' nu cuteza a-i spune că-i place de el, fiindcă atunci, deodată cu cununia trebuia se spună și a cui e, și de unde e? Și se temea, că dacă Ionuț va audi că ea-i fata unui rob, care zace în temniță pentru omor, și-a schimba planul și ea va rĕmâné fată hulită. Dar' acum își luà inima în

dinți și-și ḍise: de mĕ mai vrea, io-i spun din fir în pĕr, tot lucrul cum stă, și dacă va ști el cine-s și de unde sûnt, și dacă tot nu s'a lăsa de mine, atunci voiu ști că de bună seamă-i sunt dragă și mĕ mărit după el; dacă însĕ și-a schimba planul, mĕ urc în vîrful Detunatei și mĕ dau cu capul în jos de acolo, sĕ n'aud că-mi ḍice cineva fată de rob.

Așa se gândia Salvina stând singură în șură lângă cei 4 cai ce mâncau otavă.

Cum sta ea așa, numai vĕḍù că întră la ea un Moț de pe la Albac și o întrebă ai cui sûnt caii și nu cumva armăsarul este a lui Ionuț Dandea din Bucium?

— E al lui, rĕspunse Salvina.

— Fii bună chémă-l o lécă afară.

— E în lăuntru, chémă-'l de vrei, că eu stau ací la tîrgaș.

Și străinul nu mai ḍise nimic, ci înaintă spre treptele ospĕtăriei. Acolo se întâlnì chiar cu Ionuț, care coborea cu un tănier de lemn pe care era un puiu întreg fript și o strugea de pâne albă. Le ducea la Salvina în șură.

— Pe tine te caut, Ionuț.

— Aaa: Sĕ trăești bade Nicolae! Hai colo în șură și-mi spune cum mai stăm?

— Da căḍi acolo e o fată.

— Nu-i nimic, hai numai acolo. Ei îi duc de mâncare. Dintre ea îmi poți spune.

Și Ionuț puse mâna pe după capul lui *Horia,* — că el era badea Nicolae — și întrară în șură, dădură Salvinei tănierul cu mâncarea și se așeḍară de vorbă.

— Așa, bade Nicolae, și ḍi ai venit. Cum ai umblat la Viena?

— Bine și nu prea. Mi-a spus Împĕratul că dreptățile nóstre sûnt eșite dela împĕrăție, dar' că domnii nu vor sĕ ni-le dee.

— Atunci ce-i de făcut?

— O sĕ merg cu badea George Crișan, cu deputatul vostru la *Sibiiu.* Și de nu putem scóte drepturile dela guvern, atunci mergem ear' la Viena pe capul Împĕratului.

— Și dacă nu-ți folosì nimic?

— Atunci rĕscol țéra tótă și nici pétră pe pétră din curțile domnești n'a mai rĕmânè.

— Dar' acum ce-i de făcut?

— Sĕ mai dați ceva bani de cheltuială sĕ putem merge la Sibiiu și de acolo érăși la Viena, de nu putem isprăvì nimic în Sibiiu.

— Uite bade Nicolae, eu dau bani pentru Bucium, că știu că i-oi putè eu scoate dela ómenii nostri; da Abrudul și Cărpinișul datu-și-a partea?

— George scóte adi dela Abrudeni, ieri a scos dela Cărpinișeni și m'a trimis sĕ mĕ întâlnesc cu tine sĕ dai partea Buciumanilor. Satele mele: Vidra, Câmpenii, Bistra, Albacul, Sĕcătura, Scărișóra și Ponorelul 'mi-au dat partea lor. Acum numai Buciumanii și Abrudenii sĕ dec partea lor și sĕ ne gătim de cale.

— D-ḑeu vĕ ajute!

Cu aceste vorbe scóse Ionuț Dandea o pungă de piele și numĕrà lui *Horia* 30 de galbini, câte 5 galbini pentru fiecare din cele 6 biserici ale Buciumului.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Salvina audise tótă vorbirea. Și par'că era mai veselă după plecarea străinului și întrabà pe Ionuț: Și ḑi ăsta-i Horia?

— Ăsta.

— Voinic om!

— Numai de i-ar ajuta D-ḑeu în calea ce a început!

IV.

Horia dela Albac și Cloșca dela Cărpiniș fuseră în mai multe rînduri la Viena se ceară dela împĕratul dreptate, că la noi în țéră p'acele vremuri nu era nici o dreptate pentru cel sărac și asuprit. Domnii pământesci încărcau cu poveri atât de mari pe popor, încât acela nu le mai putea purta. Din acéstă pricină a umblat Horia în mai multe rînduri pe la Viena, anume ântâiu: la 1879 fu Horia cu Cloșca, cu Dumitru Todea Butu și cu Gavriilă din Rîu-mare. A doua-óră fu la 1780 Horia cu Cloșca, cu Christea Nicolae și cu Gavrilă Onu din Rîu-mare. A treia călĕtorie o făcù la 1782 Horia cu Cloșca, cu Simion Todea din Rîu-

mare și cu popa Dumitru din Certej. Ear' a patra călĕtorie o făcù Horia la Viena în 1873 în postul Crăciunului și stete de astă-dată până la Pasci.

Munții ferbéu; clocotéu adânc. Moții ceréu dela împĕratnl drepturi, drepturi pentru ei și pentru tot némul românesc din Ardél; ceréu ca sĕ fie militari, sĕ nu mai slujéscă domnilor, ci numai Împĕratului; ceréu ca iobăgia sĕ se ștérgă, se nu mai dee nimĕnui ḑecimi, că prea erau îngreunați. Ce cugeți, bietul iobagiu trebuia sĕ prestee domnului de pămĕnt și câte 4 ḑile de lucru pe sĕptĕmână, sau cum ḑicea Horia cătră Împĕratul:

»*Milostive Dómne!*

Domnii silesc pe iobagii lor sĕ le facă pe tótă sĕptĕmâna câte 4 ḑile robotă, a 5-a la vênat și a 6-a la pescuit, ear' a 7-a, care ar fi sĕ fie a lui Dumneḑeu, încă sûntem de multe-ori siliți sĕ mergem cu carĕle sĕ aducem din pădure lemne de seama d-lui. Apoi dișmele cele multe și mari, mieii, purceii, untul, colacii, ouĕle și puii cei mulți care trebue sĕ-i dăm domnilor pămĕntesci; pe lângă aceea muerile trebue sĕ lucre cânepa și inul, sĕ aleagă grâu pentru moară, și câte și mai câte, de numai unul Dumneḑeu ne știe cum de mai poate sta sufletul în ósele nóstre!«

Acéstă stare de lucruri nu mai putea ținé; fărădelegile domnilor strigau rĕsplătire la Dumneḑeu în cer și la Împĕratul pe pămĕnt. D-ḑeu muià inima bunului Împĕrat de trimise porunci se caute de sûnt drepte jalbele țĕranilor și cei vinovați sĕ se pedepséscă. Dar' poruncile Împĕratului rĕmânéu pe hârtíe: domnii nu le băgau în sémă, ba pe jeluitori îi căutau ca acul, îi înfundau prin temniță, ori îi trimiteau pe ceea lume. Așa la 1782 pedepsiră domnii pe 23 primari și jurați din Munții-Apuseni la 25—100 bețe și pe 5 inși la moarte, că ce nu tradară pe cei ce umblau cu jalba pe la Împĕratul; ba pe Dumitru Todea îl condamnară și la torture înainte de a-l esecuta. Va sĕ ḑică, domnii în loc de a căuta buba, în loc de a cerceta dacă sûnt drepte ori ba jalbele țĕranilor, îi înfundau în temniță, îi băteau, ba-i chiar omoriau trăgêndu-i în țapă ori pe rótă, tăindu-le câte o mână, câte un picior, apoi capul.

Biblioteca Centrală Universitară Alexandru Club

Stând lucrul așa, capeteniile țĕranilor, Horia și cu Cloșca plecară la 1783 din nou la Viena, se spună Împĕratului Iosif-cel-bun față în față năcazul și amarul conaționalilor lor. De acolo eară veniră cu promisiuni bune, cari firește nu se împliniră nici una, spre mai marea mirare și nemulțumire a poporului. Căci poporul dicea așa: Ceea-ce Impĕratul spune cu gura lui, aceea e spus, că spusa lui este sfântă. El a promis ușurarea nóstră, dar' bagsémă nu póte învinge cu domnii, că-s mulți și tari, deci nu rĕmâne alta decât sĕ arĕtăm domnilor că noi sûntem și mai mulți și mai tari decât ei.

Așa cugetau țĕranii, și așa se și pregătéu sĕ facă; sĕ-și scuture singuri lanțurile de pe mâni și de pe picióre, sĕ-și croiască altă sórte, sĕ fie supuși numai lui D-dĕu și Împĕratului, domni pământești peste capul lor sĕ nu fie; — ca sĕ nu fie — își puseră în gând sĕ-'i trimită pe toți pe cea lume, pe cari n'ar primì legea românéscă și nu ar abdice de pofta de a avè iobagi. Aceasta o știau acum toți iobagii din Munții-Apuseni și de pe la pólele munților și așteptau numai timpul binevenit se încépă rĕscóla. — Dar' minunea minunilor! domnii nici nu visau de așa ceva! Vedi că bieții iobagi nu bătéu clopotu 'ntr'o dungă, că uite ce gândim sĕ facem.

V.

Ionuț Dandea se grăbí se plece curênd din Abrud, mai curênd decât altă dată. Deci îndată ce plecà Horia, merse și el în ospĕtărie, stătù puțin, apoi dise cătră cumnatu-seu și cătră soru-sa:

— Haidați se plecăm, că încă adi putem umbla botezați.

— Dór' se înoréză dinspre Vulcoiu? — întrebà popa.

Ba nu, dar' fumegă Detunata, — rĕspunse Ionuț.

Pe cale vorbiră puțin. Muierile mergéu călări pe caii încărcați cu tîrgaș, ér' bărbații în urma lor tot călări, unii cântând, alții fluierând. Ionuț cât fu din Abrud până 'n Bucium, merse tot dicênd în frundă. Semn că era îngândurat, că altcum el nu ar fi mers atâta cale fără vorbă.

Când fură în *Cerbu* se oprí o leacă la popa la pórtă, îi spuse popii nu știu ce; acela scóse din șerpar nu știu

ce și-i dete lui Ionuț, cu vorbele: *numai de-ar fi într'un cias bun.* În *Sat* încă făcù așa; tot așa și în *Isbita* și în *Șasa*, de unde apucà pe luncă-'n sus spre *Montari*. Nici că i-ar fi fost calea dealungul Buciumului, dar' spuse ortacilor, că are unele afaceri băiețesci și așa va merge pe acolo sĕ se mai înțelégă cu ortacii, cari nu fură în Abrud. Adevĕrul însĕ era, că el aduna bani pentru calea deputaților la Sibiiu și Viena.

Séra stătù la soru-sa și ací încă vorbí tare puțin, până le puse Salvina cina pe masă. Dar' când vĕdù pe Salvina întrând cu cina, se ridicà de pe scaun și punêndu-i amêndouĕ mânile pe umere, îi dise: Salvină, acum adă tot ce ai de gând se ne pui pe masă, apoi haide ședi cu noi la mésă, că avem mari taine de descoperit. Acum nu te mai codí, nu dice nimic, ci dă ce ai și ședi cu noi. Tuspatru încăpem numai bine la masă.

Fu cea dintâia dată, că Salvina ședù cu stăpânii la mésă, de când se afla în casa lor, și cea dintâiu servitóre ce fu poftită de maica preotésă sĕ mănânce cu ea la masă fu Salvina, dar' până acum nu primise. Acum însĕ, după multele vorbiri și înțelegeri avute cu Ionuț, primì se șédă și ea cu el la o masă și cu stăpânii ei.

Cinară în cea mai mare tăcere. Nici unul nu nimeria vorba potrivită, cu care sĕ încépă. După cină dise popa, dar' numai ca sĕ fie fără vorbă: Salvină.. umple păharele, umple păharele... ba ni că-s pline? Ionuț dimbì și el și luând un păhar în mână, grăì numai atâta: Apoi sĕ ne fie de bine! Și ciocní cu soru-sa și cu cumnatu-seu și cu Salvina. Ea încă ciocnì cu toți și de astă-dată își muià buzele cele subțiri în vin. Ear' după-ce Ionuț o întrebà: Numai atâta? Ea rĕspunse după obiceiul ei: Și atâta-'i prea mult, dar' acum trécă ducă-se pentru diua de adi!

— Așa dic și eu, pentru diua de adi! — adause Ionuț; — pentru diua de adi, care a lăsat-o Domnul sĕ ne destăinuim tainele, sĕ știm pe cine avem la noi și óre e vrednic sĕ-l ținem între noi, sĕ-l apropiem de noi, ori trebue numai decât depărtat dela noi? Ce dici tu Salvină la aceasta?

— Ce să dic? Dic, că ai dreptate! Vremile sûnt grele și mai grele pot să vie și ar fi rĕu destul ca să ții în aretul casei ómeni cari te pot și vinde la cas de nevoe. Eu am venit în munți, că am știut că de nu aflu în ei adăpost din calea dușmanilor, atunci și de m'oiu băga în gaură de șerpe tot nu scap dinaintea lor. Dar' cei-ce mĕ primiră, nu știură pe cine primesc. Acum a venit vremea ca d-vóstră, trei oameni de cinste și de omenie, să știți cine sûnt și de unde sûnt, să știți dacă mai am drept să fiu ocrotită, ori trebuesc isgonită?

— Salvină, — grăi Ionuț, — de-ai fi chiar fata unui ucigaș, purtarea ta te arată că ești vrednică să ai întrare în ori-ce casă de omenie. Așadară fii bună și ne spune cine ești și de unde și ce vênturi te-au adus pe aici?

— Așa dic și eu, — grăí popa Nicolae.

— D'apoi să vĕ spun din fir în pĕr. Eu sûnt din Ardél, din țéra Hațegului. Tatăl meu a fost popă într'un sat ce-i dic *Vălcele*. La părinți eram numai eu și un frate, Toma. Când mĕ apucam fecioriță a abătut pe la noi boierul ai cui sûnt iobagii din Vălcele cu un copil al lui, un domnișor, ce atunci îi mijiau mustețele. Eu spălam grâu la fântână dinaintea casei, mama era în grădină plivia legume, tata era în pridvor cetia din psaltirea asta ce o port eu dimpreună cu paraclisul, ear' frate-meu Toma îmi scotea apă cu găléta. Cât ce întră boierul, tata îi poftí în sus, Toma îi ajută cocișului să desprindă, mama întră și ea înlăuntru, ér' eu îmi căutai mai departe de lucru. Dar' diavolul de domnișor nu merse în casă, el stătù tot pe cocíe și prinse a vorbì cu mine: Cum mĕ chémă? de câți ani sûnt? am peținori? și câte și mai câte. Eu, vedi bine, trebuia să dau rĕspuns ca la ficiorul boierului, dela care atîrnă, se fie tata popă ori ba? Și după ce-i spusei tóte și-i spusei că mĕ cere ficiorul popii Buzdugan din Măceu, care s'a popì lângă tatăl-seu, că-i bĕtrân, numai atâta dise domnișorul: »*S'a popi de a vrea tata*«, apoi merșe și el în lăuntru. Mult nu au stătat la noi și s'au dus, dar' cât a stat carul în curte până să plece, boerul cel betrân și cel tinĕr tot la mine se înholbară, de mĕ temeam că m'or deochia. Ér' când să plece, cel bĕtrân dise numai atâta:

— Așa părinte, cum am ḍis: de vreai, poți fi protopop, ori poți fi despopit, alege.

— Tata rĕmase îngândurat, mama rupse într'un plâns îndată-ce eși trăsura boierului din ograda nóstră, ér' eu stam cu Toma și ne uitam încremeniți unul la altul, apoi la părinții nostri. Nu știam ce li-s'a întêmplat, ce poruncă o fi adus domnul de a pus în așa mare gróză pe părinții mei. Tata scóse de după șerpar acest paraclis, care aḍi, e la mine 'n sîn, din acea minută dimpreună cu psaltirea cea subțire, și chemându-mĕ sĕ mĕ apropiu de pridvor îmi ḍise:

— *Salvină,* na acéstă carte, este paraclisul Maicei Domnului, ține-l tot la tine, cetesce din el cât vei avé lumină 'n ochi și viéță 'n óse. Maica Domnului te păzéscă! Ia-ți curênd ce poți într'o păreche de desagi și tu Tomo o petreci până la mătușa vóstră la preotésa din Luncani, de acolo ea o sĕ vĕ trécă 'n țéră, când i-oiu trimite vorbă; ér' acasă sĕ nu veniți până nu-ți primí semn dela mine »psaltirea cea grósă; înțeles'ați?«

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Eu prinseiu a plânge și întrebaiu pe tata, de ce-i așa grabă se fug dela ei? Ér' el numai atâta-mi ḍise: Sĕ mergi, mai bine se mori pribégă, decât se ajungi fată necinstită în casa boierului. Că uite, draga tatului:

De aceea fu el aici, mĕ îmbie se mĕ facă protopop și pe ficiorul popii din Maceu popă, dar' până va fi el la curs în Sibiiu, tu — *se stai la boer în curte.* O batjocură ca asta nu póte suferí sufletul meu. Neam de neamul nostru a fost preoți și ómeni cinstiți, ér' eu sĕ vênd sufletul băiatei mele pentru un brĕu roșu? Mai bine radă-mi și barba, decât sĕ ajung și se pat acea nelegiuire.

Mama plângea, eu plângeam, Toma sta încremenit, ér' tata își freca mânile și striga, de grabă, de grabă, gată-te și te du.

Și m'am gătat repede. Mi-am scos din ladă douĕ rînduri de haine noue, mi-am luat salba cea de bani în care erau 40 de taleri și 5 galbini, tóte le-am pus în desagi, ér' paraclisul în sîn și încă în ḍiua aceea am suit prin făget pe cărarea boilor până la mătușa din Luncani.

La sĕptĕmâna vení la noi unchiul diacul, fratele tatei, și ne spuse, că a doua ḑi după fuga mea cu a fratelui meu sosí dela curtea boierului o căruță cu slujitori de ai lui și cu poruncă se mĕ ducă cu puterea, de n'oi voí sĕ merg de bunăvoe. Dacă nu mĕ aflară acasă, cutrierară tot satul, întrebară de toți vecinii că unde-s? Și dacă nime nu le spuse, legară pe tata și pe mama și-i suiră în căruță se-i ducă la curtea boerului. Înzădar le-a fost ruga înzădar văietarea, îi legară bulz și-i duseră. Pe cale, mama cum se smâncí, cum nu, că sărí din căruță, dar' sărí rĕu că căḑù sub rótă cu grumazii și rĕmase mórtă, ér' la tata cum ajunse la curte, îi raseră barba și-l duseră în Deva, în cetate, rob, sub nume că nu-i vrednic de preoție, că și-a omorît preoteasa și și-a alungat copíii dela casă. Averea nóstră tótă o duse la curtea boierésca.

Când auḑíi aceste, mi se făcu céță înaintea ochilor, murii odată. Ér' când m'am deșteptat, frate-meu Toma nu era nicăiri, ci că fugise sĕ între la miliție de bunăvoe colo la Bălgărad. Nici nu l-am mai vĕḑut. Eu mult nu putui sta în Luncani, mĕ temém că vor da de urma mea, că pusese 100 de taleri pe capul meu la acela care va duce pe boierul unde sûnt eu. Mĕ temeam sĕ nu lăcoméscă cineva la bani și se me vêndă. Deci, din Luncani coborîi îmbrăcată bărbătește tot prin munți și prin păduri, până la un sat de-i ḑic Cujir. Acolo pentru 4 taleri din zgardă îmi cumpĕraiu 2 rînduri de haine muierești, de care pórtă pe acolo; un rînd îl îmbrăcaiu și unul îl puseiu în desagă și plecaiu cu un cărăuș sĕ vin încóce până la Zlatna și dela Zlatna în Bucium, că auḑisem în casa părinților mei când se adunau popii la Nedee, că cine scapă odată aici în munți, acela-i mântuit de domni, că aici se tem domnii se vină. Cu mare greu ajunseiu, dar' în urmă îmi ajută Maica Domnului și nimeríi aici. De când sûnt aici, îmi știți povestea; ce se mai adaug? De Toma nu știu nimica, nici de tata nu știu de a scăpat din temniță ori ba?

Acum știți cine sûnt?

Așa se mi ajute Dumneḑeu, precum am spus adevĕrul!«

Ionuț cu popa Nicolae și cu preotésa rĕmaseră ca înlemniți când auḑiră povestea Salvinei, ér' ea rupse într'un

plâns amar, dureros. Cel dintâiu ce se desmetecí fu Ionuț; se sculà în picióre, se apropià de Salvina, o luà în brațe, o săruta pe frunte și cu ochii lăcrĕmați și suspinând dise:

— Simțém eu Salvină, că tu nu ești o fată de rînd. A mea vei fi, numai sĕ putem scóte mai întâiu pe tată-to din închisóre. Încă mâne plec și îl scot viu ori mort, de unde va fi!

VI.

Revoluția se începù. În timp de o sĕptĕmână, din 2—7 Noemvrie 1784 în 61 de sate din districtul Hunedórei devastaseră și arseră 61 curți nobilitare. Sufletul lucrărei era George Crișan. În 4 Noemvrie se întruniseră toți 3 căpitanii, Horia, Cloșca, și Crișan cu oștirile lor la Păltiniș lângă Blăjeni. În 5 Noemvrie devastară în Câmpeni tot ce fu străin. Buciumanii sub conducerea lui Ionuț Dandea luară clopotul bisericei catolice. În 9 Noemvrie 1784 luară rĕsculații cocoșul de pe biserica ref. din Abrud, și puseră crucea în locul lui.

Dar' în 8 Noemvrie arestară pe Horia în Bucium-Isbita în casele lui Macaveiu Băiesanu de unde, de nu-l scotea prietenul seu Ionuț Dandea cu Românii din Montari, Satu și Cerbu, vrăsmașii lui l-ar fi dus la Zlatna, și l-ar fi dat pe mâna domnilor, care de bună-sémă nu-l lăsau cu ḑile.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Pe unde mergéu rĕsculații, tot cenușe și fum rĕmânea din curțile domnești; pe fete și muieri le siléu sĕ-și lapede portul și legea și sĕ se mărite după Români țĕrani.

Gróza era mare în domni, ei căutau scăpare în cetatea Devei, în Sibiiu, și afară din țĕră. Numele lui Horia și a soților sei devení mai înspăimêntător decât iadul înaintea domnilor, ér' la popor era nume slăvit. În Horia vedea poporul pe mântuitorul seu, vedea pe acela care îndeplinesce porunca Împĕratului, vedea pe acela care va face ca poporul sĕ aibă numai un stăpân sus în cer, pe Dumneḑeu și unul jos pe pământ, pe Împĕratul. Din acea pricină toți, cei-ce auḑiau de numele lui Horia, alergau sĕ se întâlnéscă cu el ori cu căpitani de ai lui și sĕ între în ceata lor.

Nobilimea încă se înarmă, dar' a da piept cu rĕsculații nu cuteza, își temea pielea.

În 12 Noemvrie însĕ succese armatei împĕrăteşti a pune pe rĕsculaţi în linişte, încheiând armistiţiul dela Tibru, unde se ḑicea, că jalbele ţĕranilor vor fi căutate şi judecate, numai sĕ fie pe pace. Poporul credù, dar' un glas ca de argint se audí din mulţime:

Acum vĕ făgăduesc cerul şi pămêntul, marea cu sarea, fiindcă vĕd că voi sûnteţi mai tari, ér' după-ce vĕ veţi împrăştia *voi* şi s'or întări *ei,* ale vóstre vor fi numai furcile şi spândurătorile! Nu vĕ plecaţi nici la o pace! Ţineţi luptă dreaptă, sĕ vedem care pe care? Slobódă pe toţi robii din temniţă şi pună şi ei armele jos, atunci sĕ le punem şi noi, mai curênd ba, că ştiu eu cine sûnt domnii între smeii-n ei de domni!

Comandantul oştirei împĕrăteşti, la sfatul boierilor, dă poruncă sĕ prindă pe cel-ce amuţă poporul se nu se pună pe pace. Dar' cine a strigat? Nime nu ştia, nime nu spunea. Atunci strigà locotenentul *Lendvai* a doua-óră: Cine sumuţà poporul? Se vină înainte sĕ-şi dee sémă!

Şi atunci eşí din mulţime un flăcău de sĕ-i tai faţa cu un fir de pĕr, de frumos ce era, şi înaintà spre locotenent cu o furcă de fer în mână, singura armă ce o avea, şi cu glas pĕtrunḑĕtor ḑise:

— Eu am ḑis şi ḑic poporului se nu vĕ crédă nimic, că minciuni es peste buzele vóstre; voi voiţi ca sĕ ne împrăştiem, ca voi se vĕ puteţi întări şi sĕ daţi năvală asupra satelor nóstre şi sĕ ne înfundaţi prin temniţe şi sĕ ne spânḑuraţi, cu vină şi fără vină!

— Cine eşti tu? — întrebà Lendvai, mirat de atâta curaj.

— Cine se fiu? Sûnt *Salvina,* logodnica lui *Ionuţ Dandea,* care căḑù aḑi-diminéţă de pe cal, căci ai vostri îi puşcară calul, ér' pe el îl făcură una cu pămêntul, după-ce-l vĕḑură jos sub cal...

Atunci un glonţ dintr'un pistol fluierà pe lângă faţa Salvinei. Ea nu-şi perdù curajul. Ca fulgerul de repede aruncà furca cea de fer spre Lendvai şi ea fugì prin mulţime, ear' furca rĕmase înţepenită in braţul oficerului. . . . .

Din acea minută nime n'a mai vĕḑut pe Salvina. Dar' multă vreme, şi după încetarea revoluţiei, spuneau muntenii vorbele ei şi adăugau:

BCU Cluj / Central University Library Cluj

— De ascultam noi de Salvina nu ajungeau lucrurile unde au ajuns, nu ne-ar fi putut supune nime, că tot Ardealul ar fi fost în flacări în câteva ḑile şi tot poporul era una, ear' domnii n'ar fi avut mai mult putere asupra noastră; aşa, — bine ne face! Am ascultat de domni, ne-am risipit şi risipiţi am rĕmas. Pe căpitani 'i-au prins, 'i-au omorît, ear' pe ai nostri 'i-au batjocorit cum au putut mai urît! Mulţi au pierit prin temniţe, mulţi au fost traşi pe roată şi în ţeapă şi omoriţi în deosebite chipuri, ear' cei-ce au rĕmas, e vai şi amar de ḑilele noastre!

De atunci mulţi Moţi din munţi Abrudului, când au o fetiţă îi pun numele Salvina, ca sĕ fie ca Salvina popei, ca logodnica lui Ionuţi Dandea, că până într'aceea nici o femeie n'a fost în munţi cu numele Salvina.

Susana cea nebună.

Nu fiţi păgâni la inimă, ómeni buni; nu luaţi în bătaie de joc pe biata Susana cea nebună, că şi ea-i zidirea lui Dumneḑeu, ca şi voi. Şi ea nu-i de vină, décă aḑi e cum e! Voia lui Dumneḑeu a făcut'o cum e şi nu totdéuna a fost ea aşa.

Ei, hei! S'o fi vĕḑut odată, acu-'s 30 şi mai bine de ani, n'aţi fi luat'o 'n bătaie de joc, şi de ar fi aḑi, cum era atunci, copii vostri n'ar striga după ea. Dér' aḑi nu-i, cum a fost odată; aḑi e babă sbârcită, căruntă, zdrenţuită, cu capul plecat în pământ, cu bâta într'o mână şi cu straiţa de-a umĕr. Umblă pripită, tot mogorojind din gură, tot certându-se cu copii de pe uliţă şi cu fetele şi cu feciorii, şi cu toţi ómenii.

Dar' ea nu face nimĕnui nici un rĕu, décă omul îi dă bună pace; dér' décă cineva o nĕcăjesce, atunci înjură şi blastĕmă cât o ia gura: »Fire-ai de rîs la lume! Ardă-ţi focul capul şi nĕravul!« şi alte multe înjurături şi blăstĕme de felul acesta aruncă asupra celora, ce nu-i dau pace. Trăesce din cerşit, de icĭ capĕtă o bucată de pâne, de colo o lingură de lapte, ori ceva fiertură! muierea ceea-i dă o haină veche, cealaltă-i face aşternut de pae într'un unghiu

al casei, și așa trăesc de pe o ḑi pe alta, certându-se cu copii satului și povestind cu drag ceea ce are la inimă tuturor femeilor, cari vréu s'o asculte.

Povestea ei e scurtă, dér' o spune pe ḑi de ḑece și de douĕ ḑeci de ori, încât toți o sciu acum de-a rostul: »Vine amuși din cătane Pavelul Onului, vine de bună sémă, c'am făcut pentru el mătănii pe-o cupă de grâu, și cum sosesce, cum mĕ ia, mergem colo la popa Ursu, ne cunună și apoi se veḑi veseliă!«

Atâta i tótă povestea ei, care o scie aḑi tótă împregiurimea. Și nu-i modru se nu o scie, că de trei-ḑeci de ani la toți o spune, câți vréu s'o asculte, și o ascultă cele muieri, și o îmbună: Va vení, Susană, colo la tómnă, că atunci vin feciorii din cătane. Apoi ea se bucură și rîde, și rîde de se mai înăduşesce rîḑênd; tótă roşesce și-i es lacrămile de rîs. Apoi plécă sĕ se gate, se nu o afle Pavelul Onului negătată. Vara se pune la părău, se spală, se scaldă, își spală rufele, le întinde pe țĕrmure și până se uscă tot cântă:

Frundă verde bobule
Ia-mĕ-'n brațe dorule
Și mĕ treci dea urile,
Pe unde-s cătanele!
Treci-mĕ pân' la Brașeu
C'acolo-i și badea meu
Cu pană verde 'n ciacău.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Décă cineva-i strică atunci voia cea bună, décă o conturbă, atunci se înfuriéză și începe: Da nu-ți poți pădi calea! Fire-ai de rîs la lume și la țéră! Ardă-ți focul capul și nĕravul!»

*

Înainte de asta cu vre-o treiḑeci și mai bine de ani, nu era în Corabia și jur fată frumósă ca Susana lelii Sânzâiana. Ea trăia numai cu măsa într'o căsuță a clejii, sub biserică, pentru care făcea la popa Ursu câte-va ḑile de lucru la sapă, ori la secere, ori la plivit în grădină. Că de unde venise în Corabia lelea Sânzâiana, cine a fost tatăl Susanei și din ce trăiau ele, asta nimenea nu scia de bună sémă. Lelea Sânzâiana venì în Corabia când era Susana ca de 4—5 ani și cum venì, umblà 2—3 ḑile prin sat, apoi o puse popa Ursu în casa clejii, cea de sub biserică și

acolo au ședut ele până se făcù Susana fată de măritat. Cum se așeḍà lelea Sânzâiana în sat, de loc îi merse vestea că scie bine căuta pe stele:

O stea, cu o stea,
Tu scii orênda mea . . . .

Ba că scie da de noroc și că-'i mare descântătóre pentru tot felul de bóle. Așa, trăind ea cu Susănica ei în căsuța clejii, era des căutată de cele muieri; una venia cu o ólă de lapte: Fi bună, lele Sânzâiană, veḍi ce amar îi este băiatului ĕstuia al meu, că așa sare prin somn și vorbesce-'n laturi! — »O fi căḍut în cel spăriat«, ḍicea lelea Sânzâiana, »adă o cămășuță de-a lui sĕ-i descânt și ți-oiu da nisce buruiene culese din Ḍiua Crucii, sĕ-l afumi și nu i-a fi nimica». Altă muiere venia cu o legătură de făină de grâu: Lele Sânzâiană, óre ce póte fi cu copila mea, că arde ca-n foc, și o dóre rĕu capul? — »O fi deochiată, săraca, adă o ólă cu stropi ḍela móră sĕ-'i descântăm«. Altă muiere aducea un blid mare plin de urdă: Lele Sânzâiană, cu Todoru-meu nu-'i bine, nu mănâncă, nu bea, nu dórme, tot oftéză prin somn, piere de pe picióre! Óre ce amarul l'o fi ajuns! — »O fi călcat în urmă de fată bĕtrână, cotânganul; adu-mi o lécă de pĕr de al lui și o chiotóre ḍela cămașa lui cea de sĕrbători, i-om descânta, ți-oiu da ceva de afumat și i-a trece!«

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Și tot așa era la lelea Sânzâiana, de diminéța până séra, veniau și mergeau muierile ca la móră, și nici una nu eșia nemângăiată, nici una nu se întorcea acasă fără nădejde, dér nici una nu-i călca casa cu mâna gólă, astfel că ea, deși nici găină n'avea la casă, dér nu 'i se ciunta făina și smântâna, laptele și urda și cașul, și câte și mai câte, tot pentru poveḍe bune, pentru sfaturi înțelepte, pentru descântecele de tot felul și pentru buruiene adunate din Ḍiua crucii.

Așa trăia lelea Sânzâiana, mai cinstită, mai căutată și mai pe odihnă decât un popă. Rar o vedeai la lucru, mai numai când făcea ḍilele popii pentru casă, altcum tot pe acasă făcênd de mâncare pentru ea și pentru copilă, torcênd într'un caier, iarna de cânepă și vara de lână, ori împungênd într'o cusĕtură. Dér' avea cele de

lipsă pentru traiu, nime n'o vedea pe la vecini după împrumut, nici-odată nu 'i se ciunta făina, lemnele și de dulcele. Vestea îi merse până 'n cale de trei dile, giur împregiur și era tot mai căutată și tot cu mai mare încredere alerga lumea la ea, mai cu sémă muierile.

Dér trecând din vreme, crescea și Susănica, ca din apă, ba se făcù Susană întreagă, lucra tot lucrul și juca 'n tot jocul. Apoi, cum era Susana fată lelii Sânzâiana celei fermecătóre, cum era frumósă și drăcósă, o jucau tot feciori aleși, de o parte că le era dragă, ér de altă parte că se temeau, sĕ nu se supere lelea Sânzâiană, asupra lor, căci precum scia multe farmece de bine, tot așa póte că scia și farmece de cele rele, cari schimonosesc pe om, îi trag gura la urechiă, ori îl pórtă nebun pe cele déluri.

P'acele vremi în Corabie cel mai mare gazdă era Onu lui Afrim, un bogat sgârcit și avea numai un fecior, pe Pavel. Când s'apucă Pavel holteiaș, atunci s'apucă și Susana fecioriță. Și se întêlniau ei, ca tinerii, mai la o clacă, mai la ședĕtóre, mai la joc, și glumiau și jucau, până odată Pavel simte nu sciu ce, ca un fior plăcut, trecêndu-i prin inimă. Și din minuta aceea numai pe Susana o juca în tot jocul, numai lângă ea se aședa în ședĕtóre, și, când îl trimetea tatăs'o după ómeni la lucru, mai întâiu pe la ea abătea: »Tu, Susană, o dis tata, că poți vení mâne la noi la sapă, secere?« Er' Susana nici odată nu dicea, că nu póte, de aceea ea, de primăvéra până tómna, mai mult mânca dintr'un blid cu Pavel, decât cu mă-sa, că într'o brazdă cu el și lucra.

Lui Onu 'i plăcea de Susana se o aibă în brazdă, că săpa ca ori-ce bărbat, ér' la serere nu o întrecea nici o femeie. Apoi cât era diulica nu-i mai sta gura 'n loc, tot cânta; în veci n'o vedea-i supĕrată, lucra dela inimă și cânta dela inimă; din asta pricină lui badea Onu îi plăcea de Susana, ér' fiind și frumósâ, Pavel numai nu se omora de dragul ei.

Așa trecură vre-o patru ani de-a rîndul, că feciorii nostri cu 15 ani se învață a lucra și a juca, ér' fetele cu 13—14 ani sciu tot lucrul și tot jocul și tóte horile.

Prin sat se vorbia mult despre acesti doi tineri. Unii diceau una, alții alta, ca ómenii, dér' într'o vorbă toți erau,

că adecă lelea Sânzâiana a dat mătragună la Pavelu Onului, de numai pe Susana ei o jócă, numai pe ea o vede; ba babele mai ḍiceau şi aceea, că Sânzâiana a orbit şi pe bocotanul Onu, de o ţine în brazda lui şi la casa lui, şi la blidul lui.

Ce-i drept îi drept, că adecă în timpul din urmă era Susana tot cam pe la Onul, şi când nu avea lucrători la câmp. Că la o gazdă mare cât este de lucru? Mai de cernut grâu ori făină, mai de lucrat la cânepă şi lână, mai de văruit şi câte şi mai câte. Când era timpul ţesutului, Susana era cu sĕptĕmânile dea lungul în casa Onului, aşa, că ea scia pe la el tot ce este şi unde este.

Din aceste pricine şi ea nu se putea nici gândí, că dóră Pavel, după ce a scăpa de cătane, n'a lua-o pe ea; tot aşa gândia şi lelea Sânzâiana, şi-i părea bine când se gândia, că va fi cuscră cu bocotanul Onul.

Dér' vení vremea »numĕruşului«.

Pe Onul îl sfătuí popa Ursu şi primarul satului sĕ facă rugări pentru Pavel, că va scăpa, că-i singur la părinţi. Dar' rugările acelea, lăcrămăţiile, cum le ḍice poporul, nu se fac de pomană, ér' Onul era om scump şi se gândia: de ce sĕ cheltuesc? da de nu l'or lua! Ba după ce vĕḍù, că Pavel e orb de dragoste pentru Susana, se gândia, că ar fi chiar bine de l-ar lua Neamţul la regulă, dór' va uita pe sĕrântóca aceea, că ori cum, bine că-i frumoasă şi harnică, da-i fata nimĕnui, nimeni nu scie de unde e şi cine i-a fost tată? Ér' el e dintre oameni!

Aşa trecù ḍi după ḍi, lăcrămăţii nu făcù, ér când colo — pe Pavel îl iau cătană. Acum se puse pe gânduri badea Onu, dar' era târḍiu, că pe Pavel îl duseră frumuşel la regiment, de unde scia, că doi-sprezece ani nu scapă, ba de-a fi o bătaie, lesne se póte întêmpla sĕ nu-şi mai vadă satul. Înainte de plecare însĕ, îi spuse Susana aşa: »Nu te teme Pavele, că tu mult nu-i câtuni; mĕ pun cu mama şi facem mătănii pe o cupă de grâu pentru tine, ca se te scape Dumneḍeu de urgisita cea de cătunie«. Ér' Pavel ḍise aşa: »Susănică dragă, dacă faceţi voi ceva, ca se scap din cătăniă, atunci se scii, că de bună sémă, cum ajung acasă, ne luăm; aşa sĕ-mi ajute Dumneḍeu!«

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Și Pavel s'a dus cătană, ér badea Onu cu lelea Mărina, cu muierea lui, rĕmaseră fără fecior, fără ajutor. Susana și mă-sa, Sânzâiana, rĕmaseră mai întristate, dér cu nădejdea, că în scurtă vreme l'or putè scóte. Pusu-s'a badea Onu și a vêndut doi boi și s'a dus cu banii la oraș, înfundând pe cei corporali și sergenți cu bani și beutură, dér aceia ce puteau face? Atâta că lui Pavel îi da pace, nu-l mai puneau la tot lucrul; unde puteau îl cruțau, dér sĕ-l lase acasă nu sta în puterea lor. Lelea Sânzâiana însĕ cu Susana ei nu se mai arătau prin sat; cine le călca casa, le afla tot făcênd mătănii, pe tot firul de grâu câte-o mătanie și tot dicênd rugăciunile. De tómna pănă lângă Pasci tot făcură la mătănii, ér când fù cupa de grâu tótă muiată dintr'o ólă într'altă, cum făcuse mătănii pe tot firul de grâu, atunci le erau genunchii și nodurile degetelor tóte carne viiă, dér și vestea vení în sat, că Pavelu Onului vine dela óste.

Și nu era glumă ceea-ce se audia. În Joia Pascilor sosí Pavelu Onului acasă și spuse că-i sloboḍit de tot, fiind-că dela Bobotéză tot în spital a stat cu un picior și acum l'au trimis acasă sĕ se vindece, că doftorii cei cătunești nu-l pot vindeca. Bucuria lui badea Onu fù mare că-i sosesce feciorul chiar pe la vremea cea mai potrivită, când e de eșit cu plugul. Bucuria lelii Mărina încă era mare, că a scăpat puiul mamii atât de ușor; dér mai tare se bucura Susana cu măsa, că nu le-au fost mătaniile de geaba, că a sosit Pavel sĕ mai aibă și ea ḍile bune, de veseliă, că destul au ajunat și s'a rugat până a fost el dus. Dér lucrul naibii! Pavel, cel ce sosise nu mai era cel ce se dasese, nu mai ținea așa mult la Susana, nu mai credea că mătăniiile și rugăciunile ei l'au adus, ci credea ceea ce-i spusese corporalul, că adecă el a făcut de l'au sloboḍit, el a pus vorbă la doftori și l'a domnul căpitan; de astă părere era și badea Onul, care numai nu-și smulgea unghiile, că a vêndut o părechiă de boi și toți banii i-a prăpădit în oraș cu șargele, de și-a scăpat feciorul din cătane. Satul tot scia, că Susana cu mă-sa au făcut mătănii pe o cupă de grâu ca sĕ scape pe Pavel de cătane, dér și aceea scia, că Onul tot din

acea pricină a vêndut o părechiă de boi de cei scumpi. Acum badea Onul, ca om sgârcit și rĕu de pagubă ce era, tot cu cei doi boi visa. Ér în sĕrbătorile Pascilor spuse oarzin lui Pavel: mĕ copile, de cătane te-am scăpat cu mare nĕcas, dér doi boi s'au dus ca sĕ te pot scăpa; acum după ce ti-i întrăma, vedi de te însóră, nu-mi pasă pe cine-'i lua, dér baremi doi boi în locul celor ce i-am vêndut sĕ-mi aducă, că-i greu numai cu 4 boi la ogor, în șésă merge mai bine și mai cu spor, dér acum noi n'avem decât patru.

— Dar' ce o sĕ dică Susana, și »mă-sa?« întrebă lelea Mărină.

— »Aceea-i treaba lor, ce-or dice, ele nu-s de casa noastră, că nici le scie nime de unde-s, nici cine-s? Cea bătrână-i o vrăjitóre hameșă, ce trăește din minciuni, ér cea tinĕră-i o javră, ce s'ar pune cu puterea 'n binele meu; de-ar avea baremi doi boi, n'aș mai dice ba, dér așa — nu se póte, și pace și sănĕtate.

Pavel asculta. Vorbele tătâne-seu i-se părĕu tare vorbe cu minte, că Pavel era în multe forme ca tăiat din tatăl-seu, mai cu sémă când era vorba de avere, dicea ca și tată-so: »Ce-i al meu, e al meu, ce-i al altuia încă sĕ fie al meu!« Rĕu îi părea că Susana nu are baremi doi boi, sĕ o pótă lua, că ori-cum, da-i era dragă, ba-'i era dragă ca sufletul și-l durea inima când își aducea aminte cât de drag îi era și ei de el. Dér' tată-so nu-i da douĕ cu douĕ: Sĕ căutăm o fată de starea nóstră, care sĕ știe prețuí averea, că Susana nu-i de noi, e calică, adusă de apă, măsa-i o strigóie și apoi credi că Susana de dragul tĕu a venit la noi? Nu, ea a venit sĕ capete plată pentru lucru și mâncare 'n gură, că acasă i-se lungeau urechile de fóme. De dragul tĕu nici un vas la măta n'a spălat; Susanii îi tot un drac, lucră la mine ori la altul, numai plată sĕ capete; apoi cât e diulica de mare nu-i stă gura 'n loc, tot horesce ca o nebună. Am audit'o horind câte 'n lume și 'n sóre; ba mĕ chiar batjocorea în hore, nu știu cum foc s'o ardă dicea la secere, că:

Tine Dómne diua lungă
La gazda nost să-i ajungă!

Cu aceea hore numai bătea șaua, unde diceam că sĕ se pórte secerătórele, ca minteni e séră. Nu-i vorbă, i-ar

plăcea binele nostru, casa nóstră, și de dragul lor ḍice că te place; dar' se fi un calic ca ea, nici nu s'ar uita la tine. Dar' Dnmneḍeu așa a lăsat: Bogați cu bogați, calici cu calici! Tu-ți caută una de seama ta, cum e Ana contrașului, Floarea primarului, Todosia curatorului, ori altă fată, pe cine-ț vrea, numai ea una nu, că nu-i de noi, nu-i din neam și n'are numai ce-i pe ea; și-a afla și ea un venit pe apă ca și ea!«

Așa povățuia bocotanul Onul pe Pavelul lui, ér' Pavel își gândia: Bine ḍice tata!

A doua ḍi de Pasci era horă mare înaintea bisericii. Tot satul era adunat acolo, tinerii jucau, băeții ciocneau ouĕ, ér' bĕtrânii și cei însurați se uitau la joc. Pavel încă se trase până acolo, dar nu întrà în joc, îl durea piciorul. Se așeḍà pe un bolovan mare și se uita la joc. Susana încă era acolo, se puse lângă el și povestì cu el, dar' nu mult, că un flăcău o chemà la joc Ea vrù sĕ se retragă, dar' Pavel îi ḍise: mergi și jócă, că amêndoi cine scie când vom juca. Ea întrà cu ficiorul acela în joc, ér' Pavel se luà încetișor și merse ață acasă. Îi părea bine, că ea jócă cu alții ca sĕ aibă podoimă cu ce sĕ se despartă de ea. Susana îl vĕḍu mergênd dela horă și ca un șerpe-i trecù prin sîn, dér ér se gândì: »îl dóre rĕu piciorul«!

După ce încetà jocul, Susana încă merse ață acasă. Ușa o aflà închisă, că măsa încă era dusă prin sat. Se puse deci pe prismă și plânse și plânse, nici ea nu mai scia de ce plânge: de ce a făcut atâtea mătănii înzadar? Că ce-i bolnav Pavel? Ori că presimția ceva mai rĕu pentru dînsa? Așa o aflà măsa plângând și începu la ea: Dar' cei cu tine fată? De ce plângi? Nu te supĕra nimic, că Pavel are léc, s'a vindeca, și de-i scrisă se fiă al tĕu, al tĕu va fi; de unde nu, chiar de te-ai bate cu capul de părețì, tot nu-i al tĕu. Omul socotesce, dar' Dumneḍeu rênduesce. Apoi, am cam auḍit, că de când a venit din cătane, tată-s'o îl desmântă de casa nóstră, dar' sĕ se facă cenușă, el tot o sĕ vină la noi, de nu de alta, batĕr sĕ-l vindec la picior, că léc nu are numai în buruenile, care le sciu eu. De-oiu vedea, că-i sburdă mintea în alte părți, atunci vai și amar de ciolanele lui.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Pavel o ducea rĕu cu piciorul lui, de abia-l putea pune-n pământ, tot era spart — fie mĕsura pe lemne, şi numai dacă-l înfăşa cum înfăşii copíii, putea umbla cu el. Altcum la faţă era rumĕn şi frumos de nime n'ar fi dis, că-i bolnav, că dela *inimă* ar fi tot mâncat şi mânca, că avea de unde. Dar' ce se facă, sĕ-i trécă? Doftorii ce-i mari cătunesci nu l-au putut scăpa, atunci ce doftor se mai întrebăm, ḑicea badea Onu, care se temea de cheltuele. »De nu alta, mi-or mânca şi doftorii doi boi şi tot boleac a fi. Mai bine, tu muere, mergi pe la cele babe, dar' de i-or afla léc?«

— »D'apoi la ce babe; că ací în aretul nostru cea mai sciută îi baba Sânzâiana, dar' ea...«

— »Ea l'a tămăduí, numai îi du o legătură de făină de grâu şi o strugea de slănină, că n'are ce băga în gură, sciu că n'a băga buruene de cele din Ḑiua crucii!«

— »D'apoi dacă ḑici, ducem'oiu, dar' pare că mi-e óre cum-va se-i calc casa, dacă nu l'aşi pe Pavel sĕ-i iee fata«.

— «Dacă-ḑi cum sĕ nu-ţi fie óre cum-va?! Nu-i poftesci în cinste, îi duci ce scii că n'are şi ea ţi-a da o mână de buruiene, atâta-i tot lucrul«.

Aşa se înţelesese badea Onul cu lelea Mărină, ér' Pavel asculta şi ofta. Prin mintea lui umbla feluri de feluri de gânduri. Óre nu-i făcătură pe capul meu, ţipată de baba, că ce i-am lăsat fata? Că drept, că io nu i-am spus că o las, dar' baba aia scie şi gândul ómenilor; nu cred că nu scie ea ce am vorbit cu tata. Dar' de cumva, în loc sĕ-mi dee buruiene prielnice, mi-a da buruiene sĕ mĕ omóre? Tot cu de aceste îşi bătea bietul Pavel capul, apoi îi mai era şi dragă fata şi se şi temea de blăstămul ei şi de fermecele mâne-sa, dar' la fata contraşului încă-i sta gândul, că contraşul avea 6 boi ca 6 lei, ér' Ana când scia, că o aude Pavel îi cânta se se nădăiască:

Bădiţă cu buze moi
Fă-te negustor de boi
Şi vină de mas la noi,
C'are tata şese boi
Şi din şese vinde doi;
Doi îi vinde, doi opresce
Doi mi-i dă mie de ḑestre

Er' Pavel, când audia cânteca, gândia: ḍĕu, sĕ-mi dee boii cei din tânjală sĕ-i pun în frunte la ai nostrii, n'ar fi nime 'n sat cu 6 boi ca mine. Apoi sta cu gândul la boii contrașului și la oile lui și fiindu-i capul plin tot de boi și de oi, nu mai încăpea în el și Susana lelii Sânzâiana, cu atât mai vîrtos că și Ana contrașului era frumósă destul și cât nu era — se făcea, că dóră spune cântarea:

Rumenéla din potică
Face pe lelea voinică!

A treia ḍi de Pasci, des de diminéță, se duse lelea Mărină la baba Sânzâiana, încărcată ca de acasă, cu dóuă corfe mari, în care avea: óle cu lapte dulce, tăniere cu brânḍă, legături de făină și de grâu și de mălaiu, apoi óuĕ, unt, slănină și chiar un picioruț de miel. Când întrà în casa cea de sub biserică a babii, era cât p'ací sĕ uite că-i de ḍis: Christos a înviat, atâta se minună de rînduéla ce aflà acolo. Că era un pat ascernut până 'n pod de sus, tot cu perini de bumbac cusute 'n cruciță, cum numai Susana scia cóse p'acele vremi, apoi ștergare pe la icóne, tóte țĕsute în forme și 'n pana bradului, apoi icóne, vase tóte sclipiau ca argintul de spălate ce erau, ér' pareții erau albi de puteai scrie pe ei.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Lelea Mărină nu fusese dóră nici odată în casa babii, de aceea sta mirată, când o vedea atât de împodobită, mult mai împodobită, decât a ei, că era muere de gazdă și din gazde. Cu o aruncătură de ochi vĕḍù lelea Mărină tot ce era de vĕḍut, apoi închiḍênd ușa ḍise: »Christos a înviat! Și sfintele sĕrbători sĕ fie de folos la tótă lumea și nóuă!«

— »Adevĕrat c'a înviat! Dumneḍeu te audă! Treci și șeḍi! Óre în ce se însemn, că vii și d-ta odată la noi?«

— »Șadă binele și sănĕtatea! Eat' ací ți-am adus câte ceva, fi bună și pune bine, ce ni-a ajutat Dumneḍeu de ți-am putut aduce. Da Susana unde-i?«

— »S'o dus după apă la ciurgău, dar' nu sciu ce biată-i e, că tótă noptița n'a durmit; se văieta de durere de cap«.

— »D'apoi rĕul lesne vine, dar' anevoie se duce. Dóră așa pățim și noi cu Pavelul nostru; de când l'o dus în

focuita ai de cătunie, ce i-s'a iscat la un picior, ce nu, destul că tot i-o spart. De aceea am venit dóră-i sci ceva léc pentru bietul fecior, că dumniata la multă lume ai ajutat«.

— «D'apoi lécul e la Dumnedeu sfântul. El, drăgutul de El, dă bólele și Sfinția sa le și ia, când se milostivesce. Drept și mai drept, că Dumnedeu a pus putere de vindecare în buruene pentru tóte bólele, numai nu le scie nimeni pe tóte, vai de noi și de sufletul nostru, că suntem pĕcătoși. Dar' de n'am fi așa rĕi cum suntem, am afla léc la tótă bóla, că tótă bóla are léc. La Pavel, lele Mărină, numai pe nimerite nu-i pot da léc, trebue se-i vĕd buba, și voiu cerca, i-oiu descânta, i-oiu căuta buruiene, că Dómne! Ce n'aș face eu tocmai pentru el, care s'a avut ca un frate, cu copila nóstră?!«

— »D'apoiu îi face bine și-i vení până la noi, când îi gândí că-i bine«.

— »M'oiu duce în de séră, că adi e Marți, și Marți séra-i chiar bine. Dar' deocamdată nu-i dați vin nici vinars se bea și mâncări dați-i tot cam dulci, nimic cu oțet«.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Într'aceste sosí și Susana acasă cu 2 urcióre pline de apă rece dela ciurgău. Când vĕdù pe lelea Mărină la ei, făcù nisce ochi mari, se întrebà singură pe sine, că óre de ce a venit? Dar' lelea Mărină o luà peste picior: »Nó vedi, draga lelii, că și eu vin odată la voi! Tot dicéi, că eu nu abat nici când pe la voi, étă amu-s ací. Dar' ce-ți-e? Că mi-a spus măta, că ești betégă?«

— »Mĕ dóre capul, lele Mărină, de gândesci că-i spart«.

— »Te-o fi deochiat cineva eri la joc; nu i-ai stîns cărbuni, lele Sânzâiană?«

— »M'o fi deochiat turnul bisericii«, dise Susana rîdînd, și eșí afară, după cum era deprinsă se facă totdéuna, când avea mamă-sa de dat vr'un sfat la cele muieri.

Dar' nu mult stătù lelea Mărină, ci își luà corfele cele golite, își luà rĕmas bun și se duse acasă, mirându-se de rênduélă cea bună ce o află la baba Sânziana. Se vede, că are fată mare, își gândí ea.

— »Nu ți-am spus Susană«, dise baba cătră fată, după ce rĕmaseră singure, »nu ți-am spus, că ori ce vor face,

trebue să ne caute, de nu de alt-ceva, baremi se-i vindec bolécul? Lasă numai, vědu-te șperlă de bocotan, se te věd!«

Colo 'n deséră baba Sânzâiana merse încet tot pe lângă garduri, cum îi era datina, până acasă la bocotanul Onu. Acolo își vědù de lucru, daslegà piciorul lui Pavel, îl căutà, îi descântà, îi dădù feluri și feluri de buruene, cu care să se lege, unele fierte în lapte, altele așa uscate cum erau. Tot așa făcù și diminéța și tot mereu vre-o dóuě săptěmâni de-a rîndul. Și nici odată nu pleca baba cu mâna gólă dela lelea Mărină, totdéuna o încărca cu ce avea mai bun la casă. Dér' minunea minunilor, nici luį Pavel nu-i era mai bine, nici nu întreba care-va, nici el, nici mă-sa, nici tasă-s'o, că ce mai face biata Susana. Din asta pricină, baba da leacurile după cum scia ea, tot unul să ajute și dóuě să strice.

Bocotanul era îngrijat, lelea Mărină era îngrijată, ér' Pavel se gândia singur: óre de-aș prinde a vorbí cu baba de Susana, da de mi-ar afla mai îngrabă leacul. Deci odată, când era numai el cu baba în casă o întrebà: »Lele Sânziană, ce mai face Susana?«

BCU Cluj / Central University Library Cluj

»Face bine, dragul lelii, că-i sănětósă, tótă ḑiua adună buruene pentru piciorul těu și séra tot face mătănii să te scóle Dumneḑeu. O lécă-i cam scârbită, cum de tată-t'o n'o mai chiamă la lucru, ca în anii trecuți, cum de nu-i mai dă prilegiu să se abată p'aici, se te vadă«

Pavel oftà. Își aduse aminte de dragostea cea dintâia, ce o avuse el cu Susana; că dóră ḑice și cântecul:

Mândra mea cea de demult
Pus'am gând se te zěuit
Că.
Nici o pómă nu-i dulcie
Ca strugurașul din vie
Și dragostea cea dintâie!

Baba pricepù oftatul lui Pavel; scia că el bucuros ar mai sta de vorbă cu Susana, de nu l'ar oprí tată-s'o. Dar' de ce era baba Sânzâiana babă meșteră, décă n'ar fi fost ea în stare s'aducă pe Pavel până la ei? Scia ea ce se facă!

Odată, într'o diminéță, când merse se lecuéscă pe Pavel, prinse a se văeta: »Vai, puiul mătușii, așa-s de betégă, de

pentru alt om n'aș fi eșit din casă. Mĕ tem c'oiu cădé la pat, că-'s bĕtrână, fătul meu, m'ajung slăbiciunile bĕtrâneților. Acum te leg cum se cade, dér' de-i vedé, că colea pe la ojină io nu viu aici, atunci tragete tu cum vei puté până la noi, că nu-i peste lume, ți-a prinde și bine o lécă de mișcare, sĕ nu se înțepenéscă vinele«.

— »Voiu merge lele Sânzâiană«. Și de-odată cu séra merse Pavel schiopătând pân' la lelea Sânzâiana. Aceea era la pat — »Drăguț Dómne« — gemea de betégă, dar' nu-i era nimic. Și se sculă ea încetinel din pat, și-i deslegă piciorul, și-l spălă, și îl legă érăși spunêndu-i: »în ḑece ḑile, după Dumneḑeu, nici urmă de bubă nu-i mai avé la picior, numai vino în tótă diminéța și-'n tótă séra, de n'oiu puté eu merge, sĕ te lecuesc«.

Apoi Pavel plecà din casa babii, ér' Susana-l petrecù pân'afară, acolo se puseră pe prispă la vorbă și uità Pavel de spusa tătâne-sĕu, prinse în brațe pe Susana și o sĕrutà, și o desmierdà, de gândeai că dragostea din șepte sate tótă-i acólea. Ér' ea nu se ferea, dér' deodată începù a plânge: »lasă-mĕ Pavele, că în zădar mĕ săruți, că sciu eu bine pe unde-ți sburdă mintea. Lasă-mĕ în amarul meu, mai bine nu ne cunosceam. Te-am iubit și te iubesc cum altă fată n'a mai iubit de când lumea și pământul, dér' ce-s de vină décă-s sĕracă? La noi se potrivesce ḑisa cântecului:

Nu vení bade la noi
Că mama nu ți-a da boi,
Dar' te du la cea găzdacă
Că ți-a da doi boi și-o vacă
Și locul de peste apă;

Dar' se scii Pavele că:

Locul apa l'a mâna,
Boi cânii i-or mânca
Tu cu hîda-i rĕmânea!

»Dar' nu vorbí așa, Susană, cine ți-a spus una ca asta? Nu veḑi ce trag eu cu piciorul ĕsta? Mie nu-mi sburdă mintea după însurat; las sĕ mĕ vindec cum se cade, spune la lelea Sânzâiana sĕ facă leacurile, cum știe mai bine, că îndată ce mĕ vindec, te iau«.

Și ér' o drăgostí și ér' o sărutà de gândéi că s'o omóre cu dragostea. Ar fi stat mai mult décă baba din casă n'ar fi strigat! »Susană, Susană, hai dă-mi o lécă de apă«.

Pavel pe cale tot buzele Susanei le simția pe ale sale, gândul lui numai la ea era, de abia ascepta sĕ treacă nóptea, sĕ vină diminéța, sĕ meargă la babă sĕ-l lege.

— »Cam mult ai ședut la baba«, dise tată-s'o după ce ajunse acasă, »paremi-se, că mai mult ai stat cu strigóia cea tinĕră, decât cu cea bĕtrână. Dar' sĕ știi Pavele, că ce ți-am spus odată, eu de aceea mĕ țin. Sĕ te vĕd vindecat și sĕ te însor cum știu eu, sĕ-mi vină în ogradă boii ceia, ce i-am mâncat cu șargele, până te-am scos din cătane.

Pavel nu dise nimic.

Acum era între ciocan și ileu; Susana-i era dragă, de măsa se și temea, dar' nu avea boi, ca sĕ aducă la tată-s'o în locul celor ce ia cheltuit cu scosul din cătane. Sĕ nu mai meargă la ea — nu putea, că atunci cine sĕ-l lecuiască? De merge, nu se póte scăpa sĕ nu se uite la Susana, ér' de o vedea, îl apuca frigurile de n'o putea săruta baremi odată. Tótă nóptea îl frămêntară gânduri de aceste.

A doua di tată-s'o merse des de diminéță la câmp, ér' măsa-l petrecù pe Pavel până la baba Sânzâiana, că și așa mai avea sĕ-i aducă câte ceva, o leacă de urdă, o ștergură cu făină, o cupșóră de lapte, vedi, cum duc bogații la săraci, când au lipsă ne încunjurată de ei. Până însĕ a nu pleca de acasă îi spuse Pavel așa: »Mamă, eu nu sciu ce sĕ dic de piciorul ĕsta al meu: doftorii nu-l sciu vindeca, ér' baba Sânzâiana mĕ tem că nu vrea sĕ-l vindece, de o parte ca sĕ capete tot mereu câte ceva dela noi, de altă parte că .... vedi d-ta«.

»Ei, pentru-că tată-to nu te lasă sĕ-'i iei fata. Dar', ce sĕ dicem, nici nu-i de noi; nu-i bag nici o vină: îi harnică și frumósă, dar' nu-i din ómeni, e fata nimĕrui, fata unei strigóie bĕtrâne. Ne-ar rîde împrejurimea sĕ audă, că ne am încuscrit cu strigóia acea bĕtrână. Fără, pentru aceea te póte vindeca, că n'om lăsa-o numa'așa, am vorbit cu tatăt-o și 'i-om da o vițea numai sĕ te vindece, sĕ se apuce și ea la ceva zestre pe seama Susanei».

Când întrară la babă în bordeiu ea era pe pat, ér' Susana era la foc, făcea ceva de mâncare. Îi dădù lelea Marină cele aduse și se depărtă după ce vorbì o lécă cu baba și cu fata ei și după-ce rugà pe babă sĕ facă cum știe ea mai bine, și sĕ-i vindece ficiorul, că și ei vor cunósce-o. Când plecà o petrecù Susana pân' afară și acolea o întrebă lelea Marină; »Ce mai ḍice măta, Susană, trece curênd la Pavel?«

— »I-a trece lele Marină, peste vre-o ḍece ḍile, așa ḍice mama, că bubele au prins a albì și-l tot mănâncă pe lengă ele, semn că se vindecă«.

— »D'apoi de ar da Dumneḍeu sĕ 'i trécă sĕ pótă muncí, că tare ne rĕmâne lucrul îndĕrĕt, că badet'o nu mai învinge pe tot locul. Dar' tu ce mai faci?«

— »Eu grijesc de mămuca și adun buruene pentru Pavel, după cum mĕ povățuește ea; altcum sûnt sănĕtósă«.

— »D'apoi bine că ești sănĕtoasă, draga lelii. Dar' eu stau prea mult, că am de făcut mâncare la lucrători. Sănĕtate bună!«

BCU Cluj / Central University Library Cluj

— »Dumneḍeu îți dee bine și sănĕtate!«

Lelea Mărină plecà gândind: Nici nu-i modru sĕ nu-i fie dragă la Pavel, că-i și frumósă, bat'o pustia de fată!

Susana o petrecù din ochi gândind: Bine că te duci, se mai vĕḍ ce ḍice Pavel. Paremi-se însĕ, că din făgădașul lui nimic s'a alege, dar' atunci va fi rĕu, rĕu de tot va fi, că aprind casa pe el, satul întreg îl aprind!

Trecù ḍi după ḍi și Pavel din ḍi în ḍi se făcea tot mai bine și mai bine, până în urmă, colo pe la Sântă Mărie nu mai schiopăta de loc, ranele 'i se vindecară de numai puțină urmă roșie mai rĕmase; dureri nu mai simția. Păn' atunci în tótă ḍiua mergea de dóuĕ ori la baba Sânzâiana, că ea sta tot acasă, ḍicea că-i bolnavă, nu póte umbla pe la betegi, și în totdéuna când mergea dela babă, drăgostia și sĕruta pe Susana cea frumósă și tot mereu îi făgăduia, că numai sĕ se vindece, la tómnă se însóră și o ia.

Era déră cam pe la Sântă Mărie când era vindecat deplin. Atunci îi spuse baba așa: »Alte leacuri nu mai pune, fără, pănă va perí și roșața aceea unde au fost ranele, nu lucra tare se te obosesci, ori se asuḍi, că se pot isca

éră bubele, și se pot bobotí, nici nu te sdrobí tare cu jocul, că, de ți s'or isca bubele de nou, mai cu greu s'or vindeca«.

Plătí bocotanul bine pe babă, datui-au doi saci plini plinuți cu grâu și unul cu mălaiu, trimisu-i-a un car de lemne, apoi caș și câte și mai câte. Dar' baba, când vĕdù atâtea daruri dela bocotanul cel sgârcit, sciù numai decât, că acele nu-s a bună; scia că prin acele-i plătește ostenéla omenesce și-i dă se înțelégă, că de ací încolo nimic nu mai au la olaltă. Se nădăí și Susana, de ce le trimite badea Onul atâtea daruri: ca se-și pună pofta 'n cuiu după Pavel. — Așa și fù. Din minuta aceea Pavel nu le mai călca casa. La joc juca pe alte fete bogate, ér' pe Susana se făcea a nici nu o vedea. Din asta pricină Susana nici nu mai mergea la joc, ci ședea acasă și cocea în ea o mânie mare, mânie nespusă.

După culesul viilor numai audí pe popa vestind în biserică: »Păsesc la taina sfintei căsĕtorii și se vestesc întâia óră: Pavel Cătăramă a lui Onu lui Afrim cu Firuța lui Ión Tăpălagă, amêndoi de ací din sat. Cine scie ceva piedecă între ei, s'aducă înainte la maica biserica«. Toți ómenii din biserică rĕspunseră: »Dumnedeu le ajute, se fie într'un ceas bun și cu noroc!«

Susana era la biserică și, când audí vestirea, se făcú albă ca părețele, era cât p'ací se cadă de pe picióre. Dar' se întărí în fire și-și gândí: Voiu vedé eu ce s'a alege din nunta lor! Apoi eșí din biserică și merse ață acasă, colo în căsuța cea de sub biserică. Și cum întrà în lăuntru prinse a cânta cât o lua gura:

Mințișí bade, mințișí câne
Că n'ai om drag ca pe mine;
Pe mine m'ai celuit,
Cu alta te ai credințit,
Dară de-a vrea Precesta
Cu ea nu ti-i cununa!

Și: Bată-te bade sfinții
Pe pétra bisericii,
M'ai învĕțat a iubí
Și amu mĕ lași a dorí....

Și: Bade pentru dumniata
Mĕ topesc ca cânepa;

Bade, de dorutul tĕu,
Mĕ topesc ca inu-'n tĕu!
Năfrămută cu trei pui,
Fireai, bade, al dracului,
Ce ḍici astădi, mâne nu-i!
Cât o fost bade vara
Tot așa ți-o mers gura,
Că la tómnă mii lua;
Ér' când fù colea tómna
Dat-ai mâna cu alta.

Ómenii, eșind dela biserică o auḍiau cântând, dar' treceau p'acolo glumind, ca cei nepăsători; muerile eșind din biserică, o auḍiau și ele, și mergeau lin și chitilin ascultând bine se auḍă tótă vorba cântecului, se aibă ce povestí acasă. Peste un ceas satul era plin, că Pavelu Onului s'a credințit cu Firuța lui Ión Tăpălagă, ér' că Susana babii Sânzâiana s'a lăudat în hore (cantecă) că: »Déră de-a vrea Precesta, cu ea nu s'a cununa«. Apoi mai adăogeau câte ceva și dela ele, și numai de ea vorbiau. Unele ḍiceau: »Mai bine ar face Pavel se iee pe Susana, că ea cu mătăniile ei l'a adus din cătane, măsa l'a făcut om din schilav ce fusese, și-i fată harnică și frumósă, mai harnică și mai frumósă decât Firuța lui Tăpălagă, care în adevĕr e o tăpălăgósă, gândesci că-i o rață«.

Altele își dau cu socotélă altmintrelea, ele ḍicéu așa: »Dumneḍeu a rénduit bogat cu bogat, calic cu calic; tata lui Pavel nu se putea încuscri au șolomănărița cea sărăntócă că l-ar fi rîs și cânii«.

Dar' câte un vîj bĕtrân, când auḍia sfatul boreselor și al babelor, le spunea numai două trei vorbe: »En' tăceți, borese hĕi! De-i dela Dumneḍeu lucrul acesta ce ei l-au început, s'or lua, de unde nu — încă avem sĕ vedem minuni și comedii din lucrul acesta. Bogat — nebogat, nu stă frumos sĕ amăgéscă și sĕ ademenéscă p'o biată fată săracă și bolundă, nu-i stă bine sĕ-i umplă capul de greluși și de gărgăuni și apoi s'o părăséscă, ca p'o haină stricată».

Acasă află Susana pe măsa făcênd de prânḍ. Aceea cum o auḍí horind se nădăí unde bat horile ei, dar' o lăsà sĕ și le gate. Dar' după ce și le gătà, începù baba: »Tu,

draga mamii, ce ești nĕcăjită? Pe cine au vestit în biserică? Dóră pe Pavel cu Firuța lui Ioan Tăpălagă?«

— »Pe ei, mamă, pe ei i-a vestit popa, n'ar ajunge séra din ia-séră!«

— »Nu fi supĕrată draga mamii, că dela vestiri pân' la cununie încă-i o hore bună. Sûnt trei sĕptĕmâni, scumpa mami, și în trei sĕptĕmâni, dómne multe se mai pot schimba. Tu Susană, într'o sĕptĕmână numai, ḑice diacul din căzanie, auḑi, numai într'o singură sĕptĕmână, ḑice că a făcut D-ḑeu tótă lumea: auḑi draga mamii, tótă lumea într'o sĕptĕmână ba numa 'n șése ḑile, că a șeptea ḑi a odihnit: d'apoi în 3 sĕptĕmâni, câte nu se mai pot face și desface? Hei, draga mamii, până peste 3 sĕptămâni póte sĕ fie ori Pavel ori Fira, ori că ei amêndoi sub glie, atunci sănĕtate bună cununie!«

— »Că mai bine eu sub glie, mamă, decât sĕ vĕd cu ochii mei cum îi cunună popa; mai bine, mamă, aprind biserica pe ei, de s'a duce minune în tótă lumea! Apoi nu mi-ar fi ciudă mamă, decă m'ar lăsa pentru o fată mai ca ómenii, dar' pentru tăpălaga aceea, mamă — numai că ce are boi.. îmi vine s'o sugrum unde oiu întêlni-o, ori sĕ merg sĕ aprind casa pe ea, sĕ ardă cu tot binele lor, mâncași-ar boii îmbuțiți cu némul, sĕ și-i mânânce.

— »Dar' taci draga mamii, nu mai vorbì așa, că va fi cum va vrea Dumneḑeu, nu cum voiu voì eu, ori tu, ori altul«.

A doua ḑi, des de diminéță, pe nemâncate, se luà baba Sânzâiana și se duse de acasă. — »Rĕmâi și ai grije de casă« ḑise cătră Susana, »eu merg o leacă 'n sat, póte nu m'oiu abate până cătr'amédi. Tu fă-ți de mâncare și-mi lasă și mie o lecuță«. Și se duse ață la bocotanul, la Onul Cătărămă. Și nimerí bine, că toți căsenii bocotanului erau acasă. Deci îșì ḑise baba: în bun ceas am plecat de acasă, o sĕ rupem ori în sus, ori în jos. »Bună diminéța!« ḑise ea întrând în casa bocotanului.

— »Sĕ-ți dee D-ḑeu bine« — rĕspunse lelea Marină, »treci și șeḑi lele Sânzâiană«.

Bocotanul nu ḑise nici albă nici négră, cătră baba, ci un fior rece-i trecù prin tot trupul, când o vĕḑù întrând:

Pavel încă nu ḍise nimic, el rĕmase ca pironit pe scaun, unde-l aflase baba.

— «Ṣéḍă binele ṣi sănĕtatea«, a rĕspuns baba, »că n'am venit sĕ ṣed, fără — nó — o lécă tot sĕ ṣed, sĕ vĕ ṣadă norocul«. »Dar' ce mai faceţi? Cum te mai simţi la picior, Pavele, nu s'a obrintit cumva cum ai jucat la credinţă?«

— »Nu, lele Sânzâiană«, rĕspunse lelea Marină, »nu-l mai dóre. D-ḍeu sĕ-ţi dee bine ṣi sănĕtate, că bine l-ai lecuit«.

— »D'apoi bine, că nu-l mai dóre«, ḍise baba, »bine că 'i-a trecut, că era pagubă, fecior tinĕr ṣi frumos sĕ se stîngă dintr'un picior.... Ṣi ḍi, aţi credinţit cu Firuţa lui Ión Tăpălagă? Hm! se vĕ dee Dumneḍeu noroc, dar' eu ca o babă amărîtă, din mintea mea cea próstă aṣa ḍic, că din nunta aceea nimic s'a alege«.

— »Ba s'a alege« — rĕspunse apĕsat bocotanul Onu, care până într'aceea nu ḍisese nimic, numai strîngea fălcile ṣi-ṣi mușca buzele de nĕcaz, că atât de diminéţă, chiar Luni diminéţă, la începutul sĕptĕmânei, a venit hârca aceea la casa lui, ṣi babele sûnt *mărăsin* rĕu la casă, dacă-ţi întră ele mai întâiu, Luni diminéţa.

— »Ba s'a alege!« mai repetă el odată, »ṣi chiar de nu s'ar alege, tot nu m'oiu încuscri cu o bosorcanie ca tine ṣi n'oiu aduce 'n casă de noră o javră cu fata ta, care sucise capul meleanului!«

— »Nu te cătrăni aṣa tare Onule«, ḍise baba Sânzâiana, »nu te cătrăní aṣa tare, că n'ai de ce; d-ta esci cap de bărbat ṣi ar trebuí sĕ fii mai cu minte decât o biată de babă, cum sunt eu. Eu n'am venit ací sĕ mĕ sfădesc cu d-ta, nici am venit sĕ-ţi cer ceva, că slavă Domnului, nu rîvnesc la bogăţia niměrui; cât ne trebue nouĕ la douĕ guri avem destul, ba încă prea destul. Dar' am venit sĕ vorbesc cu d-ta ṣi cu lelea Marină ṣi cu Pavel, ca ṣi cu niṣte ómeni de cinste ṣi de ómeni, după cum vĕ ţine tot satul că sûnteţi«.

— »Apoi ce vrei dară?« întrebă Onul rĕstit: »ḍi curênd că n'am vreme sĕ stau cu babele în minciuni. Dóră nu ţi-am plătit pân' ce mi-ai lecuit feciorul?«

— »Ba plătit, bunul Dumnedeu sĕ-ți dee bine și sănĕtate, mi-ai plătit omenește; dar' aci-i vorba de altceva, de cinstea fetei mele, de cinstea bordeiului meu, care a călcat-o în picióre ficiorul d-tale și s'a jurat pe câte-s pe lume și pe sub sóre, că a lua pe Susana, vorba cânteculuí:

Cât o fost bade vara
Tot așa ți-o mers gura,
Că la tómnă mi-i lua;
Când o fost colea tómna,
Tu dai mână cu alta...

— »Bine-ii așa Onule? Frumos e așa? Așa vrea Dumnedeu, că feciorii cei bogați se batjocorésc pe fetele cele sĕrace și apoi se le lase de rîs la lume? Spune-mi de ai fi d-ta în locul meu, ce ai face?«

— »Ei!« rĕspunse Onul rĕstit, »ți-am spus, că n'am vreme se stau cu babele 'n minciuni; n'am se mĕ spovedesc. Javra de fată se nu-mi fi ademenit feciorul și pace și sănĕtate! Hai, Pavele la lucru, nu sta gură căscată ascultând nebuniile babii, ér' tu babă te du frumușel acasă și descântă-i Susanii, dór' s'a afla vr'un nebun se o iee și pe ea, că de casa nóstră nu-i!«

— «Mulțămusc d-tale, Onule. Asta-i mulțămita, că ți-am adus feciorul din cătane cu lacrămile nóstre, cu rugăciunile și cu mătăniile nóstre; asta-i mulțamul, că ce l'am vindecat și l'am făcut din schilav om ca ómenii!«

— »De l'ai lecuit — ți-am plătit; de socoti că nu ți-am plătit destul, spune, că am de unde-ți plătí«.

— »Ai, ai, Dumnedeu, sĕ-ți dee bine și sănĕtate. Ține însĕ minte Onule, că Dumnedeu nu bate cu bâta pe cei ce-și calcă jurămêntul, pe cei ce batjocoresc pe cei sĕraci«.

Baba eși oftând, ér' Onul cu ai lui rĕmaseră cătrăniți. Nici unul nu dise nimic ci-și căutară de lucru, cuprinși fiind de feluri și feluri de gânduri. Lelea Mărină tótă era rece, că baba va face farmece și te miri ce 'i va ajunge; badea Onul înjura în gândul lui pe baba, care-i amăresce dilele cu vorbele și cu amenințările ei; Pavel sta la îndoélă: se facă nuntă cu fata lui Ión Tăpălagă ori se strice și se iee pe Susana? Averea lui Tăpălagă-i plăcea, că dóră era

feciorul tătânesĕu, dar' ochii Susanei îi plăcea și mai mult, ér' de farmecele babei se temea mai rĕu decât de foc.

Baba se duse dela Onul ață la popa, pe care-l află în pórtă:

— »Bună diminéța, părinte!« Și-i săruta mâna.

— »Dumnedeu te blagoslovéscă, babă, da ce mai faci, ce veste ne aduci?«

— »Mulțumesc d-tale, părinte, tot am face, ca bĕtrânii, dar' vedi d-ta, nĕcasuri vin și trec și peste gazde, dar' peste nesce biete muieri sĕrace cum n'or trece? N'ar puté părintele ostení până 'n casă, am se mĕ jeluesc de ceva«.

— »Ba bucuros, babă«.

Și întrară amêndoi în casă, unde baba începù: »Uite, de ce am venit la d-ta, cinstite părinte, se faci bine sĕ nu cununi pe Pavelu Onului cu fata lui Ión Tăpălagă, că el s'ar cădé se iee pe Susana mea, că vedi d-ta, ia făgăduit că o va lua și amu o lasă de ruşine la sat«.

— »Așa ar fi se fiă, babă, dar' una ca aceea nu se póte, că vedi d-ta, Onu-i gazdă mare, n'are numai pe Pavel, e în stare se pórte cu tine pâră păn' la vlădicie și tot nu s'a încuscri cu tine. Fără eu dator sunt se cerc, dar' rĕu mĕ tem că 'nzadar mi-oiu rĕcí gura«.

— »D'apoi așa e, părinte, dar' uite d-ta, nu-i cu dreptul. Că copila mea ani de dile a fost în brazda lui, pe plată, nu-i vorbă, dar' scii d-ta cum mai plătesc bogații. Apoi, după ce au dus pe Pavel cătană, noi ne-am trudit de l'am scăpat, lacrămile și mătăniile nóstre l'au slobodit din cătane, nu boii lui. După ce a venit acasă boleac, eu l'am vindecat cu ajutorul lui Dumnedeu. Apoi, óre ca se fie bărbat la fata lui Tăpălagă ne-am ostenit noi atâta pentru el? Drept se-ți spun, părinte, de-i cununi, n'o fi bine, că-i pĕcat de mórte..... că fata mea ...

Cu aceste vorbe baba își luă rĕmas bun dela popa, care rĕmase îngândurat, de-órece de farmecele babii Sânzâiana, cine nu se temea? Era colea pe la prândul cel bun când eșia baba Sânsâiana dela popa, că tómna-s dilele numai ceas de scurte, ér' bocotanul Onul ședè într'un capĕt de sat și popa chiar dinsus de sat, lângă biserică. Afară

BCU Cluj / Central University Library Cluj

de aceea ulița era tinósă ér' baba slabă și cătrănită, gândiai că prin pământ umblă de cătrănită ce era.

După-ce se vĕdù în drum îșĭ dise: mai am de mers în douĕ locuri, la Ion Tăpălagă și la Zacheiu Păun, că, ci-că el e nănaș la Pavelu Onului. Mergênd așa pe drum borcorosind ca babele stă ọdată locului și se socóte: Sĕ merg întâiu la Ion Tăpălagă ori la Zacheiu Păun? O sĕ merg la Zacheiu, că șede mai aprópe de aici, pe Ion Tăpălagă îl las mai în urmă. Așa și făcù. Merse ață la Zacheiu Păun, care încă era unul din fruntașii satului.

— »Bună diminéța sĕ vĕ dee Dumnedeu«, dise baba întrând în casă.

— »Sĕ-ți dee Dumnedeu bine și sănĕtate, babă, treci și ședi«.

— »Șéḍă binele și sănĕtatea«. Da ședi se ne șédă stupii, dise lelea Frăsinica, nevasta lui Zacheiu, care ține în brațe unica lor copilă, pe Elenuța, cea de 2 ani și o juca prin casă.

— »D'apoi o sĕ șed o lécă, sĕ vĕ șadă binele la casă, Da, uite Zacheiu de ce venii la d-ta; am înțeles că d-ta esci nănaș la Pavelu Onului«.

— »D'apoi babă, după drept așa s'ar cădé, că eu sĕ-l cunun, că ai nostri au fost cununat pe tatăs'o, pe finu Onu; dar' de ce babă?«

— »D'apoi uite Zacheiu, nu-i cu cale lucru ce face Onul. Că sĕ vedi d-ta: Pavel Onului s'a acățat ca scaiul de óie de fata mea, ba ia făgăduit că o ia, ba una, ba alta, destul că mi-a făcut casa și copila de rușine, și după drept, ar trebuí sĕ se țină de vorbă, sĕ nu mai umble pe la fata lui Tăpălagă, ci sĕ iee pe Susana«.

— »Așa-i, babă, de fost, dar' eu știi d-ta sûnt nănaș, nu am sĕ poruncesc pe cine sĕ iee, decât sĕ-i cunun; apoi ducă el la icóne o négră de țigancă, ori o grofóie, mie-mi e tot una, datorința mea-i sĕ-i port. Fără, eu voiu vorbì, babă, și cu finu Onu și cu finu Pavel, ba și cu badea Ion Tăpălagă voiu vorbi despre lucrul acesta, fi pe pace«.

— »Dumnedeu sĕ-ți dee bine, dragu mătușii, numai pe aceea venii sĕ-ți spun ce cale-i pe vale; amu vedi d-ta și fă ce poți, că și baba: de-a trăí va rĕsplăți, de-a murí — paos ți-a fi. Sĕ rĕmâneți cu bine!«

Acest volum Central University Library Cluj

— »Sănĕtate bună«.

Baba plecà ață spre casa lui Ion Tăpălagă, care era chiar în cela capĕt de sat, în mijlocul unei grădini mari, ocolită cu sălci.

Zacheiu Păun cu Frăsinica lui rĕmase povestind de nĕcasul ce a dat peste capul babii. O căiau pe biata babă, că le prinsese bine în câteva rênduri; numai pe Ilenuța lor o scosese în douĕ rêduri dela mórte, că o deochiésă te miri ce ochi rĕi; apoi o junincă de 3 ani, era căḑută de pe picióre, se mai bătea cu mórtea când a ajuns baba Sânzâiana, și cum i-a descântat, cum i-a trecut și s'a sculat. D'apoi Frăsinica, cât nĕcas avù cu înțĕrcatul Ilenuții și, de nu era baba Sânzâiana de-a îndemână, te miri ce ajungea. Ba și la Zacheiu, când era holteiu 'i se făcuse o uimă subsuóra stângă și vre-o 2 sĕptĕmâni nu putù lucra nimic nici a-și îmbrăcà mâneca cămeșii nu putea, și Dumneḑeu scie cât chin ar mai fi tras, de nu nimeria baba Sânzâiana sĕ-i descânte și sĕ-i facă legături cu sămênță de în fiértă 'n lapte dulce. Deci, baba făcuse mult bine lui Zacheiu și casei sale, de aceea și Zacheiu și Frăsinica lui erau nu sciu cum ca opăriți, când auḑiră rugarea cea jalnică a ei«.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

— »Tu Frăsinică«, — ḑise Zacheiu, — »tu, scii tu, că finu Onu nu face bine cum face? Tu, dacă odată la Pavel i-a fost dragă și-i e dragă Susana babii și o a făcut de rușine, lase-l sĕ o iee, tu; că-i lesne a batjocorí o biată fată săracă și sglobie, d'ai greu a răbda batjocura. Apoi, grăind adevĕrul, ori când îi mai mult vrednică Susana babii decât Firuța«.

— »Așa-i, Zacheiu«, rĕspunse Frăsinica, dar' veḑi că finu Onu umblă numai după bogăție, veḑi tu ce ḑice, că boii care i-a mâncat cu sergenții de-a scos pe Pavel din cătane, se-i aducă nora«.

— »Așa-i, tu Frăsinică, dar' uite, eu n'am lăcomit la boii nimĕrui, și tot avem ce ne trebue. Socoți tu, că Tăpălagă n'a fost trimis vorbă și la mine, când mĕ credințisem cu tine, se merg se iau pe Mărtuța lui, care-i după diacu, că-mi dă patru boi și 20 de oi, dar' eu...«.

— Ei! ție ți-a fost mai dragi ochii mei decât boii și oile lui, vĕḑu-te gras se te vĕḑ! pare-ți rĕu?

— »Adecă, ce se ḍic, atunci îmi sburda mintea și la boii și la oile lui, dar' când îmi aduceam aminte că pe lângă ele trebue se iau și pe Mărtuța, îmi ḍiceam:

Boii-s buni, moșia-mi place,
Dar' cu hîda ce m'oiu face?«

— »Ai! tu hoțule, așa-ți gândiai tu de biata Mărtuța?«

— »D'apoi mĕ jurasem, că nu-mi trebue nici chiar de aș sci că mor de dor de om«.

— »E, ș'apoi pe mine nu mĕ ceruse Mitru lui Tăpălagă?«

— »Nu l'ar fi lăsat tată-s'o se te ia, că n'avei zestre«.

— »Ba nu m'aș fi dus după el, mai bine împletiam coșiță albă; ce gândesci? Cu Mitru se fi mâncat dintr'un blid... du-l drace!«

— »Încă din câți copiii a avut Ion Tăpălagă, Firuța-i o țîră mai cu ședere«.

— »D'apoi nu-i tocmai slută, da-i ajunge și ei de hîdă. Eu, se fiu fecior, nu mi-ar trebuí nici se-mi dee tată-s'o bani cu sacul. Sciu că nici Pavel n'o mai ia de dragă.

— »Pentru blagă, că și el e sbârnăit, ca și tată-s'o«.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Baba merse dela Zacheiu Păun ață la Ión Tăpălagă. Dar' trebuí sĕ stee mult la pórtă, până eșí cineva sĕ o apere de câni. De-ar fi cutezat sĕ între, tóte o sfârticau, că la bogați și câni-s mai rĕi decât la alți ómeni, nu se ogóie în veci, nu pot bagsémă nici aținí de fóme. Când o vĕḍură Tăpălăgoșii (c'așa numiau ómenii pe căsenii lui Tăpălagă), întrând în ograda lor, numai dĕcât se nădăiră, că de ce umblă baba pe la ei, că dóră știa satul tot, că Pavel se ținuse cu fata babii și audise satul întreg amenințările Susanei, care le spunea în hore. Deci bĕtrânul Tăpălagă, ca mai cuminte esí în ogradă înaintea babei sĕ vadă el mai întâiu, de ce-i calcă baba ograda, că nu fusese la ei nici de patru ani de ḍile, de când le descântase la un junc de mătrici.

— »Bună ḍiua, sĕ dee Dumneḍeu bade Ióne«.

— »Bună sĕ-ți fiă inima, babă!« rĕspunse bocotanul. »Dar' ce vênturi te pórtă pe aici?«

— »D'apoi — veḍi d-ta, ca omul cu nĕcas. Am venit sĕ mĕ jeluesc și la d-ta, că și la părintele mĕ jeluii de năpastea ce a căḍut pe casa mea«.

— »Ce năpaste, babă?« întrebă bocotanul; se făcea drag Dómne a nu sci încătrău bat vorbele babii.

— »D'apoi uite, bade Ióne, Pavel ĕsta al Onului, care a credințit cu fata d-tale, a *îmbăjăuat*, fata mea cu făgădașuri c'a lua-o și a lua-a. Ea, bolundă și brudie de minte, l'a crezut; amu el se credințesce cu fata d-tale și pe a mea o lasă de batjocură la sat și de hulă la tot ținutul. Spune-mi d-ta, bine și frumos face, cum face?«

— »D'apoi, babă, eu nu sciu ce sĕ dic; sciu atâta că mi-a pețit fata, ei îi place, din zestre ne-am învoit și că peste 2 sĕptĕmâni va fi ospĕțul, tu sĕ-ți fi avut grije de fată; altcum tu multe meșteșuguri scii...«.

— »Bine, bade Ióne, décă grăesci așa, sĕ scii că fata d-tale cu Pavelu Onului nu s'a cununa; de s'a cununa, uite Ióne, scuipă aici, în barba asta sbârcită«.

Bocotanii se adunară la olaltă și ținură sfat: Ce i de-a face? Că de fermecele babii se temeau.

Din sfatul lor eșì, că sĕ nu amâne ospĕțul atâta, ci o vestire sĕ o plătéscă, și când s'a face a dóua vestire sĕ facă și cununia, numai decât.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Așa și făcură. Sâmbătă se gătară de nuntă, ca pe Dumineca după amédi, sĕ se cunune. Chemătorii cutrierară satul din casă 'n casă și chiămară la ospĕț, ér druscele umblară pe la casele cu fete și le chiămară pe séră la joc la steag. Druscele veniră și la Susana, dar' aflară numai pe babă acasă: »Sĕ faci bine mătușă, sĕ lași astară pe Susana la șirotesce la Firuța Tăpălăganilor«. »Voiu lăsat-o, dragile mătușii, cum sĕ n'o las, că dóră de la voie bună cine se trage«.

— »Dar' Susana unde-i mătușă?«

— »S'a dus la móră, dar' minteni vine; o, ce rĕu i-a părè, că n'a fost acasă când ați chiămat'o«.

A dóua di după amédi se audiau pușcături dese de pistol la casa lui Tăpălagă și la ceea a lui Onu bocotanul. Șése boi fură împănați și înjugați, ca sĕ plece după mirésă, s'o ducă la biserică în carul cu 6 boi. Stegarul zurgălea stégul, lăutarii dicéu, feciorii strigau, fetele erau înșirate pe lângă părețì și pe lângă pórtă, satul întreg era strîns, ca la nuntă.

Carul mirelui plecà după nănași și cu nănașii după mirésă s'o ducă la cununiă. Cuscrii erau înșirați tot doi

cu doi dinaintea carului cu 6 boi și mergéu cântând după cetera țiganilor, cari erau în car:

Ședeți fete pe gunoiu
C'om vení și după voi
Când vor fi Pascile Joi,
Cu șese boi înjugați
Când vor fi Pascile Marți.

În fundul carului sta mirele și nănașii, în mijloc sta țiganii cu druscele, care și ele cântau după ceteră:

Dela mire venim gata
La mirésă — amu fac vatra!
Sĕrac car cu șese boi
D'a mirelui numai doi:
Mirele i-o prins la rudă
Se ne facă nóuă ciudă
Sĕrăcuți boi din tânjală
Frumos fecior mâi în șală

Așa s'au dus cu carul până la Ión Tăpălagă, acasă, de acolo au luat mirésa cu multe ceremonii, cum e datina la nunțile nóstre, au pus'o în car între nănași, mirele s'a aședat între drusce, în fața miserei și așa au plecat cătră biserică, feciorii iuind, fetele cântau după ceteră, ér satul întreg mergea în urma carului și în preajma lui, că dóră era nuntă mare, se încuscreau cei mai bocotani din sat, apoi și era o vreme frumósă, cum e tómna câte odată, nici rece nici prea caldă, ci senină ca laptele.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Biserica din Corabie e pe o ridicătură mică, cât se vede peste tot satul, care altcum încă e aședat pe un podeiu înclinat spre miédădi. Împregiurul bisericei e cimiteriul, în partea de cătră rĕsărit a cimiterului, aprópe de biserică, ceva mai jos în dunga podereiului, se vede un coperiș de casă mică; casa nu se vede. Aceea casă mică, de bârne acoperită cu paie, e a bisericei și popa o da pe dile de lucru la baba Sânzâiana, la descântătórea cea mare.

Când suia carul nunțașilor spre biserică, dacă s'ar fi uitat cineva cu băgare de sémă, ar fi zărit la cornul casei între casă și gard, un tip de femee spionind prin gard întrarea miriteilor în biserică și apoi punênd o motróșcă fumegândă în cornul casei, sub streșina de cătră rĕsărit și altă motróșcă în cornul de cătră miédă-nópte, apoi coborând încet pe cărărușă printre sălcile ce ducéu până 'n vale și trecênd valea și apoi apucând cărarea prin tufișul, care duce ață la Ciceu. Tot atunci ar fi vĕdut o femee mergênd la casa Onului și de acolo la a lui Tăpălagă.

Biserica era plină de ómeni, tot satul era acolo numai doi flăcăi erau rămaşi lângă boi. Popa cu diacul cântau, ér' când luà de pe altar cununile cele de spic de grâu, ce le făcuseră fetele la Rusale, când au fost cu icónele în ţarină, şi se îndreptà cu ele în mână cătră miri; când chiar voí sé întrebe: tu mire din bună voiă te cununi cu mirésă acésta? Atunci se audí de afară: »foc!« Ér' biserica se ilumină şi prin ferestrile dela răsărit se vedéu schinteile şi flacăra eşind din casa babii, cât ai fi jurat că biserica a luat foc. Gróza era mare. Toţi grăbiră spre uşă, preotul aruncà cununile pe o mésuţă şi fugí şi el spre uşă, uitând, că trebue sé-şi desbrace falonul mai întâiu; o lumină, ce ardea în mâna mirelui, se apropià de florile cele de târg a miresei şi acele luară foc, ea dând sé le stingă, aprinse propóda unei babe. Învălmăşala era ca la turnul Vavilonului: în biserică flacări şi fum, afară para şi scânieile din casa babii bătéu în bârnele birericei, în tinda bisericei era o grămadă de ómeni peste olaltă cum cădéu peste prag eşind din biserică, popa Ursu uitase că-i popă şi că-i în biserică, striga din resputeri: »daţi loc, firéţi ai dracului, se scótem icónele«.

Ómenii care cum eşiau din biserică, se aruncau la garduri sé le rupă, sé le dărîme, sé nu iee foc şi sé fugă focul până 'n casele şi în strînsura popii, alţii cu pari se trudéu sé surupe casa cea de bârne a babii, ca sé ardă jos, sé nu dee flacăra în biserică şi sé ardă şi aceea. Toţi erau cuprinşi numai de primejdia, în care era biserica; nime nu se gândia, décă din casa babii sûnt scóse lucrurile ce biată sûnt de preţ ori ba; nime nu se gândia la miri, nici la cununie, toţi lucrau din răsputeri sé scape biserica de foc, ochii tuturor erau aţintiţi numai acolo.

Atunci, dintr'odată, se audí un glas din mulţime! »Arde la mirele!« Şi alt glas: »Arde la mirésa!» Toţi stau înlemniţi, căutau cu ochii pe mire, şi-l aflară ajutând la stingerea casei, tot funingene, tot pârlit şi pălit la haine şi la faţă, şi aflară pe mirésă cărând alăturea cu alte muieri apă cu cofa din vale şi aruncând pe bârnele bisericii pe cum le povăţuia popa, ca se nu iee foc.

Dar' glasul acela strigà şi a dóua óră şi a treia óră: »Arde la mirele, arde la mirésa!« Atunci unii-şi îndreptau ochii

spre sat în jos, adecă casa mirelui și casa miresei amêndóuĕ erau în flacări fumul era până la nori, para mai alăturea cu fumul.

»Bătaia lui Dumnedeu«, strigă popa

»Bătaia lui Dumnedeu«, strigă și nănașu.

Atunci satul tot, cum era adunat ací la biserică, ca la comandă se împărți în 3 cete; neamurile și prietinii Onului alergară spre casa lui, cu el și cu mirele, se scape ce vor putea din flacări; némurile și prietinii lui Ión Tăpălagă alergară spre casa lui, dóră vor puté scăpa cât de cât, ceva din foc, popa cu nănașul și cu o cétă de calici, rêmaseră se potolésca focul la casa babii și se păzéscă, se nu iee biserica foc.

Séra se apropia, că tómna dilele 's ceas de scurte, dar' focurile nu mai încetau. Dela biserică se vedea tot satul, când era senin cât de cât, der' amu, după ce însĕră, se vedea mai bine decât în diua de Rusale, când îi vremea cea mai bună. Și cum nu s'a vedea, de trei focuri zdravene ce ardeau în cele trei părți ale satului: la miadă-nópte casa babii de sub biserică, la rĕsărit casa lui Tăpălagă, ér' la sfințit casa Onului.

Era aprópe miedul nopții când era de tot arsă casa babii, de se putură ómenii împrăscia, fără frică că dóră biserica va mai putea lua foc, dar' și atunci lăsară 2 ómeni de strajă, că de ar prinde a bate vênt și al rĕscolí șperla, se bată clopotele într'o dungă, se ésă satul și se nu lase biserica pradă flacărilor. La Onul însĕ arse focul tótă noptița, că, când îl zăriră dela biserică, era încinsă tótă casa. Apoi casa lui încă era de bârne și acoperită cu paie după cum era p'atunci tóte casele din sat, și după casă era gard de nuele strejnit cu spini și paie, pe el merse focul ca un șerpe până la șură, care încă era acoperită cu pae, ér' din șură luară foc grajdurile, grânarele, cotețele, jiredile, clăile, stogurile și tótă agonisita. Încă era noroc pe sat, că Onul mutase pe vecinii din drépta și din stânga în capul satului și dămolise casele lor, ca se-și mărésca grădina, și așa adunătura lui și casa lui era într'o grădină mare, ér' casele vecinilor erau binișor depărtate de a lui, că altcum tot satul ardea, că de cătră sfințit bătea vêntul spre rĕsărit, adecă spre grosul satului. Se zăria de diuă și în grădina Onului tot ardeau dóuĕ vetre mari de tăciuni grozavi și sătenii stau jur împrejur cu furcile cele de fer, în

mână, éră unii trăgeau cu sapele țérînă pe marginele vetrei, se nu ardă cu atâta putere, pădiau ca se nu iee vêntul cumva vr'un cărbune se-l ducă în streșina de gard ori în alt loc, ce s'ar puté aprinde. Pe Onul nime nu l'a vĕdut la foc cât a fost noptița de mare; numai lelea Mărină umbla plângênd și frecêndu-și mânile și văetându-se: Vai de sufletul nostru, ce o se mâncăm? unde se ședem și cu ce se ne scótem vitele din iérnă? Agonisita dintr'o viéță se duce în vênt în câteva minute! Pavel încă numa într'un târdiu vení la foc, după ce a dus pe tată s'o la nănașu-s'o și l'a pus pe pat legat cu piciórele de olaltă și cu mânile 'n spate. Că badea Onul, bocotanul, când zări dela biserică fum gros și flacără eșind din casa lui, cum era spăriat din fire, atunci își și pierdù mințile și începù a striga: Prindeți strigóia, că ea mi-a aprins casa, m'a sărăcit. Și nu alergà badea Onu spre casă, ci — cu pălăria 'n mână — fugea de-a lungul uliții după femei strigând: Prindeți strigóia, n'ați vĕdut strigóia?

Dacă Pavel al lui a voit a-l ținea, se nu se facă și de rîs la sat, după ce de pagubă este, el a strigat cât îl luà gura: Așa, tu nu mĕ l'ași se prind strigóaia, sĕ o aduc în flacări, că ești una cu ea; atunci merg dar' și mĕ arunc singur în foc, dacă îmi arde binele și bogăția, la ce sĕ mai trăesc? Fiind lucrul așa, vedi bine, cei mai de aprópe ai lui vĕdură de-l puseră la bun adăpost și-l ținură legat până și-a vení în fire. Lelea Mărină, buigată de cap, cum era și ea, vĕdênd cum 'i arde agonisita din tótă viéța, nici nu băga de sémă, că Onul ei nu-i ca 'n palmă. De scos ceva din foc, nici vorbă n'a fost, cu atât mai vêrtos că până atunci nime nu apucase vr'un foc în Corabía, de când lumea, deci acum toți își pierduse capul, umblau buigați, fără a sci de ce sĕ se apuce. La nuntă nime nu se mai gândiu, nici că ar fi fost cu ce nuntí.

La Tăpălagă, adecă la socrul cel mic încă era ca și la socrul cel mare: fum, flacără, foc și iar foc, foc pus de mână de om nu iscat din întêmplare. Când vĕdù Tăpălagă din ușa bisericii focul la casa lui, hăți după sine pe fia-sa Firuța, adecă pe mirésă: Hai, las'o 'n foc cununiă, că la noi cântă cocoșul cel roșu în vêrful căsii.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Și se luà cu o cétà de ómeni după el, haidi, hai, prin cele ulicióre și peste garduri și prin grădini, dór va ajunge acasă curênd, să pótă scóte câte ceva. Dér pace! Nimic, chiar nimic n'a putut scóte, nici baremi o ață cât să-ți înfășuri pe lângă un deget. Ars'a casa și șura, grajdurile și cotețele, hambarele și stogurile, jireḑile și clăile, chiar și stupina 'i-a ars cu stupi cu tot.

Când fù Luni diminéța, cei doi bocotani cari eri erau socrii avuți, mulțămeau celor ce le ducea câte o pâne dóuĕ, câte o legăturiță de brânză ori o bucată de slănină. Ei, cari numai eri nu mai demult, erau pregătiți să sature un sat de ómeni, aḑi n'aveau o bucătură; ei, cari erau numai eri cei mai avuți în Corabia, cari ar fi fost în stare să îmbrace jumĕtate satul cu pânzăturile și cu pănurile lor, aḑi n'aveau numai ce erau pe ei N'aveau nici unde a-și pléca capul, décă creștinii cei buni, neamurile și vecinii, nu 'i-ar fi primit în casă, și, le-ar fi murit vitele de fóme, décă bunii creștini nu le-ar fi împărțit între ei să le ierneze de pomană și apoi scóse din iérnă să le dea înapoi.

Abia a dóua ḑi prinseră ómenii a se desmetecì din îngăimăcéla, în care-i aduse focurile de eri. Încet cu încetul își venì și Onu 'n orì. Dar' și tréz tot aceea o țină morțiș, că strigóia de Sânzâiană cu fata ei au aprins tóte trei casele, ca să zădărnicéscă nunta. De aceea părere erau toți sătenii, dar' — minunea minunilor! ce s'au făcut ele, că suflet de om nu le-a vĕḑut nicăiri? Ars'au în casă? Luat'au lumea 'n cap? Ascunse-s undeva? — Nime nu putea spune.

Vremea tăcù și trecù, încet cu încetul vindecă și paguba ce o făcuse focurile cele mari, că ce nu vindecă vremea? În locul casei celei de bârne de sub biserică, satul ridică școlă; Onul ridică în primăvéra viitóre casă și șură și grajduri de pétră, acoperite cu țigle aduse din oraș; Tăpălagă încă nu se lăsà mai pe jos decât Onul, în nădejdea că după ce s'or mai înciripa o lécă tot cuscrii vor fi, dar' din cuscrenia lor nu se alese nimic. Că, drept și mai drept, Onul stăruia pe lângă Pavel să iee pe fata lui Tăpălagă, cu care de jumĕtate sûnt și cumnați — cum ḑicea Tăpălagă, dar' Pavel nu voì nici decât. Tată, ḑicea el, — Dumneḑeu m'ar certa și mai tare decât ântăia-óră,

BCU Cluj / Central University Library Cluj

de-aşi cerca a o duce în cununie. Am du-s'o odată. Dumneḑeu ne-a împrăsciat chiar când era sĕ ne pună popa cununile pe cap; mai mult nu merg nici cu ea, nici cu alta: încă cu Susana mai că n'aşi ḑice ba.

Dar' unde era Susana?

— — — — — — — — — — — —

La vre-o dóuĕ-ḑeci de ani dela întêmplarea cu focurile cele trei de odată şi cu eşirea miriteilor necununaţi din cununie, nimerì în Corabia o babă sbârcită, căruntă, zdrenţuită, cu capul plecat în pământ, cu bâta într'o mână, şi cu traista de-a umĕr. Umbla tot pripită, tot certându-se cu cei copii de pe uliţe şi cu fetele şi cu feciorii şi cu toţi ómenii. Dacă însĕ o lua omul cu buna, apoi povestea că ea-i mirésa lui Pavelu Onului, care, cum vine din cătane — mĕ duce la popa Ursu sĕ ne cunune, ş'apoi sĕ veḑi veselie? Şi vine de bună seamă — de nu aḑi — mâne, dar vine, c'am făcut pentru el mătănii p'o cupă de grâu sĕ-'l scap din cătane. Ómenii din corabia auḑindu-o îşi aduseră aminte de Susana cea frumósă, de fata fermecătórei Sânzâiana, şi de tóte întêmplările din ḑilele ei cele bune când trăia bine cu Pavelu Onului şi o întrebară de măsa şi de fuga lor din Corabia. Dar nu rĕspundea nimic de ales. Cine o vedea, nime nu ḑicea că i Susana cea de odată. Pavelu Onului încă a vĕḑut-o, n'a cunoscut-o şi nu l'a cunoscut. El încă era alb ca óia. Dacă i-a spus: Susună, eu îs Pavelu Onului, ea i-a rĕspuns: Minţi că nici Onul nu-i aşa cărunt ca tine! Pavelu Onului are pĕr galbin şi numai acuma-i mijesc mustéţele; tu eşti hîd şi bĕtrân; Apoi rîdea — rîdea.

Acum sciţi cine-i Susana cea nébună? Veţi pricepe dóră şi pricina nebunelii ei; deci: Nu fiţi păgâni la inimă, nu o luaţi în bătaiă de joc, că şi ea-i zidirea lui D-ḑeu, ca şi voi!

Bibl. Univ Cluj
Nr. 3028—1923